

De betrokkenheid van Simon Pieter Ernst (1744-1817) bij de abdij Rolduc

*Drijfveren en activiteiten van een
gewetensvol handelend kanunnik¹*

OPMAAT

In het voorjaar van 1886 deed Jos. Habets (1829-1893) een merkwaardige ontdekking. Deze rijksarchivaris in de Nederlandse provincie Limburg, altijd rusteloos in de weer en op zoek naar archivalia en materiële relictten betreffende de regionaal-gewestelijke geschiedenis, bezocht toen als particulier persoon het destijds Pruisische Afden (onder Herzogenrath), dit om ter plaatse 'navraag te doen naar de begraafplaats van den geleerden geschiedschrijver onzer provincie Simon Pierre Ernst'.

Deze Simon Pieter Ernst had met de negentiende-eeuwse provincie Limburg niets meer van doen gehad, maar zijn naam was toen vrijwel exclusief verbonden aan de postuum verschenen *Histoire du Limbourg* (1838-1857) van zijn hand, een zeven delen tellende geschiedenis van het middeleeuwse hertogdom Limburg. Habets wist in 1886 dat Ernst in Afden tientallen jaren lang pastoor van de St.-Gertrudiskerk was geweest, dat hij er op 11 december 1817 was overleden en er drie dagen later was begraven. Maar op de vraag van Habets naar de precieze begraafplaats moest pastoor Sassel van Afden het antwoord schuldig blijven: de begraafplaats van pastoor Ernst, een van zijn directe voorgangers, was inmiddels, bijna zeventig

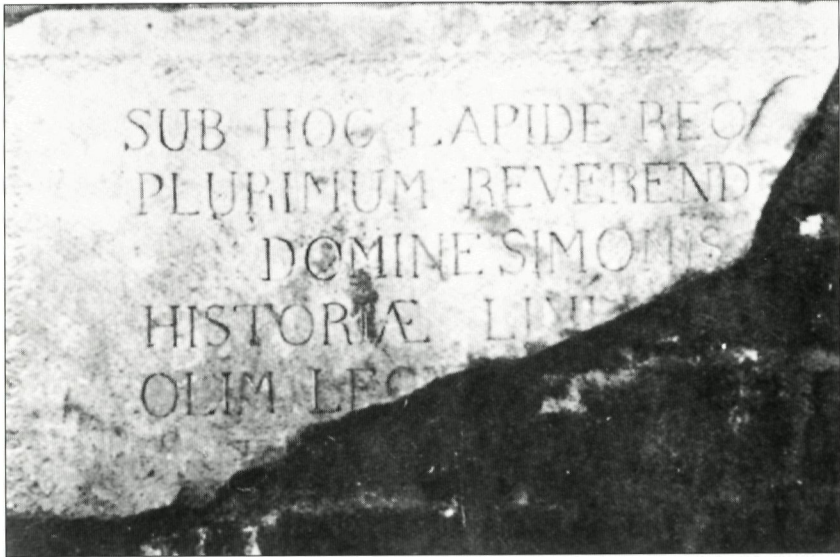
Portret van
S.P. Ernst.

jaar na diens overlijden, onvindbaar; bij een ingrijpende verbouwing van de St.-Gertrudiskerk in 1843 was de grafsteen 'door onachtzaamheid' verbrijzeld en waren de brokstukken vervolgens zoek geraakt. Slechts één brokstuk van die grafsteen was 'ter bewaring ter zijde gelegd'.

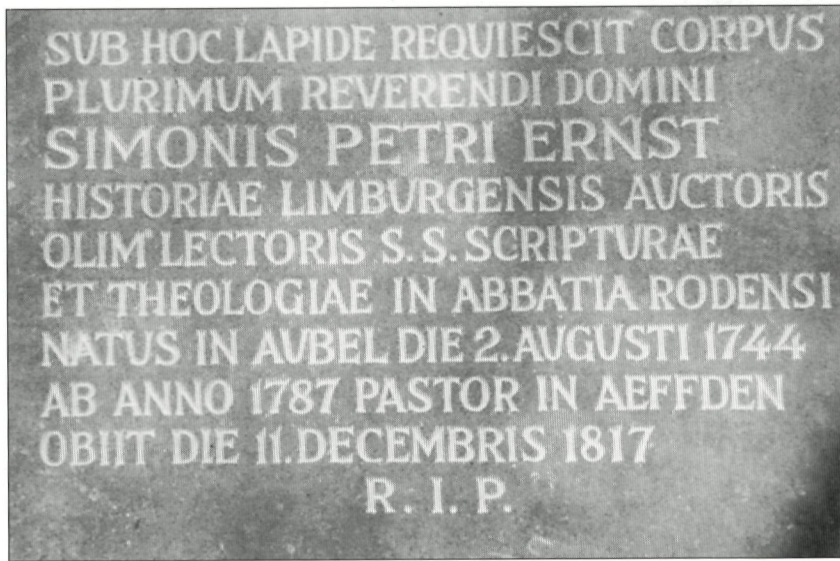
Geschrokken haastte Habets zich nog in 1886 de grotendeels verminkte tekst van het betreffende grafinschrift zo goed mogelijk te reconstrueren en deze in *De Maasgouw* te publiceren.² Maar zijn dringende oproep om die grafsteen 'in het nederige Aeffden', waar de geleerde geschiedschrijver Ernst dertig jaar lang 'tusschen vreedzame landlieden als herder der zielen en vader der armen' had geleefd, te laten herstellen, bleef zonder enig effect. Nog in 1913 moest de Rolducse geschiedenisleraar Dr. Willem Goossens (1869-1933), dan al bijna twintig jaar tevens beheerder van het archief van de abdij

Kloosterrade (en in die hoedanigheid zelf een opvolger van Simon Pieter Ernst), vaststellen dat het door de altijd gedreven archivaris-oudheidkundige Habets nog beschreven brokstuk van de grafsteen van Ernst, 'den gevierden Limburgschen geschiedvorser', te Afden in de plaatselijke beek terecht was gekomen en inmiddels nog verder was afgebrokkeld.³ Deze constatering van de bedachtzame Goossens, die het later eveneens nog tot rijksarchivaris in Limburg zou brengen, klonk in elk geval alarmerend genoeg om te kunnen bewerkstelligen dat nog in datzelfde jaar 1913 het restant van de grafsteen met het inscriptiefragment in de buitenmuur van de noordelijke zijbeuk van de St.-Gertrudiskerk van Afden werd gemetseld.⁴ Nog in 1953, veertig jaar na die inmetseling, was dat brokstuk op de kerkmuur te Afden zichtbaar aanwezig, maar weer zo'n twintig jaar later, bij de laatste restauratie van de kerk, ging ook dit relict verloren. Gelukkig konden inmiddels, op 27 januari 1993, op initiatief van de St.-Gertrudisparochie Afden onder Herzogenrath twee plaquettes op de zuidwand van de kerk worden bevestigd, met daarop de in hardsteen gebeitelde inscripties van de oorspronkelijke grafinschriften

Geretoucheerde foto van het restant van de (immiddels volledig verloren gegane) grafsteen van S.P. Ernst in de St.-Gertrudiskerk van Afden ('s-Hertogenrade) (naar: Roda Sacra, Roermond 1954, p. 67).

De nieuwe, in januari 1993 aan de zuidwand van de St.-Gertrudiskerk van Afden bevestigde plaquette ter nagedachtenis van S.P. Ernst (uit: Het Land van Herle 1993, afl. 4, p. 88).

van Simon Pieter Ernst en van zijn Rolducse confrater Jan Joseph Kruyder (1763-1846). Deze laatste had hem eerst als kapelaan in Afden geassisteerd en was hem vervolgens in 1817 als pastoor opgevolgd. Sinds een tiental jaren staat aldus in Afden (thans: Herzogenrath) de herinnering aan Simon Pieter Ernst weer in steen gegrift.⁵

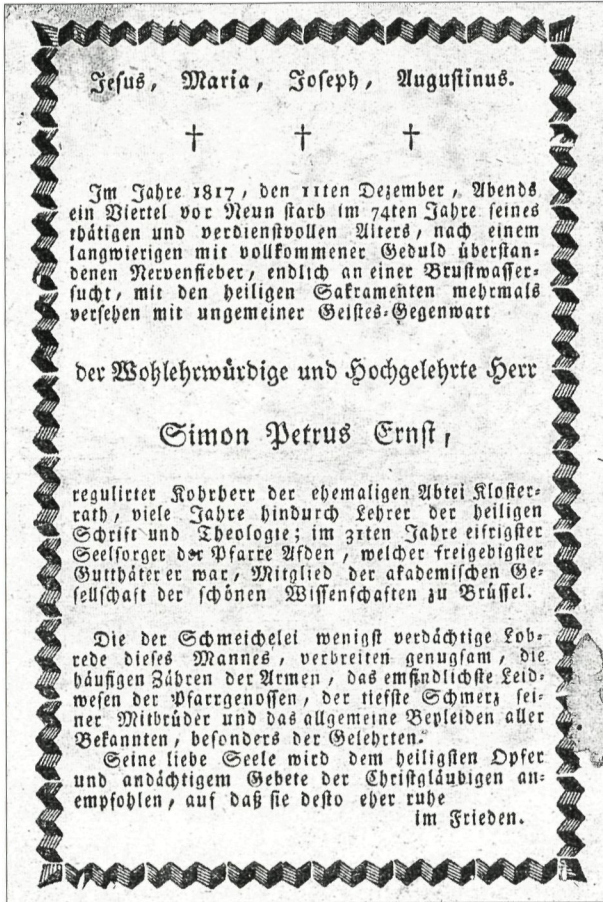
Het mag op zijn minst opmerkelijk heten dat de nagedachtenis van Simon Pieter Ernst, die zich tijdens een actief leven ruim een halve eeuw onafgebroken met de abdij Kloosterrade (Rolduc) verbonden heeft gevoeld

en die toen als geen ander van de koorheren voor het materiële voortbestaan van het gebouwencomplex Rolduc heeft geijverd, decennia lang in stille vergetelheid is blijven sluimeren. In de abdij Kloosterrade heeft Simon Pieter Ernst als spiritueel gevormd regulier kanunnik van St. Augustinus van 1764 tot 1787 geleefd, gebeden en gewerkt; als lector heeft hij theologie onderwezen; als bibliothecaris het boekenbezit beheerd en uitgebreid; als archivaris de eeuwenoude schriftelijke nalatenschap van de abdij beheerd; als epistolair talent heeft hij er uitgebreide briefwisselingen geëntameerd en onderhouden over allerlei wetenschappelijke thematieken met talrijke personen en instellingen van geestelijke en wereldlijke aard; als geschiedbeoefenaar heeft hij er onderzoek in veelsoortig bronnenmateriaal verricht en talrijke publicaties voorbereid. Ook na 1787 is hij, dan tegen zijn zin door abt Chainoux aangewezen tot pastoor-zielzorger van Afden, als *canonicus externus* met Rolduc verbonden gebleven. Zelfs toen Rolduc in 1796 als abdij voorgoed werd opgeheven, is hij zich tot aan het eind van zijn levensdagen verantwoordelijk blijven voelen voor het materiële behoud ervan en voor het helpen zoeken naar een nieuwe, passende (in elk geval: godsdienstig-kerkelijke) bestemming van het inmiddels vooral door zijn ijveren teruggekochte gebouwencomplex. In de tussentijd had hij zich persoonlijk ontfermd over een aanzienlijk deel van de oude archiefbescheiden van de abdij (onder meer het handschrift van de middeleeuwse 'Annales Rodenses'). Kortom, tijdens de lange periode 1764-1817, ruim een halve eeuw, heeft Simon Pieter Ernst zijn Rolduc en de bewoners ervan opmerkelijke, wisselende, nog altijd dank verdienende diensten bewezen. De eigenlijke draagwijdte van al die persoonlijke toewijding en betrokkenheid zou overigens pas zo'n anderhalve eeuw na zijn dood worden onderkend en pas dan is er een begin van een meer systematische erkenning en memorering in expliciete bewoordingen van al zijn verdiensten waarneembaar.

Moge dit artikel over deze boeiende persoonlijkheid ertoe dienen dat een jubilerend Rolduc anno 2004 - in welke geestelijke en/of wereldlijke staat deze inmiddels 900 jaar oude instelling dan ook verkeert - zich nog altijd jegens deze Simon Pieter Ernst verplicht weet.

OPMERKELIJK 'NACHLEBEN' VAN S.P. ERNST

In de opmaat voor dit artikel is al impliciet aangegeven dat het zogehe-
ten *Nachleben* van Simon Pieter Ernst een opvallende koers heeft gekend. Het is pas na een eeuw van praktisch doodzwijgen en vergetelheid als opmerkelijk (h)erkend. Pas dan is zijn levensgang alsnog rijkelijk gedocumenteerd. In feite is er eerst sinds enkele decennia regelmatig aandacht besteed aan de historische figuur van S.P. Ernst en is zijn optreden waarachtig in de geschiedenis van de laatste decennia van de abdij Kloosterrade geïntegreerd.

Overlijdensprentje
van S.P. Ernst
(RAL, archief
Derde Rolduc).

geleerde verkondigen in rijke mate de lof - allermint van vleierij te verden-ken - van die man die een zeldzame kennis van Theologie en Geschiedenis met een even zeldzame bescheidenheid wist te verbinden.⁶

Het in het Duits gestelde bidprentje uit 1817 maakt in soberder be-woordingen van ongeveer gelijke strekking eveneens melding van de kwali-teiten en functies van de overledene, vooral die van toegewijd en vrijgevig zielenherder.⁷ De toen bij de begrafenis uitgedragen achting voor een overle-dene die zichzelf natuurlijk niet meer kon weren tegen alle op dat moment verstreekte kwalificaties, kan uiteraard onder de noemer de *mortuis nil nisi bene* worden begrepen, maar de bij die gelegenheid aan zijn nagedachtenis toegeschreven kwaliteiten zijn thans, zoals hieronder nog zal worden uit-eengezet, toch niet zonder meer als eerbiedige frasen jegens een overleden zielenherder te rubriceren.⁸

Op grond van recent verricht onderzoek kunnen hier inmiddels ook andersluidende oordelen en heel wat meer kwalificaties van contemporaine

Bij zijn overlijden te Afden op 11 december 1817, in zijn 74ste levensjaar, was Simon Pieter Ernst al ruim dertig jaar pastoor van de St.-Gertrudiskerk. Van het aan zijn per-soon gewijde bid- of gedachtenis-prentje is de tekst in twee versies en talen bewaard gebleven. De Latijnse versie, opgesteld door een van zijn confraters, maakt in relatief uitge-breide en verheven bewoordingen gewag van 's mans hoedanigheden van koorheer van de voormalige abdij Rolduc en van zijn verdiensten als geleerde; met evenveel nadruk wordt ook gewag gemaakt van zijn kwaliteit van zeer toegewijd zielzor-ger gedurende al die jaren in de parochie van Afden, waar hij een zeer vrijgevig weldoener heet. Daarbij wordt de verdienste van de overledene ook nog in expliciete bewoordingen uitgemeten, waarvan de strekking in vertaling aldus luidt:

Het gewezen van de armen, het snikken van de parochianen, de diepe smart van zijn confraters en alle bekenden en in het bijzonder de medelijdende genegenheid van de

komaf worden gememoreerd. Voor de tijdgenoot was de reputatie van de kanunnik-pastoor Ernst namelijk zeker niet alleen maar onverdeeld gunstig, want de betrokkene had nu eenmaal vanwege manifest uitgedragen standpunten tijdens de laatste 25 jaar van zijn leven zowel mede- als tegenstanders. Dit gegeven heeft al tijdens zijn leven tot uiteenlopende oordelen geleid. Dat Simon Pieter Ernst tijdens de laatste decennia van zijn werkzaam leven ook buiten de muren van abdij en pastorie juist bij wereldlijke - dan onmiskenbaar on- of anti-kerkelijke - aanhangers van revolutionaire beginselen en praktijken doorgaans zeker aanzien en zelfs ontzag genoot, is hem aan kerkelijke zijde door vaak anoniem gebleven scribenten beslist niet in dank afgenomen. Aldus kon het gebeuren dat zijn optreden nog tijdens zijn leven tot controversiële uitlatingen aanleiding heeft gegeven. Ook in het revolutionaire kamp. Zo heet kanunnik Ernst bij een fervent handlager van het Franse bewind eind 1796 heel schrandere en erudiete, maar tegelijkertijd zou hij 'de geslepenheid en de gluisperigheid van een monnik' hebben en de ziel zijn van samenspannende geestelijken (in casu: kanunniken van Rolduc).⁹ Vijf jaar later, in 1801, typeerde de prefect van het Departement van de Nedermaas dezelfde Ernst echter als een vertrouwenwekkende figuur: 'homme de lettre du plus grand mérite, très éclairé, ayant des connaissances universelles; ses moeurs douces et sa modestie exemplaire lui ont conciliée l'estime générale et le rendent recommandable à tous égards'.¹⁰ Zo'n typering staat dan weer in schril contrast met de kwaadaardige spot die een gepubliceerd en alom verkrijgbaar *Précis* uit reactionair-clericale hoek hem een jaar eerder anoniem heeft toegevoegd: dan heet *Monsieur* Ernst wegens zijn vlugschriften en brochures over de zogeheten eedkwestie (waarover hieronder meer) een misleider ('un séducteur') van de geestelijkheid in de naaste omgeving, een niet in te tomen kletsmaajor ('indomptable verbiageur') die zijn eigen zienswijze opdist in de vorm van 'un vrai salmigondis' (als een echt ratjetoe); zijn betoog heet dan te berusten op argumenten en zienswijzen die lukraak uit boeken van theologen, filosofen, Latijnse en Franse dichters, zijn gehaald en waarbij historie en verdichtsel (waarheid en fictie) met elkaar verenigbaar worden geacht; uitgerekend als 'brochuriste' (schrijver van vlugschriften) zou hij zich dan ook hebben ontpopt als de officieuze verdediger van een goddeloze en republikeinse staat ('l'apologiste officieux d'une République impie') en ter ondersteuning van zijn uitlatingen zou hij zelfs citaten uit de Schrift hebben misbruikt.¹¹

Dergelijke uitlatingen hebben van Simon Pieter Ernst nog tijdens zijn leven een controversiële figuur gemaakt. Persoonlijk was hij zich overigens terdege bewust van deze dubbele reputatie; hij wist dat tegenstanders hem tot voorwerp van kritiek, kwaadsprekerij en laster maakten. Nog in 1802 bekende hij - overigens niet zonder ironie - in een vertrouwelijk schrijven het ongemeen te betreuren dat de ernstige en langdurige verdeeldheid onder de hoge kerkelijke autoriteiten over de al aangestipte kwestie rond het wel of niet mogen afleggen van de door de Franse overheid geëiste 'eed van

afkeer' meer dan ooit voortduurde, dank zij die quasi welwillende en barmhartige lieden van hoogkerkelijke autoriteit, die de scheiding der geesten tegen de eerste beginselen van de in elke katechismus voorgeschreven naastenliefde ("contre les premiers éléments du catéchisme") in de vorm van een heus schisma hadden doen ontstaan. Een gezond gevoel voor de betrekkelijkheid van de overgevoeligheden van de eigen tijd deed hem in dezelfde brief nog opmerken: 'Oh, mijn beste, wat zal het nageslacht met meer kalmte en met meer bedachtzaamheid dan de huidige generatie verbaasd zijn over onze dwaasheden ("nos sottises")!' Natuurlijk was Ernst zich terdege bewust van de omstandigheid dat zijn gepubliceerde vlugschriften over de eedkwestie een stortvloed aan mondelinge en schriftelijke laster op hem hadden doen neerkomen, maar hij had inmiddels geleerd - naar een woord van zijn geliefde dichter Horatius - *malignum spernere vulgus*: het boosaardige volk te negeren, en voor hem moest dat nu juist ook gelden voor het *vulgus* aan clericaal-kerkelijke kant; zelf zou hij nooit de pen in de gal van laster dopen en hij zou dan ook, naar eigen zeggen, het infame gerucht hebben te trotseren, als zou hij nog of zelfs weer contacten onderhouden met de Oud-Bisschoppelijke Clerezij in Holland. Hij beseftte ook dat men hem met zodanige, postgedateerde kwaadaardigheid alsnog van 'un vernis de jansénisme' wilde voorzien. Maar ondanks dat alles bleef zijn standpunt onveranderd: zijn geweten stond rotsvast overeind ('Mais ma conscience est mon murus abeneus').¹²

De hedendaagse historicus acht het zeker niet uitgesloten dat een dergelijke controversiële reputatie indertijd heeft bijgedragen tot de omstandigheid dat over Simon Pieter Ernst in de geschiedschrijving na 1817 bijna anderhalve eeuw grotendeels is gezwegen en dat diens naam, zoals Jos. Habets nog in 1886 deed, vrijwel alleen in verband kon en mocht worden gebracht met het auteurschap van de in de jaren 1837-1857 postuum gepubliceerde *Histoire du Limbourg*, de geschiedenis van het aloude, middeleeuwse hertogdom Limburg.¹³ Andere kwaliteiten en verdiensten van S.P. Ernst bleven al die tijd goeddeels verborgen; alleen in biografische naslagwerken mocht zijn doen en laten figureren.¹⁴ Dat zelfs zijn graf in de parochiekerk van Afden weinig piëteit genoot en al binnen enkele decennia in vergetelheid raakte, is hierboven al uiteengezet.

De nagedachtenis aan Simon Pieter Ernst was inmiddels ook in het Rolduc van de negentiende eeuw, de nationaal erkende kostschool, veronachtzaamd. Zo bijvoorbeeld ook nog naar aanleiding van het 800-jarig bestaan van Rolduc. In het kostbaar uitgegeven gedenkboek *Rolduc in Woord en Beeld* van de hand van directeur Reinier Corten en de leraar-classicus A.H.M. Ruijten is in het licht van het jubileumjaar 1904 uit de 800-jarige periode aan alle 39 abten van Kloosterrade en aan alle negentiende-eeuwse directeuren van Rolduc als onderwijsinstituut allerlei, vooral persoonsgebonden aandacht in de vorm van hooggestemde, alleen maar stich-

telijk geïntentioneerde bewoordingen besteed. Voor dit gedenkboek had de al genoemde geschiedenisleraar W. Goossens met de hem kenmerkende bescheidenheid allerlei bronnenmateriaal aangeleverd en zijn paleografische kundigheid beschikbaar gesteld. Goossens kan voor 'een groot deel' alsnog als de eigenlijke auteur en vormgever van dat gedenkboek worden beschouwd, maar directeur Corten, eerder kunstzinnig begaafd dan behept met kritisch-historisch besef, heeft met de autoriteit van een prelaat blijkbaar bepaald wat wel en wat niet in dat gedenkjaar van Rolduc mocht en moest schitteren.¹⁵

Dat rond 1904 nauwelijks enig woord over de persoonlijke toewijding en trouw van S.P. Ernst jegens Rolduc werd geboekstaafd, kan - althans achteraf gezien - ook in verband worden gebracht met minstens twee factoren. In de eerste plaats was S.P. Ernst toen geen historisch persoon, met wie in een klimaat van ultramontanisme enige eer viel te behalen. In de tweede plaats was er aan kerkelijk-klerikale kant de nodige aarzeling of schroom - of misschien zelfs onmacht - jegens deze priester die tijdens lange en moeilijke revolutiejaren in en rond Rolduc steeds gewetensvol een op eigen inzichten stoelend standpunt had ingenomen en die daarmee allerlei spot en laster van kerkelijke lastgevers en dignitarissen had te trotseren.

Pas in 1953, een halve eeuw na verschijning van dat pronkboek *Rolduc in Woord en Beeld*, zou bij gelegenheid van de herdenking van het dan inmiddels 850-jarige Rolduc de herinnering aan Simon Pieter Ernst een manifeste en duurzame impuls krijgen. Aan Charles de Clercq (1901-1982) komt de verdienste toe de voormalige kanunnik uit de nadagen van de abdij Kloosterrade anno 1953 in het centrum van de belangstelling voor de geschiedenis van Rolduc te hebben geplaatst. Deze Charles de Clercq was een uit Antwerpen afkomstige priester, die zich later op grond van hooggeleerde taken te Rome in zijn publicaties met een aangepaste voornaam en titel ook als Mgr. *Carlo* de Clercq ging aandienen. Van zijn hand verschenen talrijke publicaties op kerkhistorisch en kerkrechtelijk terrein en over de geschiedenis van de Oosterse Kerken.¹⁶ Jarenlang verrichtte hij in tal van archieven en bibliotheken in binnen- en buitenland nader onderzoek naar de geschiedenis van Rolduc uit de periode 1660-1860. In *Rolduc's Jaarboek* van 1953 liet hij een artikel plaatsen onder de programmatische titel: 'S.P. Ernst, redder der gebouwen van Rolduc 1796-1817'. Een van de toen al kenbaar gemaakte bevindingen luidde dat Rolduc 'de naam van Ernst' minstens in de vorm van een gedenkteken of gedenkplaat alsnog duurzaam in herinnering zou moeten houden, want aan deze Simon Pieter Ernst kon - afgezien van allerlei andere verdiensten - vooral op grond van zijn doortastend optreden in de jaren 1797-1805, met recht en reden de titel 'redder der gebouwen van Rolduc' worden toegekend.¹⁷ In 1954 wijdde dezelfde auteur een uitvoerig en rijkelijk gedocumenteerd artikel aan het 'Theologisch onderwijs en vorming te Rolduc van 1680 tot 1796', met daarin expliciete aandacht voor 'Simon-Pieter Ernst en de laatste jaren der abdij'.¹⁸

Ruim drie decennia lang zou deze Charles of Carlo de Clercq temidden van andere taken en verplichtingen de rijke geschiedenis van Kloosterrade/Rolduc blijven exploreren. In 1954 had hij inmiddels al 843 aan S.P. Ernst geschreven brieven achterhaald.¹⁹ Twintig jaar later kon De Clercq de tot dan toe in binnen- en buitenlandse archieven en bibliotheken getraceerde correspondentie van Ernst vaststellen op totaal 1138 brieven en deze nader rubriceren.²⁰ De resultaten van al die onderzoeken deelde De Clercq mee in ruim veertig artikelen, verspreid gepubliceerd in veertien tijdschriften en jaarboeken.²¹ Van al deze verspreide studies kon in 1975 als een soort synthese van zijn hand een vuistdik boekwerk verschijnen: *Rolduc. Son abbaye. Ses religieux. Son séminaire (1661-1860)*. Dit wel heel compact samengestelde boek is meer chronologisch dan thematisch opgezet en daardoor nogal moeilijk leesbaar. Het staat boordevol wetenswaardigheden en is opulent voorzien van veelsoortige fragmenten van primair bronnenmateriaal. Als 'histoire du temps' mag het werk met recht en reden en tot in lengte van jaren een *Fundgrube* heten voor de geschiedenis van Rolduc in de betreffende periode. Hier figureert Simon Pieter Ernst, ofschoon de waardigheid van abt hem ontzegd bleef, ontegenzeggelijk als een opvallende, zelfs ontzagwekkende hoofdpersoon uit de geschiedenis van de abdij in de laatste decennia van haar bestaan.²² Kort voor zijn overlijden zou Charles/Carlo de Clercq bij een terugblik op zijn onderzoeken betreffende de reguliere kanunniken van de abdij Rolduc 'zijn' S.P. Ernst nog onderscheiden als de geleerdste koorheer ter plaatse ('le plus savant de ses membres, au XVIIIe siècle').²³

De in 1953 zo nadrukkelijk op Ernst gevestigde aandacht is - gelukkig maar - niet meer gaan tanen. In het door De Clercq zo breed uitgezette spoor zijn ook andere geschiedbeoefenaren deze voormalige Rolducse koorheer gaan memoreren en op grond van eigen onderzoek in primair, soms alsnog zelf achterhaald bronnenmateriaal gaan waarderen. Daarbij zijn hem allerlei opvallende, onderling soms van elkaar afwijkende kwaliteiten toegemeten.

Zo heet Simon Pieter Ernst in 1959 de 'beroemdste polemist van de Nedermaas'²⁴ en een jaar later, in een informatief overzichtsartikel van F.L. Augustus, dan leraar en archivaris te Rolduc, 'talentvol en energiek'.²⁵ Weer vier jaar later, in 1964, heeft M.G. Spiertz in zijn proefschrift uitvoerig 's mans standpunten en verdiensten getekend. Dan heet Simon Pieter Ernst onder meer een 'formidabele en gezaghebbende bestrijder' van kerkelijk defaitisme en gelaten kortzichtigheid tijdens revolutionaire omstandigheden; hij had immers de moed de inmiddels drastische gewijzigde verhouding tussen Kerk en Staat onder ogen te zien. Volgens Spiertz zou Ernst zelfs gerekend kunnen worden tot aanhanger van de *katholische Aufklärung* en in die hoedanigheid zou hij op drieërlei terrein van zich hebben doen spreken: hij wist 'atavistische opvattingen, die in veler oog het karakter van een dogma aannamen, op wetenschappelijke gronden te relativiseren en tot hun ware proporties terug te brengen'; ook ijverde hij voor een 'verbeterd katechismus-

onderricht en voor een nieuwe, verantwoorde uitgave van de katechismus in de volkstaal' en ten slotte toonde hij bij netelige en delicate kwesties rond het afleggen van de eed van trouw ten opzichte van revolutionaire beginselen 'een episcopalistische gezindheid'. Bij dit alles was hij, vanuit Afden, 'de voornaamste pleitbezorger' van de belangen van de abdij Rolduc.²⁶

Eveneens in 1964 heeft J.M. Gijsen een belangwekkende monografie gewijd aan abt Nicolaas Heyendal (1638-1733) en diens opvattingen en standpunten ten aanzien van het jansenisme. In deze dissertatie figureert ook S.P. Ernst: als 'der junge, eifrige Bibliothekar', voorzien van een 'Forschergeist', die op wens van abt Haghen onder meer een uitvoerige, zij het niet in alle opzichten overtuigende levensbeschrijving in de vorm van een uitvoerige 'Bio-Bibliographie' van Heyendal samenstelde. Bij het onderzoek hiervoor zou Ernst grote sympathie voor de opvattingen van Heyendal hebben opgevat, waarvan Gijsen in 1964 heeft vastgesteld dat deze sympathie niet helemaal kritisch verantwoord mag heten, omdat zij de opvattingen van Heyendal nauwelijks in comparatief perspectief zou hebben geplaatst.²⁷

Met medewerking van M.G. Spiertz heeft ook de Nijmeegse hoogleraar L.J. Rogier in 1967 onder de titel 'Limburg in de Franse tijd' de rol van Simon Pieter Ernst positief belicht. Ernst werd in het departement van de Nedermaas 'zeer geacht'; hij achtte de acceptatie van de zogeheten *bons de retraite* geoorloofd voor hen 'die het voornemen hadden het door middel van de *bons* te verwerven kloosterbezit straks aan de te herstellen gemeenschap te restitueren' en hij pleitte in de brochures van zijn hand 'in het belang van de zielen' voor het afleggen van de door de Franse autoriteiten gevraagde eed.²⁸

Weer zo'n vijf jaar later konden onder de titel 'Het einde van de Abdij Rolduc' door F.J.M. Wiertz op basis van de door De Clercq eerder achterhaalde correspondentie van Ernst, vooral die met de augustijner kannunik Franziskus Töpsl (1711-1796) uit de abdij Polling (bij München), opvallende retouches en nuances bij het dan algemeen gangbaar geachte beeld van deze Rolducse koorheer worden aangebracht.²⁹

Naar aanleiding van het '700jarig stadsjubileum van Herzogenrath' heeft Helmut Deutz, leraar aan het Stedelijk Gymnasium ter plaatse, aannemelijk gemaakt dat Ernst niet als opportunist mag worden beschouwd en dat hij temidden van turbulente jaren 'trouw aan zijn eigen overtuiging' bleef. Maar was die overtuiging inzake de praktijk van de verhouding tussen kerk en staat toen vermoedelijk geworteld in 'pre-revolutionaire, in de achttiende eeuw veel verbreide opvattingen' van Gallicaanse makelij?³⁰

De Rolducse leraar J.J. Stassen (1921-2001) die tijdens de jaren 1970-1989 directeur van het 'Vijfde Rolduc' (het multifunctionele Centrum Rolduc) was en in die hoedanigheid de belangen van dit Centrum - als ware hij hiertoe door Ernst zelf geïnspireerd - voorbeeldig, diligent en stijlvol behartigde, heeft in een bescheiden artikel van zijn hand uit 1993 de betekenis van de Rolducse kanunniken S.P. Ernst en diens confrater J.J. Kruyder 'voor het behoud van een groot cultuurbezit, in casu Rolduc' nog eens expliciet benadrukt.³¹

En nog in 2001 is Simon Pieter Ernst opnieuw met empathie getekend: in de reeks 'Fontes Rodenses', vormt *Heil en broederschap in het kanton 's-Hertogenrade 1794-1800* (Kerkrade 2001), een bijzonder toegankelijk gemaakte bronnenpublicatie. Het daarin door de tekstbezorgers getekende portret van S.P. Ernst verdient onverkort instemming: Ernst was veelzijdig getalenteerd; ook als zielzorger bleef hij zich terdege bewust van 'de zondige mens tegenover de strenge, maar barmhartige God'; hij nam de even onvoorziene als revolutionaire gebeurtenissen en ontwikkelingen serieus en probeerde daarbij 'de onder beslag gelegde goederen van de verlaten abdij te behouden' en - overigens tevergeefs - 'het kloosterleven te herstellen'; ook bleef hij onverdroten streven om 'binnen de mogelijkheden van de wet' de abdijgebouwen en de daarbij horende goederen veilig te stellen; maar de talrijke geschriften en de door De Clercq achterhaalde correspondentie van Ernst bieden 'nauwelijks aanwijzingen' om Ernst 'in zijn denken over geloof en zeden vooruitstrevend te noemen'.³²

Ten slotte is Simon Pieter Ernst ook nog in een andere hoedanigheid belicht: als redder - zo men wil als 'verdonkeremaner' ten overstaan van de Franse autoriteiten - van een aantal bestanden uit de archieven van de abdij Kloosterrade. Bij gelegenheid van de inventarisatie van het archief van de abdij Kloosterrade heeft de aan het Rijksarchief in Limburg verbonden chartermeester J.A.K. Haas in 1986 in een instructieve, voorbeeldig concies geschreven inleiding van de toen verschenen inventaris ook uitvoerig aandacht gewijd aan de totstandkoming en de lotgevallen van het abdijsarchief. En ook in dit verband duikt - opnieuw - de naam van Simon Pieter Ernst op. Toen namelijk in 1803 de prefect van het departement van de Nedermaas de voormalige kanunniken van Kloosterrade sommeerde het verborgen abdijsarchief onverwijld aan hem over te dragen, reageerde Ernst als hun zaakwaarnemer alert en met respectabele bedoelingen in het belang van de schriftelijke nalatenschap van de abdij. Door de indruk te wekken dat het grootste gedeelte van het archief al in 1794 als gevolg van plunderingen door Franse troepen verloren zou zijn gegaan, heeft hij de Franse autoriteiten bij die gelegenheid bewust misleid. Op 6 mei 1803 droeg hij in Maastricht namelijk slechts een gedeelte van de gevorderde archivalia over. Zijn toen afgelegde verklaring staat in elk geval in opvallend contrast met het gegeven dat omstreeks 1860 in de voormalige pastorie van Ernst te Afden alsnog een oude kist met archivalia van de abdij Kloosterrade werd aangetroffen.³³ Heeft Ernst in 1803 een leugen om bestwil gebruikt? Natuurlijk bestond toen nog niet een thans zo strikt mogelijk in acht te nemen herkomst- of bestemmingsbeginsel in de archivaliek. Maar blijkbaar achtte Ernst de Fransen in dat jaar 1803 - en achteraf gezien, zeker niet ten onrechte - in staat met allerlei archivalia door Europa naar Parijs te gaan sjouwen. Mogelijk was ook de eigen studiezin in Afden toen zo dominant, zelfs obsessief, dat Ernst zich in zijn pastorie wenste te blijven omringen met de inmiddels vertrouwde bescheiden betreffende de abdij, in de geschie-

denis waarvan hij zich én als voormalig koorheer-kanunnik én als geschiedbeoefenaar ondanks haar formele opheffing in 1796 kon blijven verdiepen? In de abdij Rolduc had hij uit volle overtuiging geleefd en gewerkt. Had hij als pastoor in Afden concrete plannen voor een te schrijven geschiedenis van Kloosterrade? Een door hem in zijn pastorie te Afden bewaard handschrift van de pas in 1857 door Eduard Lavalleye bezorgde editie van de ‘Annales Rodenses’³⁴ wijst in die richting. Ook mag het aannemelijk worden geacht dat Ernst zich in Afden permanent wenste te omgeven met zoveel mogelijk bescheiden, die als stille getuigen van weleer zijn inlevingsvermogen konden sterken, zijn ziel verkwikken en zijn geschiedkundige *impetus* konden blijven inspireren.

Hoe het ook zij, het in 1953 door Charles de Clercq zo ernstig aanbevolen monument in de vorm van een eenvoudige gedenkplaat of gedenksteen in Rolduc voor de nagedachtenis van Simon Pieter Ernst is er vóór 2004 niet gekomen. Wel is er inmiddels - overigens pas sinds enkele jaren - in de onmiddellijke omgeving van Rolduc een bescheiden Kanunnik-Ernstpad:³⁵ een wandelweg (met steenslag) die tot voor kort Heyendallaan heette. Dit Kanunnik-Ernstpad markeert thans de westgrens van het huidige territorium van het multifunctionele ‘Centrum Rolduc’ en voert naar een stadsdeel van ’s-Hertogenrade (Herzogenrath) dat in vroeger tijd als Afden, als afzonderlijke plaats, heeft bestaan.

Nu het opmerkelijke *Nachleben* van Simon Pieter Ernst genoegzaam is belicht, mag het vervolg van deze bijdrage als mogelijkheid dienen tot hernieuwde kennismaking met deze koorheer van Rolduc. Zijn initiatieven en optreden hebben ertoe geleid dat de materiële restanten van de abdij voor een andere bestemming (evenzeer *ad pium usum*) behouden zijn gebleven.

Het straatnaambordje “Kanunnik-Ernstpad”, met op de achtergrond de toren van de abdijkerk van Rolduc.

EEN VROOM-RIGORISTISCH, STUDIEUS-ERUDIET KOORHEER

Op 17 september 1763, op het feest van St. Lambertus, patroon van Kerkrade, ontving de dan negentienjarige Simon Pieter Ernst in de abdij Kloosterrade (Rolduc) uit handen van abt Joannes Joseph Haghen (†1781) het kloosterkleed van de Reguliere Kanunniken van St. Augustinus. Over de eigenlijke motieven van zijn keuze voor de spiritualiteit en leefwijze van deze koorheren van Kloosterrade zijn geen nadere gegevens voorhanden. In elk geval vormt die inkleding als zichtbaar begin van een geestelijke levensstaat voor Simon Pieter Ernst óók de eigenlijke aanvang van een levenslange verbondenheid met Rolduc, ook al zou deze instelling in 1796 onder revolutionaire omstandigheden en dwang voorgoed haar kerkelijke status van abdij verliezen.

*Portret van abt
J. Haghen (*1699,
abt van Rolduc
sinds 1757, †1781).*

Simon Pieter Ernst werd op 2 augustus 1744 op de hoeve 'Bruyren Morgen' (of 'Brunnenmorgen') te Neer-Aubel geboren als oudste zoon van Marie-Jeanne Dael (1713-1807) en Willem (of Guillaume) Ernst (1690-1753). Zijn vader was, blijkens het doopregister van de parochie in Aubel, licentiaat in beide rechten en oefende onder meer het ambt uit van griffier van de Staten van Dalhem. Jean Thomas Emonts (1723-1781), een neef van Marie-Jeanne Dael, die in Mainz een kerkelijke loopbaan van kapelaan tot kanunnik doorliep en het daar tot prorector van de universiteit zou brengen, heeft er waarschijnlijk toe bijgedragen dat de jonge Simon Pieter een gedegen humaniora-opleiding in Mainz kon gaan volgen. In latere jaren zou Ernst er in ieder geval, onder meer in talrijke brieven van zijn hand, herhaaldelijk blijk van geven dat hij het Latijn passief en actief beheerste en dat de klassieke auteurs hem vertrouwd waren. In Mainz, de stad waar de herinnering aan Johan Gutenberg levendig werd gehouden, werd hij ook in de Duitse taal en cultuur ingewijd, leerde hij het Duits perfect beheersen.³⁶ Hier moet hij ook een levenslange affiniteit met geleerde boekwerken hebben opgedaan. Zijn geverseerdheid in de Franse taal was van later datum.³⁷ Het studieverblijf te Mainz is voorts gemarkeerd door een studie aan de toen nog door jezuïeten geleide universiteit aldaar. Op 7 september 1761 legde Simon Pieter Ernst met goed gevolg het baccalaureaatsexamen in de filosofie af, terwijl op 18 augustus 1762 eveneens met positief resultaat de verdediging plaatsvond van een groot aantal *propositiones selectae ex mathesi*. Ook verwierf de jonge student al op 6 september 1762 de graad van *magister philosophiae*.³⁸

Na een jaar van bezinning meldde Simon Pieter Ernst zich dan als postulant aan bij de abdij Kloosterrade. Op 17 september 1764, precies een jaar na deze intreding, deed hij aldaar professie. Op 23 september 1769 volgde de priesterwijding te Luik en op 1 oktober van dat jaar droeg hij als neomist in de abdijskerk van Rolduc zijn eerste H. Mis op. Als novice en theologant, vervolgens ook nog als pas gewijd priester-koorheer ontving hij in de abdij een grondige theologische en spirituele vorming. Daar bepaalde nog altijd een door abt Nicolaas Heyendal (†1733) aangescherpte traditie op basis van de al in 1680 ingezette kloosterhervorming het theologisch onderwijs: de bij uitstek augustiniaanse theologie van de zeventiende eeuw waarin van de kerkvaders speciaal de genadeleer van St. Augustinus het uitgangspunt vormde³⁹ en waarvan de interpretatie van Heyendal door tegenstanders te pas als rigoristisch en meer te onpas als specifiek jansenistisch werd opgevat. Ondanks een uitdrukkelijke verklaring die door alle bij de abdij Kloosterrade betrokken religieuzen in 1740 plechtig werd ondertekend en op grond waarvan zij zich zonder voorbehoud onderwierpen aan de bulle *Unigenitus* (1713) van paus Clemens XI,⁴⁰ zouden trekken van rigorisme en verdachtmakingen ten aanzien van jansenistische tendenzen nog lange tijd, tot aan het einde van de achttiende eeuw, rond Kloosterrade blijven circuleren en steeds opnieuw gaan resoneren. Het theologisch en schriftuurlijk onderwijs in deze abdij, met zekere nadruk op ascese en pas-

totaal, moet tot diep in de tweede helft van de achttiende eeuw zeker het vereiste niveau hebben gehad.

Bibliothecaris-archivaris

Abt Joannes Joseph Haghen onderkende al spoedig de intellectuele capaciteiten van Simon Pieter Ernst. Diens intense belangstelling voor onderzoek naar de geschiedenis van de abdij en de theologiebeoefening aldaar verdiende erkenning en verdere ontplooiing. Nog voordat koorheer Ernst op 17 augustus 1772 ter afsluiting van zijn theologische opleiding enkele daartoe dienende stellingen (met strikte opvattingen) openlijk verdeelde,⁴¹ had abt Haghen hem al in 1771 de functie van bibliothecaris en archivaris van Kloosterrade toevertrouwd. In die hoedanigheid kreeg Ernst onbeperkte toegang tot de boekerij en kon hij ook kennismaken van de bewaard gebleven manuscripten en tractaten van vroegere abten en koorheren. Aldus raakte hij ook vertrouwd met inhoud en strekking van de handschriften van abt Heyendal, diens voorgangers en opvolgers.⁴² In opdracht van abt Haghen stelde hij ten behoeve van Franziskus Töpsl (1711-1796), proost van de Reguliere Koorheren van St. Augustinus in de abdij Polling (gelegen ten zuid-westen van München), onder meer een uitvoerige bio-bibliografie samen van Nicolaas Heyendal.⁴³ Töpsl, een erudiet en vroom man, bevorderde vanuit de abdij Polling de idee van een *Commercium Litterarum*: een netwerk waarbinnen geleerden onafgebroken en ongehinderd, over de grenzen van landen en confessies heen, hun gedachten, inzichten en resultaten van onderzoek zouden kunnen gaan uitwisselen. In het kader van zo'n 'societas litteraria' had Töpsl het initiatief genomen tot de samenstelling van een groots en omvangrijk werk: het opzetten van een systematische bibliografie van alle binnen Europa te traceren auteurs van zijn orde (*Scriptores nostri ordinis*). Daartoe had hij in 1762 een *Elenchus onomasticus scriptorum ordinis Canoniorum regularium Sancti Augustini* laten drukken. Deze kritisch samengestelde naamlijst waarin allerlei tot dan toe achterhaalde bio-bibliografische gegevens waren opgevoerd, had hij naar zusterabdijen in Duitsland, Frankrijk, Portugal, Italië, Oostenrijk, Zwitserland en de Nederlanden gezonden, dit alles met het verzoek om aanvulling, verbetering en bijstelling.⁴⁴ Ook hoopte Töpsl de bibliotheek in Polling door acquisitie en ruil met zusterabdijen tot de best voorziene boekerij voor zijn orde te laten uitgroeien. Tevens trachtte hij zoveel mogelijk portretten van beroemde koorheren van de orde van de Reguliere Kanunniken van St. Augustinus te verzamelen, om deze afbeeldingen in de gangen van de abdij Polling te kunnen ophangen. Over deze voor die tijd ontzagwekkende onderneming had Töpsl al uitvoerig gecorrespondeerd, onder meer met abt Haghen in Kloosterrade.⁴⁵ Haghen had inmiddels de jonge koorheer Ernst bij uitstek geschikt geoordeeld de door Töpsl in Polling gewenste gegevens in de bibliotheek en het archief van de abdij

Kloosterrade ten behoeve van de beoogde (maar nooit verschenen) reeks *Scriptores nostri ordinis* systematisch bijeen te brengen.

Aanvankelijk liepen de schriftelijke contacten tussen Töpsl en Ernst via Haghen. Maar vanaf 1773 correspondeerde Ernst, met instemming van zijn abt, rechtstreeks met Töpsl, als ware hij bij acclamatie als volwaardig lid in de 'societas litteraria' opgenomen. Daarbij berichtte hij dan over allerlei boeken en bronnen, die hij voor Polling had weten aan te schaffen of had kunnen traceren. Maar de briefwisseling bevat ook vermelding van allerlei gebeurtenissen in en rond Rolduc.

Een instructief voorbeeld van zijn werkzaamheid als bibliothecaris en van de bibliothecaire besognes ten behoeve van Rolduc én Polling biedt Ernst in zijn brief van 14 december 1786 aan proost Töpsl. Bij die gelegenheid kondigde hij de verzending binnen enkele dagen aan van een grote kist met boeken, die hij voor de abdij Polling had aangeschaft. De betreffende kist stond al weken voor verzending gereed te Aken (waarschijnlijk in het refuge-huis van de abdij Kloosterrade) en zou via Frankfort/Main verder naar Polling worden geëxpedieerd. Blijkbaar achtte Ernst in december 1786 de tijd gekomen dat er tussen Rolduc en Polling maar weer eens financieel moest worden afgerekend. Op een daartoe samengestelde lijst noteerde hij bij die gelegenheid alle titels (met telkens *pro diversa moneta* de betreffende prijzen) van de boeken die hij namens Rolduc sinds 1783 voor Polling had aangeschaft (*Librorum Catalogus quos Reverendissimo Abbati Pollingano procuravit Abbatia Rodensis*), alsook de boektitels van werken die Töpsl vanuit Polling in Rolduc had laten bezorgen (*Libri quos Reverendissimus Abbas Pollinganus Abbatiae Rodensi procuravit*). Bij al die voor Polling aangeschafte boekwerken had Ernst op eigen initiatief nog andere werkjes en allerlei libelli gevoegd. Het resultaat van deze bibliothecaire toewijding kan nog altijd worden afgelezen aan de bij die gelegenheid door Ernst zelf, in december 1786, opgestelde financiële verantwoording: alle betreffende prijzen, opgevoerd in Brabantse, keizerlijke en Luikse valuta, rekende hij toen alsnog om in louis d'ors (*Ludovicos aureos*) en toen bleek dat Polling voor de jaren 1783-1786 voor méér dan 55 louis d'ors bij Rolduc in het krijt was komen staan. Dit gegeven kan minstens twee indicaties bieden: Ernst vatte zijn taak als bibliothecaris uitermate serieus op en de abdij Polling kon zich blijkbaar een heel wat ruimer boekenbudget dan Rolduc veroorloven.⁴⁶

Simon Pieter Ernst maakte als bibliothecaris binnen en buiten de abdij Kloosterrade indruk: al in 1773 werd hij door abt Haghen aldus gekwalificeerd: 'inter sacerdotes nostros aetate et ordinatione hactenus junior, bonus et studiosus mihi filius', (tussen onze priesters qua leeftijd en wijding tot dusver de jongste, is hij voor mij een goede en geleerde zoon)⁴⁷ en enkele jaren later heet hij zelfs 'noster insatiabilis librorum appetitor' (onverzadigbare boekenverslinder).⁴⁸ Als onderzoeker en bibliothecaris ging Ernst ook met talrijke andere personen van kerkelijke instellingen corresponderen.

In hem mag een epistolair talent⁴⁹ worden gezien: zijn brieven hebben qua vormgeving en inhoud niveau en ademen behalve godsvrucht van de reguliere koorheer óók gedrevenheid van de erudiete onderzoeker. Deze impetus voor studie en onderzoek stond zijn dagelijkse plichten van regulier koorheer niet in de weg en even regelmatig als consciëntieus nam hij deel aan het koorgebed en besteedde hij aandacht aan meditatie; dit alles om het aloude *ora et labora* beurtelings in de oude abdijkerk - temidden van zijn confraters - en in de welvoorziene bibliotheek - temidden van boeken en oude bescheiden - met toewijding en trouw in praktijk te brengen.

De functie van bibliothecaris bood Ernst ook gelegenheid tot allerlei dienstbetoon en activiteiten buiten de abdij. Zo kon hij in maart 1771 bij de paters Augustijnen in Maastricht alle tot dan toe verschenen 50 foliodelen van de *Acta Sanctorum*, een op initiatief van Jean Bolland sinds 1643 verschijnende reeks, voor het bedrag van 50 pistoletten gaan opkopen. In eigen persoon bracht hij toen deze boekwerken als evenzovele trofeeën per kar naar Rolduc.⁵⁰ In 1774 verleende hij Franz Meyer dagenlang assistentie bij het redigeren en persklaar maken van een door deze stadssecretaris geschreven geschiedenis van Aken.⁵¹ Een enkele maal was het hem vergund in kloosterbibliotheken elders op zoek te gaan naar oude handschriften.⁵² De resultaten van zo'n zoekactie waren nogal eens teleurstellend. Zo maakte hij in een openhartige brief uit 1779 aan de Leidse hoogleraar Adriaan Kluit (1735-1807), gezaghebbend auteur van een *Historia critica* (1777) van de graafschappen Holland en Zeeland, deelgenoot van zijn beslommeringen om in bibliotheken van kerkelijke instellingen allerlei oorkonden betreffende de vroegste geschiedenis van het hertogdom Limburg te achterhalen: het was hem maar nauwelijks vergund op de een of andere manier toegang te krijgen 'tot de binnenste heiligdommen' van die archieven (*Archivorum penetralia sacrosancta*); maar zelden trof hij er immers welwillende lieden die zelf ten behoeve van zijn object van onderzoek iets relevants in 'de schrijnen en kokers' van hun kloosters opdoken. Hij wist bijvoorbeeld dat er in de archieven van de kathedrale kerk te Luik minstens zeven oorkonden van Limburgse hertogen verborgen lagen, maar hij beseftte tegelijkertijd dat hij geen enkele hoop mocht koesteren deze oorkonden ooit zelf onder ogen te krijgen; ook wist hij dat in andere archieven van kapittelkerken nog allerlei oorkonden verborgen waren, maar de opgedane ervaringen dwongen hem tot het beseft dat men 'misschien nog eerder het Atlasgebergte in beweging zou krijgen' dan die oorkonden uit die archieven tevoorschijn halen.⁵³ Toch was er ook voldoening, als het hem een enkele maal was gelukt de beschikking te krijgen over (afschriften van) oorkonden uit andere kloosterbibliotheken.⁵⁴

Geschiedbeoefenaar

Eigenlijk verdient Ernst als vorser en geschiedbeoefenaar een afzonderlijke en dan heel wat meer gedetailleerde studie. Hier moet worden volstaan

met enkele losse opmerkingen. De historische belangstelling van deze kanunnik van Kloosterrade ging vooral uit naar de geschiedenis van middeleeuwse vorstendommen in en rond de Nederlanden. Door geboorte en afkomst had hij speciale belangstelling voor de geschiedenis van het territorium van het oude hertogdom Limburg en de omliggende regio's; een zeventdelige *Histoire du Limbourg* van zijn hand over de periode 1055-1427 zou echter pas postuum en met grote onderbrekingen (in de jaren 1837-1857) kunnen verschijnen. Zijn voornaamste, trouw aan de dag gelegde toelag betrof het geduldig samenstellen van betrouwbare chronologieën van de onderscheiden hertogen, graven en wereldlijke heren uit de Middeleeuwen. Daarbij had hij steeds onder handbereik de tweede editie (uit 1770) van *L'Art de vérifier les dates* (Paris 1750¹; 1770²) van de hand van de Franse benedictijn François Clément (1713-1793). Ten behoeve van dit werk, in zijn ogen een werk met eeuwigheidswaarde (een 'immortel Ouvrage'),⁵⁵ beijverde hij zich gedurende tal van jaren bij pater Clément geschiedkundige vondsten aan te reiken, bijvoorbeeld in 1779 in de vorm van een 'mémoire' over de graven van Kleef en Zutphen, om aldus concrete bijdragen te leveren aan de derde editie van dat gezaghebbend-methodisch werk. Voor de nieuwe editie van *L'Art de vérifier les dates* benaderde Ernst schriftelijk ook gezaghebbende geleerden in de Noordelijke Nederlanden, zoals de hier al genoemde Adriaan Kluit, voorts Hendrik van Wijn (1740-1831) en Willem Anne van Spaen (1750-1817), wanneer hij wist of vermoedde dat zij hem dienaangaande nadere informatie konden verschaffen.⁵⁶ Voor pater Clément was kanunnik Ernst "cet habile homme et excellent ami", omdat hij voor dit in verschillende afleveringen en delen versijnd werk allerlei hulp leverde, in de vorm van concrete emendaties en nieuwe informatieve toelichtingen over tal van bronnen van diplomatische komaf.⁵⁷ Uit eigen ervaring bleef Ernst zich terdege bewust van de omstandigheid dat de beoefening van de middeleeuwse geschiedenis specifieke eisen stelde: 'deze op zich moeilijke studie wordt te weinig aangemoedigd om veel beoefenaars te hebben. Men vindt ook niet veel boekhandelaren (als potentiële uitgevers) meer die er met belangstelling over willen praten'.⁵⁸

Lector in de theologie

Dat Simon Pieter Ernst nog andere talenten werden toegemeten, bleek op 28 mei 1774, toen abt Haghen hem tevens tot *lector* in de theologie en de H. Schrift binnen de abdij Kloosterrade benoemde. In de abdij Rolduc vond het theologisch onderwijs ten behoeve van de pas ingetreden religieuzen en de al enkele jaren eerder tot priester gewijde koorheren dagelijks plaats: 's morgens van 8 tot 9 uur en 's middags van 3 tot 4 uur.⁵⁹ Het eerste onderwerp van het door Ernst vanaf 1774 gegeven theologisch onderwijs handelde over de genadeleer, dan volgde onderricht over de sacramenten. Conform de in de abdij Rolduc bestaande traditie leerde hij de aan zijn zorgen

toevertrouwde theologanten theses te formuleren die zij uiteindelijk publiekelijk ten overstaan van abt en koorheren (vaak ook de *extranei*) moesten verdedigen.⁶⁰ Als *lector* representeerde Ernst in zijn onderwijs rigoristische, op een strenge moraal afgestelde opvattingen, vooral inzake absolutie en toelating tot de H. Communie: kwesties die ook al zo'n zestig jaar eerder bij Nicolaas Heyendal speciale aandacht hadden genoten.⁶¹ Terwijl de biechtvaders in de naaste omgeving van de abdij zich nogal inschikkelijk bleken op te stellen, benadrukte lector Ernst dat in de biechtstoel jegens penitenten strengheid in acht genomen moest worden en dat niet altijd direct na de belijdenis van zonden de absolutie mocht worden verleend.⁶² De augustijnistische strekking van dit rigoristisch standpunt ten opzichte de biecht- en communiepraktijk stoelde tijdens het lectoraat van Ernst nog altijd op het in 1701 te Luik verschenen *Rituale sive Pastorale Leodiense*. Bij de gelovige werd de innerlijke houding voorrang toegemeten boven de uiterlijke werken. Daarbij werd berouw uit vrees voor de hel (*attritio*) niet voldoende geacht voor de vergeving van de doodzonde in de biecht; hiervoor was een berouw vereist dat op liefde tot God (*contritio*) steunde. Het augustijnisme stelde als voorwaarde aan een goede biecht, dat reeds vóór de biecht de zonden door een volmaakt berouw waren vergeven. Bij dat volmaakte berouw werd ook een radicale verandering van leven verlangd. Deze zou leiden tot een bevrijding van de hardnekkige kwade neigingen, die alle mensen als gevolg van de erfzonde bezaten. Als gelovigen een voornemen zouden maken, dat vaak werd herhaald, om nog een beter leven te gaan leiden dan voorheen en als de zonde zouden afzweren, werden zij geschikt bevonden hun biecht te spreken en vervolgens, bijvoorbeeld met Pasen, te communie te gaan.⁶³

Een blijk van de overtuiging waarmee S.P. Ernst de spiritualiteit en tucht van de abdij Rolduc heeft ondergaan en deze temidden van medekanniken moet hebben uitgedragen, is te vinden in het uitvoerige Latijnse gedicht, dat liefst 237 dactylische hexameters telt en dat hij als *carmen historicum* vervaardigde bij gelegenheid van het jubileum in 1780 van de dan precies een eeuw eerder te Rolduc door abt Petrus Melchior van der Steghe (†1682) afgekondigde kloosterhervorming. Uit het gedicht, voorzien van een chronogram waarmee in de bewoordingen van de titel het jubileumjaar 1780 valt af te lezen, wordt bij gelegenheid van 'het honderd jaar zuiver en ongerept handhaven van het herstel van de kloostertucht' de geschiedenis van Roda in drie afzonderlijke perioden bezongen: de stichting (1104-1178), de tijd tussen 1200 en 1680, tenslotte als een soort apotheose: de eeuw na de kloosterhervorming (1680-1780). Uit de in 1958 aangereikte vertaling van al die 237 in compact Latijn gewrochte verzen blijkt S.P. Ernst, die zichzelf als schrijver met schamele pen ('arundine parca') opvoert, de eigentijdse situatie binnen de abdij hooggestemd en feestelijk - met stichtelijke nadruk - te idealiseren:

Portret van P.J.
Chaineux (†1800 te
Munster), laatste
abt van Rolduc.

... Hier is voor de wereld geen plaats; wanneer een jongeman, van plan te sterven voor de wereld, na de zaken van de wereld afgezworen te hebben, het heilig habijt aanneemt, of op het punt staat zijn Geloften af te leggen, of als jong priester voor het altaar staat, dan kent alleen de geest de vreugden in ere. Ook plegen wij de behoeftigen bij te staan met de tienden. De tafel der Broeders is eenvoudig; heilig de band onzer zielen; ieder spant zich gelijkelijk in, om andermans lasten te dragen en allen doen oprecht moeite alle voorschriften na te leven, en zich toe te leggen op de heilige studies, waardoor zij kunnen leren getrouwelijk volgens Gods voorschrift naar behoren uit te voeren de door zijn vele gevaren zo moeilijke zielzorg. Als er nu soms eens een ontaarde zoon zou zijn onder ons - want zelfs de kring der Apostelen telde 'n Judas - dan zouden de anderen treuren en vol zachtmoedigheid zou Vader Abt hem erover moeten onderhouden, opdat niets van

*het erfdeel verloren gaat. Wij streven er naar, en vooral gij, Vader Abt, dat dit in de komende jaren zo bewaard moge blijven. De eer daarvan aan U, o Heer, aan U alleen, en niet aan ons! Behoed zelf Uw werk. Dat vragen wij U vurig.*⁶⁴

Kort nadat Pierre Joseph Chaineux (1740-1800) in 1782 Haghen als abt te Kloosterrade was opgevolgd, ging er in het alledaagse leven van kanunnik Ernst het een en ander veranderen. Allereerst benoemde Chaineux medio november 1782 Petrus Joseph Corneli (1749-1822) tot *lector secundarius* naast Ernst; deze laatste zag zijn onderwijsterrein voortaan beperkt tot de leer over de sacramenten.

Eigenzinnig optreden

Aan deze beslissing was in september 1782 een eigenzinnig optreden van Ernst vooraf gegaan. Kort tevoren nog had hij de pas tot abt benoemde Chaineux geholpen bij een héél precaire aangelegenheid: het opstellen van uitvoerige notities (met bijvoeging van het betreffende bewijsmateriaal) ten behoeve van de Oostenrijkse autoriteiten over het disciplinaire optreden tegen twee weerspannige koorheren, die als 'ontaarde zonen' tijdens het abbatiaat van Haghen bij herhaling de voorschriften van orde en abdijs hadden overtreden.⁶⁵ Nog tijdens de afhandeling van deze kwestie hoopte Ernst bij abt Chaineux op begrip en instemming te mogen rekenen in verband met een door hem ingediend voorstel of verzoek tot aanpassing van het theologisch onderwijs in de abdijs. Alvorens enkele door hem opgeleide theologanten op 30 september 1782 voor het eerst onder het abbatiaat van Chaineux zouden overgaan tot de openlijke verdediging van hun theses over het boek der Spreuken (hfdst. 14 tot en met 20), had hun lector Ernst van de gelegenheid gebruik gemaakt om Chaineux als pas benoemde abt éérs in plechtstellige bewoordingen te huldigen. Maar in dat huldeblijk had hij een nogal ingrijpend verzoek verpakt: het tot dan toe sedert 1750 in de abdijs Rolduc gebruikte, omvangrijke (lieft 19-delige) theologisch leerboek van de dominicaan Charles-René Billuart (1685-1757)⁶⁶ voldeed volgens Ernst ook naar inhoud en strekking niet meer en kon maar beter worden vervangen. Hij wees erop dat eerder, vóór het werk van Billuart, als theologisch handboek in Rolduc de driedelige *Theologia moralis uniuersa* van de jezuïet P.G. Antoine (1678-1743) met weinig succes was gebruikt. Zijn persoonlijke voorkeur ging inmiddels uit naar de theologische cursus, de *Institutiones theologicae*, van de Franse lazarist Pierre Collet (1693-1770), met nogal anti-jansenistische strekking, òf naar de pas verschenen, zesdelige en gelijknamige *Institutiones theologicae* (1780), ook wel - ter onderscheiding van het werk van Pierre Collet - aangeduid als *Theologia Lugdunensis*, van de Franse oratoriaan uit Lyon Joseph Valla (†1790), waarin inzake de genadeleer een meer jansenistisch getinte interpretatie lag vervat. Ernst sprak de abt op die bewuste dag, 30 september 1782, toe in de oprechte verwachting dat

deze nu alvast een keuze zou willen maken, ‘totdat eindelijk iemand uit onze rijen opstaat, die de ‘institutiones theologicae’ ten gebruike van de opleiding van Rolduc uit de voortreffelijke geschriften van uw hoogwaardige voorganger Heyendal systematisch bijeen zal zetten, hetgeen de Allerhoogste mag bewerkstelligen, dat het binnenkort moge geschieden’.⁶⁷

Over de onverhoedse, exclamatieve en eigenzinnige toespraak van *lector* Ernst toonde abt Chaineux zich ontdaan. Hij aarzelde en weigerde aanvankelijk een keuze te maken uit de hem voorgelegde alternatieven. Pas na enkele weken bedenktijd besliste hij voor handhaving van het werk van Billuart. Tegelijk benoemde hij toen Petrus Joseph Corneli, naast Ernst, tot *lector secundarius*. Klaarblijkelijk achtte Chaineux, met alle respect voor zijn illustere voorganger abt Heyendal, het onderwijs van Ernst toch te streng-rigoristisch.⁶⁸ Hij besepte in die omstandigheden dat diens intellectuele kwaliteiten veel beter tot hun recht konden komen bij het verrichten van geschiedkundig onderzoek. Zelf was Ernst inmiddels begonnen met het in temporeel opzicht voortzetten van de ‘Annales Rodenses’ vanaf 1701, een onderneming die de eerder door abt Heyendal tot en met 1700 opgetekende ‘Annales’ zou moeten continueren.⁶⁹

Abt Chaineux probeerde de rigoristische aandacht van Ernst om te buigen van de theologie naar het historisch onderzoek. Als geschiedbeoefenaar zou Ernst de aangewezen man zijn om de reputatie van Kloosterrade-Rolduc, als abdij waarbinnen eruditie, studie en onderzoek zeker niet werden veronachtzaamd, alsnog meer bekendheid te geven. Een uitgeschreven prijsvraag van de in 1772 door keizerin Maria-Theresia te Brussel opgerichte Akademie van Wetenschappen bood daartoe een welkome aanleiding. In opdracht van zijn abt zond kanunnik Ernst in juni 1783 een historische verhandeling in over de vraag wanneer en op grond van welke motieven een vertegenwoordiging van de geestelijke stand zitting had genomen in de Staten van Brabant. Deze in het Frans gestelde inzending werd - *ex aequo* met die van Adriaan Heylen (archivaris van de abdij Tongerlo) - door de Akademie onderscheiden en in 1784 op haar kosten gedrukt.⁷⁰ Enkele jaren later werd ook een tweede inzending van Ernst op een andere door dezelfde Akademie uitgeschreven prijsvraag - ditmaal over de derde stand (‘l’ordre du tiers-état’) binnen de Staten van het hertogdom Brabant - opnieuw met goud bekroond.⁷¹ In later jaren zou Ernst nog enkele malen deelnemen aan prijsvragen die door de Brusselse Akademie waren uitgeschreven. Al met de eerste inzendingen trok hij de aandacht van C.F. Nelis, een invloedrijk lid van deze Akademie en op dat moment nog vicaris-generaal in Doornik, maar spoedig daarna, in 1785, benoemd tot bisschop van Antwerpen. Tijdens een bezoek in de zomer van 1783 aan de abdij Kloosterrade had Nelis kanunnik Ernst persoonlijk leren kennen en op deze kennismaking volgde een omvangrijke correspondentie.⁷² Nelis zag in Ernst een geschikte medewerker voor de beoogde uitgave van oudere Zuid-Nederlandse geschiedschrijvers,⁷³ een onderneming die in haar aanloop - helaas - zou blijven steken.

Opgelegd vertrek uit de gemeenschap van Rolduc

Nogal onverwacht kwam voor Ernst in 1787 een einde aan het leven van intern kanunnik in Rolduc. Blijkbaar oordeelde abt Chaineux toen dat het voor de betrokkene zelf en voor de abdij beter was, dat hij pastoor in Afden zou worden, een van de parochies die sinds jaar en dag door kanunniken uit de abdij Kloosterrade werden bediend. Koorheer Ernst kon maar beter het leven van *canonicus externus* (extern kanunnik) gaan leiden. Als kanunnik in de kloostergemeenschap Rolduc oefende hij inmiddels blijkbaar een te grote, zelfs dominante invloed uit. Over de abbatiale motieven om Ernst een positie buiten de abdij te bezorgen heerst in de geschiedschrijving overigens geen unanimiteit. Waarschijnlijk achtte abt Chaineux 'en raison de ses opinions théologiques' (gelet op diens theologische opvattingen) Ernst niet meer de aangewezen man om als lector te blijven functioneren.⁷⁴ Voor het aanreiken van een direct argument voor die benoeming in Afden zou ook gewezen kunnen worden op de omstandigheid dat toen in korte tijd als gevolg van sterfgevallen liefst vier plaatsen in de zielzorg, onder meer te Afden, vacant waren geworden.⁷⁵ Hoe het ook zij, vast staat dat Chaineux in 1786-1787 Ernst liever - letterlijk - op enige afstand wenste te plaatsen en te houden, zonder hem overigens al te ver van Rolduc te willen verwijderen.⁷⁶ Toen dan ook de parochie van Afden in december 1786 met het overlijden van J.H. Marbaise, die voorheen prior van Rolduc was geweest, vacant kwam, deed zich voor Chaineux een heel natuurlijke aanleiding voor om kanunnik Ernst bij de Keulse aartsbisschop voor te dragen als pastoor van deze vrijwel direct aan de abdij grenzende parochie.

Inmiddels had zich door een externe omstandigheid nog een andere reden voor dit vertrek uit Rolduc en voor het accepteren van de pastoorsbenoeming in Afden aangediend. Op 15 maart 1786 had keizer Jozef II de oprichting van een algemeen seminarie te Leuven aangekondigd, zodat ook in Rolduc alle theologisch onderwijs aan novicen en pasgewijde priesters zou moeten worden gestaakt; alle theologanten zouden voortaan enkele jaren in Leuven bij vanuit Wenen aangestelde professoren moeten studeren en pas na volledige afronding van deze opleiding (twee jaar filosofie en vijf jaar theologie) zouden zij mogen worden gewijd. Kloosters en abdijen zouden voortaan geen novicen meer mogen aannemen en zelf mogen opleiden. Deze maatregel zou natuurlijk ook drastische consequenties hebben voor het theologisch onderwijs te Rolduc. In 1787 kon in Rolduc de theologische opleiding quasi toevallig nog worden vervangen door *Sacrae conferentiae biblicae*, een soort bijbelkring voor jonge religieuzen onder de leiding van kanunnik P.J. Corneli.⁷⁷ Kanunnik Ernst onderging al deze inbreuken op de tot dan toe vertrouwde kerkelijke verhoudingen als bedreigend. Hij was door allerlei veranderingen ontsteld, zoals over de formele gelijkstelling door de Oostenrijkse autoriteiten van alle godsdienstige genootschappen, en blijkens een in de loop van januari 1787 in een persoonlijke brief neerge-

schreven exclamation: 'Adieu les livres, adieu les Abbayes, adieu tout, oui tout',⁷⁸ zag het er zelfs even naar uit, als dreigde hij het persoonlijk evenwicht te gaan verliezen. Het vertrek naar Afden viel Ernst zwaar; hij was door de beslissing van zijn abt in eerste instantie zeker onaangenaam verrast: het vooruitzicht van dat pastoraat kon hem maar matig bekoren, want 'afgezien van het gegeven dat het niet mijn voorkeur geniet, zullen de pastoors als gevolg van de vernieuwingen die zich zullen blijven voordoen, zich niet meer op hun gemak voelen'.⁷⁹

Maar de betrokkenheid van Ernst bij Rolduc zou ongebroken blijven. Al zou vanaf het voorjaar van 1787 de pastorie in Afden hem een minder comfortabele behuizing bieden, als zielzorger zou S.P. Ernst er op termijn zijn draai vinden. Hij zou er zelfs ook nog kans zien het leven van studie, onderzoek en publicistische werkzaamheid voort te zetten; datzelfde Afden zou hem namelijk behalve zekere onafhankelijkheid ten opzichte van Rolduc ook de nodige vrije tijd voor zelfstudie blijken te bieden. Onvoorziene ontwikkelingen als gevolg van de Franse Revolutie zouden hem uitgerekend op die bescheiden standplaats nog onvermoede mogelijkheden bieden om weloverwogen initiatieven te gaan ontplooien en om te blijven opkomen voor de belangen van de dan telkens weer bedreigde abdij Rolduc.

PASTORAAT IN AFDEN 1787-1817

Het blijkt enige jaren te hebben geduurd, voordat kanunnik Ernst zich als pastoor in Afden op zijn plaats wist. Het besluit van abt Chaineux hem te ontheffen van de taak van lector binnen de abdij en hem tot zielzorger in Afden (dan ressorterend onder het aartsbisdom Keulen) te laten benoemen, ervoer de betrokkene persoonlijk als hoogst onwelkom. Hij accepteerde deze aanstelling dan ook tegen wil en dank, uit gehoorzaamheidsbesef jegens zijn abt, van wie hij wist dat deze hem bij voorkeur in de buurt, zelfs op loopafstand, van de abdij ter beschikking wenste te houden. Voordat Ernst op 19 april 1787 tot pastoor-zielzorger zou worden geïnstalleerd, onderkende hij bij dit lot dat hem trof, maar één opmerkelijk voordeel: de parochie Afden was relatief klein en bood daarmee zeker ook gelegenheid tot studie en schrijfwerk; zij lag bovendien in de onmiddellijke nabijheid van de abdij, zodat in moeilijke tijden van daaruit nog enige troost of verlichting te verwachten zou zijn.⁸⁰

Nog maar twee maanden na zijn installatie te Afden vertrouwde hij Franziskus Töpsl in het verre Polling zonder terughoudendheid per brief enkele persoonlijke gedachten en inzichten toe. Op dat moment vond Ernst in het ambt van zielzorger nog maar heel weinig voldoening; dagelijks smachtte hij wel honderdmaal naar zijn vroegere teruggetrokken bestaan; hij betreurde het vooral dat hij bijna volledig van de wetenschappelijke bezigheden was weggerukt en het viel hem zwaar nu met mensen van allerlei slag te maken te hebben. Ook de parochiekerk, ofschoon best fraai, voldeed niet helemaal; zij was ongeveer honderd jaar geleden gebouwd ten behoeve van een parochie

van tweehonderd zielen. Inmiddels telde zij, afgezien van de kinderen, zo'n 700 zielen; het kerkgebouw was dan ook veel te klein. Zelfs de bestuurlijk-administratieve kant van het pastoraat zaak baarde hem zorgen. Op grond van dit alles liet pastoor Ernst zich bij die gelegenheid ontvallen dat in zijn perceptie alleen Gods wil hem in Afden zou houden; zelf zocht hij naar een middel waarmee hij van die last zou kunnen worden bevrijd, hoe moeilijk zo'n middel ook te vinden zou zijn. Toch schemert in dit openhartig beklag over de hem opgelegde beproeving óók een in geloof gelouterd gemoed door: 'maar wat zou ik op die dag [des Oordeels] mijn Heer hebben te antwoorden? Nu het lot aldus is gevallen, zet ik de schouders onder dit zeer zware juk en ik doe dit, én uit zorg voor de zielen én tot luisters van Gods huis', voor zover dit mogelijk was. Thans had hij tenminste bereikt rustig zijn eigen gang te kunnen gaan. Want mochten de door de keizer afgekondigde vernieuwingen inzake kloosters en abdijen doorgang vinden, dan zou voor pastoors nog wel een verzekerd bestaan zijn weggelegd.⁸¹

In deze bewoordingen klinkt per saldo weliswaar beproefd vertrouwen door, maar zeker nog geen onverdeelde instemming met dat pastoraat. Gelukkig bleek binnen enkele maanden de studiezijn weer manifest. Pastoor Ernst kon toen inmiddels alle gewenste boeken uit de abdijbibliotheek thuis in zijn pastorie raadplegen en daarmee kon hij bij alle pastorale plichten binnen de parochie zich ook weer met overgave wijden aan allerlei, zich zelf opgelegde taken van wetenschappelijke aard.⁸² Heeft hij dusdoende kans gezien van de nood allengs een deugd te maken? Geleidelijk aan lukte het hem de pastorale taken en plichten steeds meer en efficiënter te combineren met zelfstudie en die combinatie moet hem op termijn, toen de balans tussen pastoraal werk en wetenschappelijke studie eenmaal was gevonden, persoonlijke voldoening hebben geschonken.

Maar nog in 1792, ruim vijf jaar na die aanstelling te Afden en dit dan terwijl de Oostenrijkse Nederlanden nog altijd de naweeën van de Brabantse Omwenteling hadden te doorstaan en terwijl Franse revolutionairen zich opmaakten de Zuidelijke Nederlanden volledig onder de voet te lopen, was de persoonlijke onvrede nog niet volledig weggenomen. Over zijn leven in dat bescheiden Afden vertrouwde Ernst aan het briefpapier dat naar Polling werd geadresseerd, een niet mis te verstane klacht toe: vanaf het moment dat hij op bevel van zijn abt naar Afden was gegaan, had hij te kampen gehad met een ernstig haperende gezondheid, terwijl hij voorheen in de abdij Kloosterrade als lector en bibliothecaris nooit ziek was geweest; hij kon niet aangeven of de oorzaak van zijn gezondheidsklachten gezocht moest worden in de vochtigheid van de woonplaats of veeleer in de pastorale zorg en het beheer over de parochie; als zielzorger beschouwde hij zichzelf altijd nog als onervaren, omdat zijn hart nu eenmaal al die jaren was blijven uitgaan naar wetenschappelijke bezigheden.⁸³

Achteraf moet worden vastgesteld dat kanunnik Ernst, toen hij pastoor in Afden werd, zeker toch al over de nodige pastorale ervaring beschikte.

Nog als lector in de abdij Kloosterrade had hij - en zeker niet met tegenzin - in de abdijkerk en in naburige parochiekerken regelmatig allerlei pastorale taken uitgeoefend, zoals preken, biechthoren, catechismusonderricht en voorbereiding van kinderen op de Eerste Communie.⁸⁴ Bewaard gebleven teksten van de liturgisch voorgeschreven (in de Duitse taal) gehouden preken wijzen uit dat Ernst als pastoor in Afden zijn plichten steeds gewetensvol en met speciale aandacht voor persoonlijke devoties is nagekomen. Zo wist hij al begin 1788 te bereiken dat paus Pius VI de parochiekerk St. Gertrudis te Afden jaarlijks op 17 maart, de naamdag van de patrones, een volle afluat, onder de gebruikelijke voorwaarden, verleende. Vier jaar later, in 1792, kon hij in zijn parochie, daartoe gemachtigd bij pauselijke breve (van 3 juni 1791), een 'Broederschap van de Zalige Dood' oprichten; op de bewaard gebleven ledenlijst van deze broederschap prijkt zijn eigen naam helemaal bovenaan. In 1808 slaagde hij erin een relik van St. Gertrudis van Nijvel, de patrones van de parochiekerk van Afden, uit de kerk van de HH. Apostelen te Keulen ten behoeve van de kerk in Afden te laten overbrengen.⁸⁵

Pas geleidelijk moet Ernst hebben beseft dat zijn pastorie in dat nederige, blijkbaar niet gezond geachte Afden hem een basis bood, van waaruit hij temidden van alledaagse plichten van zielzorger ook relatief veel intellectuele vrijheid kon genieten, allerlei initiatieven kon ontplooien en talrijke contacten schriftelijk en mondeling kon aanknopen en kon blijven onderhouden. Terwijl de abdij Kloosterrade steeds directer en dreigender werd geconfronteerd met de gevolgen van de revolutionaire gewelddadigheden en vooral in materieel opzicht zelfs steeds meer ontregeld zou raken, kon die bescheiden pastorie in Afden steeds vaker en meer voor hemzelf gaan functioneren als relatief veilige thuisbasis: zij bood behalve huisvesting ook gelegenheid voor bezinning, gebed en studie. Zij vormde tegelijk een hecht *atelier* waarin met regelmaat en ongestoord kon worden gewerkt: aan de schrijftafel werden hier steeds consciëntieus preekteksten geconcipieerd en uitgeschreven, maar evengoed werden hier naar aanleiding van actuele gebeurtenissen met loyaliteit ten behoeve van abt en abdij allerlei brieven, op onderzoek steunende memoranda en publicitair gelegenheidswerk in de vorm van talrijke brochures vervaardigd. Ook leverde Ernst hier ten behoeve van kerkelijke hoogwaardigheidsbekleders (bisschoppen en vicarissen-generaal) uit Luik, Mechelen en Antwerpen allerlei vertalingen op (van zowel herdelijke brieven als verordeningen van wereldlijke autoriteiten) en hier schreef hij ten behoeve van in de verdrukking geraakte confraters talrijke informatieve en bemoedigende brieven. Bij dit alles kon diezelfde pastorie nog in een ander opzicht steeds meer en beter als persoonlijk *refugium* dienst doen: pastoor Ernst kon er steeds opnieuw en tussen allerlei bedrijvigheid door de ware studiezin mobiliseren; hij kon er als tijdreiziger lezen, studeren en schrijven en aldus enkele resultaten van zijn geschiedkundige toeleg publicabel maken.

Er is geen enkele aanleiding hier de aard of praktijk van zijn priesterlijke toewijding of van zijn kerkelijk functioneren te gaan minimaliseren. De bewaard gebleven, persoonlijke documentatie betreffende Simon Pieter Ernst als pastoor doet hem kennen als een voorbeeldig priester: een plichtsgetrouw zielzorger, maar óók een niet-aflatende studax, voorzien van een onweerstaanbare *impetus* vrijwel dagelijks ook gebruik te maken van pen, papier en boekerij. Over zijn particuliere bibliotheek die hij steeds meer door aankopen en collectievorming (op boekenveilingen) wist uit te breiden, liet hij zich in een persoonlijk schrijven nog in 1809 ontvallen: "Meine Bibliothek is so stark angewachsen, dass ich kaum mehr Platz finde für neue acquisiten einzuquartieren".⁸⁶ Met het citeren van deze uitlating wordt beslist niet gesuggereerd, als zou te Afden dertig jaar lang, in casu tijdens de jaren 1787-1817, een wereldvreemde boekenwurm als pastoor hebben geleefd. Al vond hij er dan persoonlijk voldoening om zich steeds weetgierig over handschriften en charters uit vroeger tijd te buigen, Simon Pieter Ernst ging als priester en geleerde met rechte rug door het leven. Uitgerekend in Afden en bij confrontatie van tot dan toe ongekende ontwikkelingen binnen de actualiteit van die dagen moet de combinatie van pastoraat en studie hem als zielzorger, als geschiedbeoefenaar en als publicist hebben doen beseffen dat steeds opnieuw het essentiële van het bijkomstige moest worden onderscheiden en dat er ondanks en dankzij de menselijke drijfveren maar het best steeds weer tussen 'de leer' en 'het leven' zekere marges in acht genomen konden worden. Is de rigorist in hem het in Afden moeten gaan afleggen tegen de praktisch handelende zielzorger?⁸⁷

Contemporaine gebeurtenissen die voor kerk en samenleving grote, steeds dreigender schaduwen vooruitwierpen, dwongen pastoor Ernst de situatie van zijn tijd in en rond de pastorie van Afden met zin voor realiteit en relativiteit onder ogen te gaan zien. Ook in dit opzicht valt er bij hem een ontwikkeling in geleidelijkheid te onderkennen. Nog vóór het uitbreken van de zogeheten Brabantse Omwenteling manifesteerden zich in het hertogdom Limburg als gevolg van de fors gestegen korenprijzen felle onlusten, onder meer jegens abt Chaineux van Kloosterrade, dit dan in zijn hoedanigheid van tiendheffer. Het loyaliteitsbesef van Ernst jegens zijn abt bleef toen volledig intact, ook toen Chaineux op zijn beurt verzet aantekende tegen de regeringspraktijken van het Oostenrijkse bewind. Maar een beroep op de geschiedenis in het belang van de aloude rechten van de constitutieve machten (standenvertegenwoordigingen) mocht dan even vanzelfsprekend als rechtmatig lijken, omwille van de dan prangende actualiteit miskenden meer radicale elementen daarbij nogal eens de essenties van de historisch gegroeide constellaties en de feitelijke toedracht van weleer. In het revolutiejaar 1789 moest Ernst dan ook ervaren dat men de resultaten van zijn een jaar tevoren gepubliceerde verhandelingen over de positie van de Brabantse standen, die op geduldig geschiedkundig onderzoek waren gebaseerd,

haastig was gaan misbruiken en dat de wereldlijke overheid daarop censuur op deze publicaties ging toepassen. Al in maart van dat jaar vernam hij dat de verkoop van zijn twee te Maastricht in 1788 gepubliceerde verhandelingen over de Staten van Brabant in datzelfde Brabant was verboden, 'omdat zij in publiekrechtelijke zin van de Zuidelijke Nederlanden *falsa principia* zouden bevatten'.⁸⁸ Deze op zijn geschriften toegepaste censuur trof Ernst bijzonder onaangenaam.⁸⁹ Zij heeft er mede toe geleid dat hij vanaf 1791 per pen steeds vaker publiekelijk, maar veelal anoniem en naar aanleiding van de actuele gebeurtenissen, stelling zou gaan nemen. Een eerste brochure, waarin in 1791 per pen en via de drukpers de gelegenheidsargumenten van radicale democraten uit het hertogdom Limburg worden weerlegd, voert als niet mis te verstane titel *Le Masque Limbourgeois se lève*.⁹⁰ In de komende jaren zou Ernst, zoals hierachter nog nader zal worden uiteengezet, zijn schrijfwerk zo intensiveren, dat hem achteraf de toenaam van 'beroemdste polemist van de Nedermaas' is toegekend.

Ook Ernst werd natuurlijk onaangenaam verrast, overdonderd, zelfs pijnlijk getroffen, door de gebeurtenissen in Frankrijk en de van daaruit zich verbreidende gewelddadigheden. Over de uitwassen en perversies van de daar woedende Revolutie, toonde hij zich in eerste instantie verbijsterd. Zo heeft hij in een persoonlijke brief uit 1792 in expliciete bewoordingen diepe afschuw geuit over de aberraties en de vooral in Parijs gepraktiseerde profanaties van kerken, eredienst en priesterambt (inclusief de zogeheten *déprêtisement*) evenals de cultus van de *religion civile* met het heiligschennend verafgoden van een gepersonificeerde 'Godin van de Rede'. Dat alles doet hem verzuchten: 'Bah! In wat voor tijd zijn we beland!'⁹¹ Tegenover de jegens priesters begane wandaden maakte hij een persoonlijk gebaar: hij stelde enige tijd zijn pastorie als *refugium* open voor twee uit Normandië gevluchte en berooide kanunniken, dit dan in de verwachting dat God hem te zijner tijd in zijn eeuwige woning zou opnemen.⁹² Toen de Franse legers de Zuidelijke Nederlanden met geweld binnenvielen, bleef pastoor Ernst op zijn post, bij zijn kudde, en dus ook in de onmiddellijke omgeving van de abdij Rolduc.

Maar ook in rustiger omstandigheden heeft Ernst zijn parochie steeds trouw en toegewijd gediend. Naast zijn zielzorgelijke taken besteedde hij ook aandacht aan het onderhoud van kerkgebouw en kerktoren en aan de verfraaiing van het interieur van deze parochiekerk. Voorts werden bij de pastorie woonvoorzieningen voor koster en onderwijzer aangebracht. Ook een klaslokaal werd bijgebouwd.⁹³ Jegens behoeftige parochianen zou pastoor Ernst steeds weer, tot over de dood heen, grote vrijgevendheid betrachten. Zijn op 20 september 1817 eigenhandig geschreven testament bevat gedetailleerde bepalingen ten gunste van de armen en het onderwijs aan behoeftige kinderen binnen Afdén.⁹⁴ Ondanks een nogal eens haperende gezondheid gaf hij de zielzorg ('la charge d'âmes') niet op. Een kerkelijke carrière ambieerde hij niet (meer). Zo liet hij de mogelijkheid van een benoeming tot pastoor - ondanks massieve druk van zijn collega-confrater

J. Proumen⁹⁵ - in het hoger aanzien biedende Eupen voorbijgaan.⁹⁶ Ook wimpelde hij daarna een aanbod van bisschop M.A. Berdolet af om vicaris-generaal in het in 1802 opgerichte bisdom Aken te worden. Daarop werd Martin G. Fonck in deze functie benoemd, die in die hoedanigheid Ernst nog in 1816 liet weten dat deze als een serieus gegadigde gold voor een bisschopsfunctie binnen het Verenigd Koninkrijk.⁹⁷ Maar op dat moment wenste Simon Pieter Ernst, inmiddels bejaard en ziekelijk, alleen nog maar in Afden te blijven, óók om er nog wat te kunnen schrijven en publicaties voor te bereiden én om er de belangen van 'zijn' Rolduc te kunnen blijven behartigen.

PUBLICIST EN POLEMIST

Motieven voor het schrijven van brochures en vlugschriften

Meestal onder eigen naam, soms echter onder druk van de omstandigheden van het moment en in overleg met gelijkgezinde confraters anoniem of onder pseudoniem heeft Simon Pieter Ernst vanaf 1797 talrijke gelegenheids-schriften gepubliceerd. Het oogmerk van al deze brochures of pamfletten van zijn hand (veelal in het Frans en een enkele maal in het Latijn geschreven en soms dan alsnog in het Duits en Nederlands vertaald) was tweeledig. In de eerste plaats wenste hij telkens de publieke opinie te informeren over actuele, vaak brandende kwesties van kerkelijke aard en zijn zienswijze dienaan-gaande. In de tweede plaats kon hij per vlugschrift telkens prompt reageren op hetgeen tegenstanders van hun kant in pamfletten over zijn eigen, eerder uitgedragen standpunten als even uitvoerige reacties kenbaar hadden gemaakt. Dat Ernst als pastoor te Afden vooral tijdens de jaren 1797-1801 met minstens achttien brochures van zijn hand (met in totaal zo'n 1000 pagina's druks) zich jarenlang manifesteerde als een alom bekend, erudiet, onvermoeibaar en onverschrokken pamflettist-polemist, kwam voort uit een persoonlijke aandrift: intense betrokkenheid en bekommernis met de kerk en de kerkelijke ontwikkelingen van die dagen. In de voorafgaande jaren was hij door berichtgeving uit de eerste hand (onder meer van direct betrokkenen en ooggetuigen) gaan inzien dat de door de Franse Revolutie ontketende omwentelingen op kerkelijk en maatschappelijk terrein en de fundamenteel gewijzigde verhouding tussen kerk en staat ingrijpende, niet langer te miskennen consequenties met zich meebrachten. Geleidelijk maar zeker moet hij hebben beseft dat de eeuwenlang beproefde constellatie van het *Ancien Régime* met de sacrosanct geachte band tussen troon en altaar opeens en voorgoed voorbij was. Ook moet hij, onverkort vasthoudend aan zijn persoonlijke opvattingen inzake geloof en zeden, hebben ingezien dat heel wat kerkelijke verworvenheden - vooral in de verhouding tussen kerk en staat - inmiddels achterhaald bleken en dat zij niet meer als vanzelfsprekend en ook niet meer als primair, algemeen en eeuwig konden gelden.

Maar er was moed met zin voor realiteit en relativiteit voor nodig, om nu naar die veranderende inzichten op kerkelijk terrein te gaan handelen. Vooral in zijn hoedanigheid van zielzorger en daarmee in het belang van de aan zijn zorgen toevertrouwde gelovigen heeft hij naar die persoonlijk opgedane inzichten willen en durven handelen. Daarbij heeft hij nogal eens eenzijdig imperatief klinkende en in veelal reactionaire bewoordingen gestelde voorschriften van kerkelijke autoriteiten, die bleven hechten aan het *Ancien Régime*, naast zich neer gelegd of hij heeft ze met behulp van pen en drukpers als inadequaaf of als niet ter zake doende proberen te weerleggen. In tegenstelling tot de kerkelijke hoogwaardigheidsbekleders, bisschoppen en prelaten, uit de Zuidelijke Nederlanden, die naar het voorbeeld van hun Franse ambtgenoten hun bisdommen en kerkelijke posten onder druk van de revolutionaire gebeurtenissen verlieten om elders in het veilig gewaande buitenland als *émigrés*, als revolutieslachtoffers, in afwachting van betere tijden, hun dagen te gaan slijten, bleven de meeste pastoors als zielzorger actief in hun parochies. Zo ook Simon Pieter Ernst.⁹⁸ Hij wenste als zielenherder en ter bemoediging van en uit solidariteit met talrijke lotgenoten onder de parochiële zielzorgers zijn standplaats niet te verlaten. Hij bleef, zoals zovele andere pastoors, als zielenherder op zijn post, bij zijn kudde; bij hem geen lijdzaamheid ten overstaan van de nieuwe wereldlijke machthebbers en geen passief verzet. Met open vizier trad hij, eerder eigengerechtig dan eigenwijs, na de inlijving van de Zuidelijke Nederlanden (oktober 1795), de nieuwe gezagsdragers uit het revolutionaire Frankrijk tegemoet.

Ernst reageerde alert en pragmatisch op dictaten en voorschriften van revolutionaire én kerkelijke komaf. Hij maakte zich praktische inzichten en standpunten eigen, waarover hij éérst soms, niet altijd, met vertrouwde confraters uit de abdij Rolduc mondeling of schriftelijk van gedachten had kunnen wisselen.⁹⁹ Ook voerde hij in zijn pastorie te Afdon overleg met Luikse en Maastrichtse priesters, zoals Jacques Louis Bellefroid (*1756), Jean-Émile Aubée (*17??), Dominique Bauduin (1742-1809) en Arnold Roemers (*1739), in wie hij medestanders met gelijkgezinde opvattingen herkende en op wier instigatie hij dan ook de brochures opstelde. Zijn pastorie werd daarmee onbeoogd middelpunt van een netwerk, van waaruit ook persoonlijke en schriftelijke contacten met kerkelijke personen uit de aartsbisdommen Mechelen en Keulen werden onderhouden. De vaak binnen dit netwerk opgedane inzichten en overeengekomen standpunten ging pastoor Ernst dan in de vorm van brochures en vlugschriften van eigen hand uitdragen. Simon Pieter Ernst was in deze jaren een dapper en gedreven man: telkens bracht hij de moed en de energie op binnen heel korte tijd naar aanleiding van actuele vraagstukken zijn standpunt te bepalen en naar de verkregen inzichten en bevindingen te handelen. Argumenten en argumentaties zocht hij in de Schriftuur, maar evenzeer bij kerkleraren en klassieke auteurs, alsook in voorbeelden uit de geschiedenis, om de daarbij opgedane inzichten op te schrijven, te publiceren én er uiteindelijk zelf ook naar te handelen. Daarmee

bekende hij óók kleur, consequent en vaak uit pragmatisch oogpunt, zonder daarbij ook maar een greintje of fractie van de priesterlijke deugdzaamheid los te laten en zonder zijn pastorale plichten te verzaken. Zijn overtuiging inzake geloof en zeden was en bleef steeds onwrikbaar in Goddelijke Openbaring en Kerkelijke Traditie verankerd, terwijl handhaving en continuïteit van de plaatselijke zielzorg voor hem vanzelfsprekendheden waren.

Pennenstrijd rond de ‘Verklaring’ (1797)

Al in 1791 had paus Pius VI per breve de beginselen van de Franse Revolutie en de ‘constitution civile du clergé’ (van 12 juli 1790) veroordeeld. Frankrijk kende sinds april 1791 enerzijds een rooms-katholieke kerk (met priesters als *réfractaires* die sindsdien als publieke vijanden van de staat golden) en anderzijds een constitutionele kerk (met priesters die dankzij een eed op de constitutie in functie konden blijven). Deze specifiek Franse situatie was voor de Zuidelijke Nederlanden, sinds deze gebieden met ingang van 1 oktober 1795 bij Frankrijk waren ingelijfd, niet van toepassing. Maar op 26 januari 1797 besliste het Directoire in Parijs dat binnen enkele maanden óók binnen de negen departementen van de Zuidelijke Nederlanden voortaan van iedere geestelijke een ‘Déclaration’ (Verklaring) zou worden geëist, zulks dan krachtens artikel 5 van de wet van 29 september 1795 (*la loi du 7 Vendémiaire An 4*); daarbij zou de betreffende geestelijke dan ten overstaan van de plaatselijke overheid (‘devant l’administration municipale’) onderworpenheid en gehoorzaamheid aan de wetten van de Franse Staat moeten toezeggen;¹⁰⁰ in geval van weigering zou diezelfde geestelijke uit zijn functie moeten worden ontslagen.

Toen de Franse overheid in de loop van 1797 een dergelijke ‘Verklaring’ ook van de geestelijkheid in de negen departementen ging eisen, vormde deze maatregel voor Ernst de eigenlijke aanleiding om, zij het pas na ampel wiken en wegen, zijn inzichten en opvatting dienaangaande (‘mon opinion à moi’) per brochure en op persoonlijke titel te gaan uitdragen. Onder zijn eigen naam¹⁰¹ en als ‘Curé d’Afden’ liet hij in juni van dat jaar te Maastricht een brochure verschijnen, waarin hij in de vorm van *Observations* (‘Opmerkingen’)¹⁰² ten behoeve van zijn ‘Concitoyens’ (medeburgers) omstandig en nader geadstrueerd als zijn persoonlijke opvatting uiteenzette dat de geëiste ‘Verklaring’ zeker niet hoefde te worden afgewezen. Ernst erkende de situatie van dat moment, inclusief de inlijving van de Zuidelijke Nederlanden en het prins-bisdom Luik bij de Franse republiek, als een voldongen feit. Maar nu heette dit pas ingelijfde deel van de Republiek ten prooi aan een ‘un nouveau genre de calamité’ (een nieuw soort catastrofe): namelijk het volk, van oudsher grondvast gehecht aan het geloof der vaders, zag zich nu bijna overal in de uitoefening van zijn godsdienst belemmerd ‘par le refus de ses Pasteurs’ (door de weigering van zijn pastoors) om de ‘Verklaring’ af te leggen, zoals die krachtens de wet van 29 september

1795 was vereist.¹⁰³ Volgens Ernst was het priesters en geestelijken onder de opgedrongen omstandigheden geoorloofd de voorgeschreven 'Verklaring van onderworpenheid en gehoorzaamheid jegens de Franse Republiek' af te leggen; zij zou de wereldlijke overheid immers alleen maar in civiel opzicht de door haar gewenste garantie bieden. Omwille van de duidelijkheid, uit liefde voor de waarheid en met respect voor andermans mening dienaangaande benadrukte Ernst in deze *Observations* uit 1797 dat men steeds onderscheid moest maken tussen enerzijds de aanvankelijk in november 1791 in Frankrijk voorgeschreven burgerreed (waarmee de overheid toen bewust nog 'la dé catholicisation de la France' nastreefde) en anderzijds 'la Constitution de l'an III' (de constitutie van 1795), die uitdrukkelijk de nooit eerder zo bewust nagestreefde scheiding van kerk en staat voorschreef. Al was toen al ten onrechte van kerkelijke zijde gesuggereerd dat in de vereiste verklaring een soort eed zou moeten worden gezien,¹⁰⁴ Ernst zag in de 'Verklaring' een van overheidswege opgelegd middel om de republikeinse staat en de onderworpenheid van de burgers aan de burgerlijke wetten van diezelfde staat erkend te krijgen. Nu mocht er ten behoeve van de staatsburgers sprake zijn van volkssoevereiniteit ('le Peuple est le Souverain...'), maar hij liet, onder verwijzing naar Rom. 13, niet na te beklemtonen dat naar zijn overtuiging in essentie alle gezag van God komt. In zijn optiek stond de Franse Republiek sinds 1795 eenieder toe de godsdienst van zijn keuze te belijden en uit te oefenen, mits men zich maar hield aan de wetten van de staat.¹⁰⁵

Daarmee wilde hij dan ook beslist niet hebben gezegd dat geestelijken nu voortaan de kerkelijke geboden en voorschriften zouden kunnen gaan negeren of veronachtzamen. Steeds moest men nauwgezet onderscheid blijven maken tussen enerzijds het wezenlijke, bijvoorbeeld inzake huwelijk (versus echtscheiding) of inzake celibaat (versus uittreding uit het priesterambt), en anderzijds het bijkomstige (zoals de republikeinse kalenderhervorming en de afschaffing van het aloude tiendrecht).¹⁰⁶ In dit verband memoreerde hij met instemming de bewoordingen van de Franse rechtsgeleerde en politicus Joseph-Vincent Dumolard (1766-1819), die als lid van de Raad van Vijfhonderd te Parijs kort tevoren en publiekelijk had verklaard: 'La Religion est l'ouvrage de Dieu, il n'appartient pas aux hommes de la juger' (de Godsdienst is het werk van God, het past de mensen dan ook niet erover te oordelen).¹⁰⁷ De geschiedbeoefenaar in hem deed Ernst zoeken naar vergelijkbare precedentes in de (kerk)geschiedenis. Hij lardeerde zijn betoog dan ook met allerlei aan de (kerk)geschiedenis ontleende voorbeelden, die zich in temporeel opzicht uitstrekten van de Romeinse tijd tot op de dag van gisteren.¹⁰⁸ Met het geven van deze eigen zienswijze en standpunten, op grond waarvan hij het afleggen van de 'Verklaring' geoorloofd achtte, ja in het belang van de kudde gelovigen zelfs 'devoir' (plicht) beschouwde, verklaarde hij zich in expliciete bewoordingen ook steeds bereid zich dienaangaande alsnog te onderwerpen aan een binnen afzienbare tijd nog te verwachten oordeel en beslissing van de H. Stoel.¹⁰⁹

In dit van geloof, eruditie en historisch besef getuigend gelegenheids-geschrift met tal van argumenten, precedenten en uitlatingen, ontleend aan kerkvaders, kerkleraren en andere gezaghebbende auteurs, zoals Augustinus, Ambrosius, Hiëronymus, paus Gregorius de Grote, Tertullianus en Justus Lipsius, betrad Simon Pieter Ernst in juni 1797 openlijk het podium van de publieke opinie. Zijn naam was voortaan jarenlang verbonden met onverschrokken kenbaar gemaakte standpunten over de houding die katholieke geestelijken ten overstaan van het Franse bewind hadden aan te nemen. Met deze *Observations* was Ernst overigens geen unieke figuur. Ook andere auteurs, zowel voor- als tegenstanders van de door de Franse overheid voorgeschreven verklaring, publiceerden op hun beurt allerlei gelegenheidsschriften. Een voorstander van het afleggen van de 'Verklaring' en daarmee ook medestander van S.P. Ernst was de vrome en geleerde Joannes F.G. Huleu (1746-1815). In zijn hoedanigheid van aartspriester van Mechelen droeg hij eveneens in 1797 met een *Waerschouwinge aen het Volk*¹¹⁰ als zijn persoonlijke opvatting uit dat priesters en zeker de pastoors onder hen, in afwachting van een officiële pauselijke uitspraak, de 'Verklaring' mochten afleggen, omdat zij alleen dan de aan hen toevertrouwde gelovigen en parochies konden blijven bedienen.¹¹¹ Huleu en Ernst zaten hier in kerkelijk opzicht op eenzelfde lijn en de komende jaren zouden zij regelmatig schriftelijk contact met elkaar onderhouden.

Maar de tegenstanders van het afleggen van de 'Verklaring' zaten natuurlijk ook niet stil. Hun reacties op de door Ernst en Huleu kenbaar gemaakte standpunten lieten niet lang op zich wachten. Een felle pennensrijd ontbrandde. Nog in juni 1797 verschenen liefst drie replieken op de *Observations* van Ernst en andere volgden korte tijd later. De voormalige jezuïet Pierre Dedoyar (of: Pierre de Doyar, 1728-1806) reageerde anoniem met een zeer uitvoerige en ogenschijnlijk mild getoonzette *Réponse*,¹¹² waarin hij het betoeg van Ernst, in zijn ogen de 'apologiste officieux du Gouvernement' (de officieuze verdediger van het Franse bewind), met de daarin verwerkte argumentatie en gedachtegang poogde te weerleggen, onder meer met het verwijt dat Ernst een al te geflatteerd beeld van de Franse bezetters had geboden. De ex-capucijn Pierre Theodore van Horen (1750-1828) uit St. Truiden tekende met de anoniem gestelde *Réflexions contre des Observations de Mr. S.P. Ernst*¹¹³ eveneens ernstige bezwaren aan. Ook de Leuvense hoogleraar-bibliothecaris J.F. van de Velde (1743-1823) verklaarde zich, al evenzeer anoniem, tegen de zienswijze van Ernst.¹¹⁴

Op al deze afwijzende reacties repliceerde S.P. Ernst, die inmiddels zelf de betreffende 'Verklaring' had afgelegd, met een uitvoerige *Apologie* (Verweerschrift).¹¹⁵ Bij terugkeer van een reis had hij, eind juli 1797, thuis in Afden een stapeltje brochures van allerlei aard aangetroffen. Met deze *Apologie* beoogde hij nu in één keer op al die vlugschriften te reageren. Hij zag namelijk geen kans ze allemaal afzonderlijk van repliek te gaan voor-

zien, zoals bijvoorbeeld de anonieme scribent die hem 'le Quesnelliste de Rolduc' (de Rolducse adept van Quesnel) had genoemd, of die andere anonieme penvoerder die de onbeschaamdheid had in het geschrift van zijn hand lasterpraat te verspreiden, door alle koorheren van Rolduc die de 'Verklaring' hadden afgelegd, van jansenisme te beschuldigen, omdat die abdijs 'een kweekplaats voor jansenisten' zou zijn.¹¹⁶ Op deze laster reageerde Ernst zonder omhaal van woorden: hij was bereid op een daartoe nader te bepalen dag en uur met zijn confraters voor de Luikse synode te verschijnen, ten einde aldaar samen van hun orthodoxie te komen getuigen. Persoonlijk kende hij in dit opzicht geen enkele twijfel: het eigen geweten was zijn 'rempart' (bolwerk) dat rotsvast overeind stond: naar een woord van de dichter Horatius zelfs als een 'murus ahenus' (een onwrikbare muur).¹¹⁷ Het was hem inmiddels duidelijk geworden dat de lasteraars die voorgaven op te komen voor de godsdienst, in feite het eerste religieuze beginsel miskenden: de naastenliefde. Zelf had hij zijn *Observations* met de eerlijkste ('les plus pures') bedoelingen geschreven en nu wachtte hij in gemoede de beslissing van de H. Vader af. Mocht bij pauselijke uitspraak blijken dat hij, Simon Pieter Ernst, zich zou hebben vergist, dan had hij 'ten voordele van de Kerk een tribuut aan de menselijke zwakheid betaald'. Waar het hem om ging, was duidelijkheid op het punt dat met de 'Verklaring' van de geestelijken slechts 'une simple promesse' (een eenvoudige toezegging) werd gevraagd om op geen enkele manier ook maar iets ten nadele van de 'la Puissance établie' (de gevestigde macht) te ondernemen.¹¹⁸

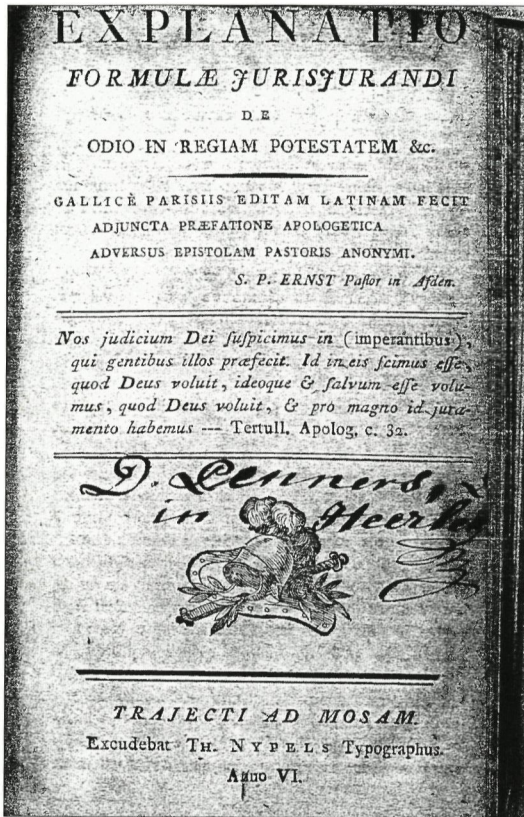
Verdeeldheid rond de 'Eed van haat' (1797-1800)

De in de zomer van 1797 ontbrande polemiek kreeg een brisante dynamiek, toen bij wet van 5 september 1797 (19 Fructidor an 5) van de geestelijkheid binnen de negen departementen (het gebied van de voormalige Oostenrijkse Nederlanden en het prinsbisdom Luik) geen verklaring meer, maar een heuse 'eed van haat tegen het koningschap en van trouw aan de Republiek en de constitutie van 1795' werd geëist.¹¹⁹ Terwijl het vicariaat van het aartsbisdom Keulen, het diocees waaronder Ernst als pastoor van Afdelen ressorteerde, al spoedig zo'n eed toestond, wees de Mechelse aartsbisschop, kardinaal J.H. von Franckenberg, al op 19 september in een officieel schrijven de eed principieel af. Zijn brief met het daarin vervatte afwijzende standpunt vond ruime verspreiding. Simon Pieter Ernst reageerde per omgaande. Als pastoor van Afdelen viel hij buiten de jurisdictie van Mechelen en hij had zelf in formele zin dan ook geen boodschap aan deze Mechelse afwijzing. Maar hier was een kwestie van principiële aard in het geding. Al op 3 oktober publiceerde hij de *Réflexions sur la lettre du cardinal-archevêque de Malines* van zijn hand. In dit bewust anoniem verschenen geschrift diende hij zichzelf aan als 'ancien Professeur en Théologie, au Diocèse de Liège' (als oud-professor in de theologie, in het bisdom Luik).

Omstandig zette hij uiteen dat kardinaal von Franckenberg de eed al te stringent interpreteerde en dat hij alleen voor de geestelijkheid van het aartsbisdom Mechelen bevoegd was voor te schrijven om 'de eed van haat' te weigeren.¹²⁰ Ernst ontleende zijn eigen interpretatie van de eedformule grotendeels aan de uitleg en strekking zoals men die kort tevoren eraan had gegeven in het bisdom Luik, waar andere competenties en bevoegdheden dan in Mechelen golden, óók nadat François de Méan als prins-bisschop al meteen met de komst van de Fransen was uitgeweken. Binnen de stad Luik had namelijk onder leiding van de bejaarde vicaris-generaal Marie-Hyacinth de Rougrave (1718-1804) een kerkelijke vergadering van Luikse priesters al op 14 september 1797 unaniem vastgesteld dat elke geestelijke de geëiste eed kon en mocht afleggen. Voor de daaraan ten grondslag liggende interpretatie van dezelfde eed dienden in het betreffende Luikse synodale besluit bewoordingen ter harte te worden genomen als: 'en toute sécurité de conscience, pour le grand bien de l'Église, et maintien de la Religion catholique dans ce Pays' (in alle gerustheid van geweten, ten behoeve van het algemeen welzijn van de Kerk en instandhouding van het Katholieke geloof in dit land).¹²¹ Overigens was met dat Luikse besluit in het gelijknamige bisdom natuurlijk lang niet alle weerstand tegen het afleggen van de eed verdwenen.¹²²

In het departement van de Nedermaas zou het merendeel van de priesters weigeren de voorgeschreven eed af te leggen. Zij moesten hun pastorieën verlaten en omdat de kerkgebouwen werden gesloten, bleven de betreffende parochies, die vaak al tot in de afzonderlijke families ernstig verdeeld waren over de eedkwestie, van regelmatige zielzorg verstoken. Maar in het kanton Rolduc binnen dit departement had het ijveren van S.P. Ernst aantoonbaar effect: in de loop van oktober 1797 legden liefst 22 van de 29 priesters de eed af; zij golden nu als *assermentés* (beëdigden).¹²³ Opmerkelijk daarbij is het gegeven dat zich onder die 22 *assermentés* liefst 10 externe kanunniken van Rolduc bevonden (onder wie natuurlijk S.P. Ernst zelf).¹²⁴ In totaal zouden in de departementen van Nedermaas en Ourthe 25 voormalige kanunniken van Rolduc, 17 externe en 8 ex-interne religieuzen, de 'eed van haat' afleggen.

Terwijl de kerkelijke autoriteiten het onderling maar niet eens konden worden en een pauselijke uitspraak over de (on)toelaatbaarheid van de eed maar op zich liet wachten, ging Ernst onverdroten voort op de eenmaal ingeslagen weg. Met goed geweten probeerde hij onder eigen naam de door de eedweigerars (*insermentés*) uitgedragen opvatting te weerleggen, als zou het gelovigen verboden zijn missen bij te wonen van *assermentés*. In december 1797 liet hij in Maastricht over deze brandende kwestie een *Entretien d'un Curé et d'un laïc* van zijn hand verschijnen en deze brochure trok, ook met haar vertalingen, grote aandacht.¹²⁵ De pennestrijd bleef voortgaan, maar kreeg bepaald onheuse trekken. Zo verscheen een uitvoerige open brief van een anoniem gebleven pastoor, die inzake de eedkwestie even rigoreus als onheus stelling nam tegen Johan Raab (1757-1838), pastoor te Trier en als

Titelpagina van de *Explanatio formulæ jurisjurandi de odio in regiam potestatem...*, een pamflet uit 1798 van de hand van S.P. Ernst over de zogeheten eed van haat jegens het koningschap. Het hier afgebeelde exemplaar is afkomstig uit de particuliere bibliotheek van de Heerlense pastoor Dionysius Penners.

stelling tegen inmiddels door hem als achterhaald beschouwde voorschriften van de Romeinse Curie en van nuntii die op persoonlijke titel 'de eed van haat' afwezen, maar wier zienswijzen en uitlatingen tot dan toe aan pauselijke kant geen enkele officiële bekrachtiging hadden gekregen.¹²⁷

In weer een ander vlugschrift probeerde Ernst nog in datzelfde jaar 1798 opnieuw duidelijkheid te brengen in de verwarring die nog altijd en steeds opnieuw werd veroorzaakt door *insermentés*, die maar geen onderscheid konden of wilden maken tussen de in 1791 in Frankrijk voorgeschreven burgerlijke eed (die als zodanig nooit in de Zuidelijke Nederlanden was voorgeschreven) en de eed van haat van zes jaar later.¹²⁸ Enkele maanden later, maart 1799, verklaarde hij na bestudering van de tekst van de breve van 30 juli 1798, waarbij paus Pius VI kardinaal Franckenberg had gecompimenteerd met diens standvastigheid inzake de eed van haat, in dezelfde breve geen enkele veroordeling van officiële aard te kunnen zien.¹²⁹ Ofschoon de paus eind januari 1799 Octave Boni, een lid van de Romeinse Curie die persoonlijk de eed van haat onder de omstandigheden van die tijd nog wel toelaatbaar achtte, had laten weten de eed te veroordelen, hield Ernst staande dat in zo'n uitlating géén officiële uitspraak van het kerkelijk

zodanig auteur van een gedrukte *Hirtenbrief* (1798) ten gunste van de eed, en tegen Ernst, die nu voor 'verrader' en zelfs voor 'huurling van de illuminaten' werd uitgemaakt. Laatstgenoemde die inmiddels allerlei gedrukte informatie kreeg toegespeeld, greep daarop in juni 1798 opnieuw naar de pen. Ditmaal gebruikte hij het Latijn, de officiële kerktaal, om nog maar eens door middel van een *Explanatio* (Verduidelijking) vooral voor een publiek van geestelijken en kerkelijke gezagsdragers van allerlei rang in expliciete bewoordingen inhoud en strekking van de eedformule uiteen te zetten. Als eigenlijke 'Explanatio' diende de door hem in het Latijn vertaalde tekst van de kort tevoren te Parijs verschenen brochure *Eclaircissements sur le serment de haine à la royauté* (Opheleringen betreffende de eed van haat jegens het koningschap), waarschijnlijk van de hand van de Parijse vicaris-generaal de Malleret.¹²⁶ Vervolgens nam Ernst in een afzonderlijke brochure, onder het niet bepaald originele, maar daarom niet minder oprecht bedoelde pseudoniem 'ami de la Vérité & de la Paix' (vriend van de Waarheid en van de Vrede),

leergezag mocht worden gezien en dat 'de eed van haat' in feite alleen maar mocht worden geïnterpreteerd als een toezegging om niet te zullen meewerken aan een herstel van het koningschap.¹³⁰

Het kerkelijk leergezag slaagde er maar niet in één, duidelijk omschreven en beargumenteerd standpunt te laten horen. Toen de Luikse bisschop François de Méan inmiddels vanuit het verre Erfurt dwingende voorschriften voor de herroeping van de afgelegde eed liet afkondigen, scherpte Ernst na intensief mondeling overleg met de Luikse kanunnik Jacques Louis Bellefroid, opnieuw zijn pen, ditmaal om als 'un homme de sang froid' (een koelbloedig man) die zich niet zonder meer door allerlei uitlatingen van kerkelijke prelaten liet intimideren, uit te halen: nu tegen de *herroeping* van de eed van haat. Daarbij moest hij de standpunten aanvechten van Michel di Pietro (1748-1816), sinds 1791 secretaris van de dan speciaal opgerichte Congregatie voor Franse aangelegenheden in Rome. Di Pietro zou namelijk nog in 1799 persoonlijk van paus Pius VI hebben vernomen dat het afleggen van 'de eed van haat' absoluut ontoelaatbaar was en op grond van die uitlating zouden de *assermentés* de afgelegde eed moeten gaan herroepen, al zou vooralsnog geen enkele maatregel tegen hen worden genomen. Ernst werd niet moe erop te wijzen dat ook op deze uitlating geen enkele officiële pauselijk-kerkelijke uitspraak was gevolgd.¹³¹ Hij bleef tegenstander van een herroeping. Daarmee was inmiddels de hele polemiek in een nieuwe fase gekomen.

Pennenstrijd over de herroeping van 'de eed van haat'

Als eerste consul had Napoleon op 10 november 1799 bepaald dat 'de eed van haat' vervangen werd door een 'eed van trouw aan de Republiek' en al ruim een maand later (op 28 december 1799) had hij ook die nieuwe eed alweer laten vallen voor een eenvoudige 'belofte van trouw aan de nieuwe constitutie'. Maar daarmee was het manifeste antagonisme tussen beëdigde en onbeëdigde priesters niet verdwenen; het bleef in de negen departementen (de Zuidelijke Nederlanden) onverminderd werkzaam. De pennenstrijd werd nu voortgezet omwille van de vraag of en met welke formulering de *assermentés* de door hen afgelegde eed zouden moeten gaan herroepen. Van zo'n herroeping voorzag Ernst meteen vergaande consequenties voor de beëdigde priesters. Hij vroeg daarom om gehoor bij overheidspersonen die in Parijs ten behoeve van de positie van beëdigde priesters zouden kunnen gaan bemiddelen. Zo informeerde hij per brief van 17 maart 1800 onder meer Charles-Joseph Lambrechts, dan senator in Parijs, heel uitvoerig over de inmiddels gerezen situatie. Diens invloed moest worden aangewend om bij Napoleon te bewerkstelligen dat die zich het lot van de beëdigde priesters zou aantrekken; want als de overheid niets voor hen zou ondernemen, dan zouden de *assermentés* verloren zijn ('si le Gouvernement n'y remédie pas, les Prêtres assermentés sont perdus...'); de prins-bisschop van Luik had immers al van de beëdigde priesters geëist dat zij

hun kerkelijke functies zouden neerleggen. Volgens Ernst zou de eed van haat met de steeds weer gebleken mogelijkheid van een dubbelzinnige interpretatie altijd een wapen blijven in handen van de tegenstanders van deze eed, tenzij de overheid alsnog een of andere formele en voor één uitleg vatbare verklaring zou uitgeven, waarbij eraan zou worden herinnerd dat het in feite steeds ging om een afstand nemen van een herstel van het koningschap in Frankrijk en om simpele onderwerping aan de Constitutie van 1795.¹³² In het naschrift van deze brief klinkt pastorale betrokkenheid door: Ernst verzekert hier dat de beëdigde priesters ten zeerste hebben bijgedragen tot handhaving van 'le repos public' en dat zij alleen al daarom consideratie verdienen van de kant van de wereldlijke overheid; anders zou de verdeeldheid voortduren en het was echt afschuwelijk: al die ruzies en conflicten over de eedkwestie binnen families, waar bloedverwanten elkaar niet meer wensten te zien en zich nu als uitgesloten beschouwden.¹³³

In feite had Ernst als pamflettist én zielzorger geen keus: hij moest nu onverwijld de pennenstrijd voortzetten. Al was dan de eed van haat niet langer meer van overheidswege voorgeschreven, nu diende hij op te komen voor de belangen van de beëdigde priesters die door reactionaire kerkelijke gezagsdragers ten faveure van de *insermentés* in hun functioneren existentieel werden bedreigd. Bij het opnemen voor de beëdigden kwam Ernst speciaal in het geweer tegen die geestelijken onder de *insermentés*, die zich als vaandeldragers van deze onbeëdigden en als gedelegeerden, in feite als instrumenten, van de naar het buitenland gevluchte prelaten lieten gebruiken. Nadat bisschop François de Méan op 15 maart 1800 helemaal vanuit Erfurt alle geestelijken van zijn dioceses had opgedragen zich voorlopig te onthouden van 'de belofte van trouw aan de constitutie',¹³⁴ publiceerde Ernst - mede op verzoek van zijn geestverwant en penvriend Joannes Huleu uit Mechelen - een brochure met de uitdagende titel *Trois lettres d'un homme à trois grand-vicaires*.¹³⁵ Hij alleen nam hier drie kerkelijke hoogwaardigheidsbekleders op de korrel: de Namense vicaris-generaal Cornelis Stevens (1747-1829), vanwege zijn fysieke postuur met Corneille Lemaigre aangeduid; de Mechelse vicaris-generaal sinds 1793 J.H. de Lantsheere (1753-1824) die zich steeds meer als tegenstander van Huleu had gemanifesteerd; en als derde de Luikse oud-carmeliet Albert Lejeune, alias Titius, die zich ten koste van de Luikse vicaris-generaal Rougrave als speciale gedelegeerde van bisschop de Méan liet gebruiken. Ernst probeerde de standpunten van deze drie geestelijken te weerleggen. Daarbij moest met name Titius, door bisschop de Méan ten behoeve van de *insermentés*, die zich nu ook de *fidèles* (getrouwen) lieten noemen, voorzien van de bevoegdheden van vicaris-generaal en als zodanig de personificatie van een dubbele jurisdictie binnen het Luikse dioceses, het met argumenten *ad hominem* ontgelden.¹³⁶ In een particuliere brief aan Huleu bekende Ernst overigens dat het hem speet dat de omstandigheden hem steeds meer ertoe dwongen nu ook de rol in deze kwestie van kardinaal Franckenberg in zijn brochures te

belichten, maar de waarheid moest nu eenmaal zwaarder wegen dan de menselijke factoren en omstandigheden.¹³⁷

Met dit pamflet kreeg Ernst vanaf de publieke tribune ook bijval van de kant van de verlichte bourgeoisie, die blijkbaar geamuseerd toekeek, als ware de polemieek een luchthartig spektakel. De Maastrichtse uitgever Th. Nypels liet namelijk in de editie van 23 Floréal an VIII (13 mei 1800) van de door hem uitgegeven *Journal du département de la Meuse Inférieure* bij wijze van aankondiging een warme aanbeveling publiceren van de eveneens bij hem uitgegeven *Trois lettres d'un homme à trois grand-vicaires*. Als auteur kreeg Ernst daarbij gunstige kritiek toegemeten: hij heet dan belezen, erudiet, tot oordelen competent en in staat zijn standpunten op te voeren in de vorm van lumineuze en onweerlegbare argumentaties; kortom een auteur die, ondanks enig regionaal gebonden taaleigen in het door hem gebezigde Frans, zich van andere scribenten over deze kwestie, die in feite een kerkelijk schisma had opgeleverd, wist te onderscheiden.¹³⁸

Mede namens verschillende geestverwanten reageerde Ernst in september 1800 anoniem met *Réflexions pacifiques et catholiques* op de kort tevoren verschenen *Instruction importante* van Cornelis Stevens, alias Lemaigre, wiens beweringen puntsgewijs werden afgewezen.¹³⁹ In de *Journal du département de la Meuse Inférieure* van 2 Brumaire an IX (24 oktober 1800) zette Ernst nog maar eens de precieze toedracht uiteen van de eedkwestie die de samenleving verontrustte en heel wat families ontwrichtte. Daarbij moest hij de gedragingen van François de Méan publiekelijk desavoueren, omdat deze Luikse bisschop blijkens een herderlijk schrijven van zijn hand (van 18 september 1800) een passage uit een rondzendbrief van paus Pius VII (van 15 mei 1800) aan de bisschoppen incorrect had geïnterpreteerd. Volgens Ernst had deze paus de betreffende passage ingelast om instemming te betuigen met de bisschoppen én leken, mannen én vrouwen, die zich moedig en volhardend hadden betoond ten opzichte van de in 1791 voorgeschreven eed op de 'Constitution civile du clergé' uit 1790. Nu had hij in Afden moeten vaststellen dat deze pauselijke uitlating specifiek betrekking had op de situatie in Frankrijk van 1791 en derhalve niet op de in de negen departementen (de zuidelijke Nederlanden) in 1797 voorgeschreven 'eed van haat'. Blijkbaar had de Luikse bisschop in september 1800 gemeend omwille van de orthodoxie het temporele en geografische onderscheid te kunnen veronachtzamen. De Méan wilde maar niet inzien dat een groot aantal priesters uit zijn bisdom die eed van 1797 beslist niet zou herroepen, op basis van een pauselijke uitlating die aantoonbaar exclusief op de situatie in Frankrijk in de jaren 1790-1791 betrekking had.¹⁴⁰

Daarmee was deze pennenstrijd over de herroeping van de eed van haat nog helemaal open. Maar voor de pastoor uit het bescheiden Afden was nu de fase bereikt waarin hij met de pamfletten van zijn hand bisschoppen en hoogwaardigheidsbekleders niet meer kon ontzien. Naar zijn mening zou op termijn

ook de Heilige Stoel zich niet langer meer afzijdig kunnen houden. Toen dan ook de Keulse nuntius Annibal della Genga (1760-1829) zich begin 1801 persoonlijk met de kwestie ging bemoeien en enkele beëdigde priesters uit het Luikse diocees als 'Jureurs de Liège' openlijk voorschreef hoe en met welke formulering zij de eed zouden moeten herroepen en daarbij - ook nu weer - expliciet gewag maakte van de omstandigheid dat reeds Pius VI 'de' eed als ongeoorloofd had veroordeeld,¹⁴¹ vormde deze handelwijze voor Ernst in maart 1801 opnieuw aanleiding tot een geharnast betoog in een afzonderlijke brochure.¹⁴² In ondubbelzinnige bewoordingen gaf hij de nuntius te verstaan dat deze met zijn voorschrift vooruitliep op een door de paus nog te nemen officiële beslissing, temeer ook omdat bij de in druk verschenen versie van het standpunt van de nuntius een extract van een brief van François de Méan was gevoegd, waarin deze Luikse bisschop had geadviseerd de 'jureurs' voortaan te negeren. Uit bewaard gebleven correspondentie met vertrouwde medestanders blijkt dat Ernst er inmiddels rekening mee hield dat zijn pennenvrucht nu door een verontwaardigde nuntius wel naar Rome zou worden gezonden.¹⁴³ Dat vermoeden zou korte tijd later al worden bewaarheid. Eindelijk zou Rome gaan spreken, opdat de kwestie daarmee dan zou zijn afgedaan.

Op 18 juli 1801, enkele dagen nadat te Parijs tussen de Heilige Stoel en de Franse Republiek een concordaat was gesloten, waarvan de afzonderlijke bepalingen voorlopig nog geheim moesten blijven, droeg paus Pius VII met een te Rome ondertekende breve nuntius Annibal della Genga op een einde te maken aan 'het schandaal' en 'het schisma' in de bisdommen van de zuidelijke Nederlanden (inclusief het Luikse diocees). Nu de controverse tussen priesters onderling, *jureurs* dan wel *non-jureurs*, zich almaar voortsleepte en nu de H. Stoel het onderzoek dienaangaande had afgerond, moest de nuntius alles in het werk gaan stellen dat in de betreffende bisdommen de *jurati* (de beëdigden) 'tot rust gebracht' zouden worden en als blijk van gehoorzaamheid een formule van onderwerping en herroeping zouden ondertekenen. De paus ging er daarbij van uit dat de *jurati* een dwaling hadden begaan (een 'erreur d'intelligence et de charité'), maar hij benadrukte ook dat zijn voorganger nooit enige kerkelijke straf tegen hen had uitgesproken.¹⁴⁴ Pius VII preef de priesters die de eed niet hadden afgelegd, maar hij berispte hen wegens de strengheid waarmee zij hun tegenstanders veroordeelden. Ook vroeg de paus de nuntius ervoor te zorgen dat voortaan over deze kwestie door of namens de betrokken priesters geen woord meer zou worden gepubliceerd: een wens die aan Simon Pieter Ernst zeker besteed was, want deze heeft vanaf het moment dat deze pauselijke wens bekend werd, geen enkel pamflet of vlugschrift over de kwestie meer laten publiceren.

Pas op 2 december 1801 kon de ziekelijke kardinaal Jean Baptiste Caprara (1753-1810), sinds kort als pauselijk legaat (*legatus a latere*) in Parijs geaccrediteerd, officieel de pauselijke opdracht van 25 augustus 1801 ter afdoening van de kwestie in de negen departementen in de zuidelijke Nederlanden bekend maken: alle *jureurs* dienden een schriftelijke herroe-

ping van de eed van haat aan de leiding van het betreffende bisdom op te sturen. Maar over de preciese formulering van de gewenste herroeping had de paus geen uitspraak gedaan, met als gevolg dat daarover opnieuw moeilijkheden konden ontstaan. Ernst beklaagde zich schriftelijk bij Charles Clément Roemers over het stilzwijgen van de Franse overheid. Roemers zond deze klacht door naar Jean Etienne Portalis (1746-1807), de voor de aangelegenheden van de eredienst verantwoordelijke minister in Parijs. Daarop trad Portalis met Roemers over de kwestie in gesprek en verzekerde hem dat de Franse overheid de *assermentés* niet zou laten vallen, omdat zij zich als trouwe en toegewijde staatsburgers hadden doen kennen.

Over het preciese tijdstip waarop en de omstandigheden waaronder pastoor Ernst en zijn medestanders de nu van hoogkerkelijk zijde voorgescreven herroeping hebben gedaan of een daartoe strekkende verklaring hebben afgelegd, kan helaas geen uitsluitel worden gegeven. Ook de exacte bewoordingen waarmee zodanige herroeping of verklaring haar beslag kreeg, zijn niet meer traceerbaar.¹⁴⁵ Nog in 1954 moest de Belgische geschiedschrijver Charles de Clercq, dan al kenner bij uitstek inzake de persoon en werk van Ernst, de vraag *of* van een herroeping van de pastoor van Afden sprake kan zijn, onbeantwoord laten.¹⁴⁶ Ruim twintig jaar later kon dezelfde auteur inmiddels aannemelijk maken dat Ernst en zijn Rolducse confraters, voor zover zij althans onder de jurisdictie van het bisdom Keulen vielen, in het voorjaar (februari of maart) van 1802 een verklaring hebben opgestuurd naar Johan Werner Marx, de Keulse vicaris-generaal.¹⁴⁷ Dat valt althans op te maken uit een persoonlijk schrijven van Ernst van 6 april 1802, waarin bij mededeling doet dat Marx de door Ernst zelf (en de zijnen?) opgestelde formulering had aanvaard en haar zelfs had gepubliceerd met de breve van 2 januari 1802.¹⁴⁸ In de verschillende diocesen verschenen er namelijk binnen korte tijd allerlei gedrukte versies van formuleringen ter herroeping van de eed.¹⁴⁹ De door Marx geaccepteerde formulering moet een relatief mild verwoorde inhoud en uitwerking hebben gehad.¹⁵⁰

Met inachtneming van het gegeven *Roma locuta, causa finita* moet de herroeping zelf voor Ernst persoonlijk geen probleem hebben betekend. Hij blijkt na zelf de gewenste verklaring te hebben ondertekend zich dan ook niet in Afden te hebben verstoep. Op 7 juni 1802 werd Jean-Evangéliste Zaepffel (1736-1808) gewijd tot bisschop van Luik, waar hij op 19 augustus zijn entrée maakte. De territoriale grenzen van dit diocees waren inmiddels gewijzigd en op grond hiervan ging Afden (tot dat toe behorend tot het Keulse diocees) nu deel uitmaken van het bisdom Luik, ofschoon de plaats direct grensde aan het pas opgerichte bisdom Aken, waar Marc Antoine Berdolet (1740-1809) de eerste bisschop werd. Pastoor Ernst ging op 3 september 1802 bisschop Zaepffel in Luik begroeten en ontving bij die gelegenheid van hem de eervolle opdracht als vertrouwenspersoon in het kanton Rolduc bij alle al dan niet in functie zijnde priesters, zowel regulieren als seculieren, beëdigden dan wel onbeëdigden, óók bij degenen die hadden

herroepen of dat nog niet hadden gedaan, een door ieder van hen ondertekende 'verklaring' van instemming met het concordaat en van verbondenheid met Zaepffel als bisschop van het diocees Luik¹⁵¹ in ontvangst te gaan nemen. Het moet Ernst na al die jaren van strijdbaar op de bres staan voor openheid en voor een waarachtige interpretatie van kerkelijk beleid en van politiek van overheidswege persoonlijk voldoening hebben geschonken dat op deze wijze zijn als polemist steeds standvastig en consequent uitgedragen standpunten hem niet werden nagedragen; bij hem valt sinds dat voorjaar van 1802 geen spoor van rancune of *Rechthaberei* te signaleren. Ofschoon hij terdege besepte dat hij ertoe veroordeeld was dat men over hem sprak ('Je suis condamné à être *in ore hominum*'), verlangde hij te blijven wat hij was en met geen andere taken meer te worden opgezadeld, tenminste zo God dat wil ('si telle étoit la volonté de Dieu').¹⁵²

Een benoeming tot vicaris-generaal van het pas ingestelde bisdom Aken onder bisschop Berdolet sloeg de inmiddels zestigjarige Ernst dan ook af op grond van tal van respectabele motieven. Na rijp beraad bleef hij pastoor in Afden. Achteraf kan hem dan ook nooit worden verweten dat hij als polemist-pamflettist met behulp van zijn spraakmakende brochures welbewust de aandacht op zichzelf zou hebben willen vestigen, om vervolgens in de kerk die na het bonapartistisch afgedwongen Concordaat van 1801 zeker nog niet tot rust en welzijn geraakte, alsnog carrière te gaan maken. Nu was gebleken dat hij het vertrouwen genoot van de bisschop van Luik en die van Aken en nog zou blijken dat hij zelfs in de ogen van de pauselijk legaat Caprara een eerlijk, achtenswaardig man was, gaf hij er de voorkeur aan pastoor in Afden te blijven, een plattelandsparochie binnen het Luikse diocees, in de onmiddellijke omgeving van de voormalige abdij Rolduc. Nog eenmaal zou hij in verband met de keizerlijke katechismus - overigens op uitdrukkelijk verzoek van bisschop Zaepffel - zich nog aan een brochure wagen.¹⁵³ Aan zijn controversiële rol van 'brochurist' was voorgoed een einde gekomen. Hij hoefde in zijn pastorie te Afden de pen voortaan alleen nog maar te scherpen bij het dienen van wetenschappelijke ambities.

BESCHERMER EN REDDER VAN DE GEBOUWEN VAN DE ABDIJ ROLDUC

Onder Franse bezetting: inbeslagneming van de abdij (najaar 1796)

In de jaren dat Simon Pieter Ernst zich vanuit Afden liet kennen als onvermoeibaar polemist, werd de abdij Rolduc door de Franse bezetting onder steeds dreigender omstandigheden in haar bestaansrecht aangetast. In november 1792 namen Franse troepen de abdij voor de eerste maal en gedurende korte tijd in bezit, maar die bezetting liet de innerlijke gang van zaken binnen de abdij nog goeddeels ongemoeid. Daarop volgde een kortstondige restauratie van het Oostenrijks bewind. In september 1794 bezet- ten de Fransen opnieuw de Zuidelijke Nederlanden en ditmaal zou ook

Rolduc niet voor gewelddadigheden en chicanes worden gespaard. Al op 20 september vluchtten de interne (de in Rolduc woonachtige) kanunniken en twee novicen onder aanvoering van hun abt naar het buitenland, achter de Rijn, dit met medeneming van allerlei kostbaarheden (onder meer archivalia en zes kisten boeken).¹⁵⁴ Rolduc kreeg een andere bestemming: de abdij werd een lazaret voor soldaten die aan schurft leden. Pastoor Ernst was in Afden op zijn post gebleven. Van daaruit nam hij initiatieven om van Rolduc te redden wat er nog te redden viel. Bij het tegemoetreden en aanspreken van de Franse autoriteiten legde hij inventiviteit, moed en kracht van aanpakken aan de dag. Zo is er een concept van een uitvoerig rekest van zijn hand bewaard gebleven, waarin hij in maart 1795 namens de 26 externe kanunniken van Rolduc, allen buiten de abdij woonachtig en werkzaam in de zielzorg, het bestuur van het arrondissement Maastricht wilde laten weten dat al deze indieners, ofschoon op verschillende plaatsen in de zielzorg werkzaam, toch steeds 'Religieux de la Maison Rolduc' gebleven waren en dat zij als zodanig voor hun levensonderhoud óók afhankelijk waren van diezelfde abdij, die in de tekst van dit ontwerp-rekest niet zonder opzet als 'tehuis' staat opgevoerd. Nu de interne kanunniken overhaast en zonder genoegzaam onderling overleg met hun externe confraters Rolduc hadden verlaten, mocht dat vertrek zeker niet worden opgevat als zouden de externe religieuzen geen aanspraak meer maken op financiële voorzieningen voor hun levensonderhoud (zoals een oudedagsvoorziening) ten laste van datzelfde 'tehuis'.¹⁵⁵ Op het eerste gezicht lijkt Ernst hier bij het opkomen voor de materiële belangen van de externe kanunniken de gevluichte interne kanunniken te willen uitspelen tegen hun externe confraters in de zielzorg. Maar zijn eigenlijke bedoeling was: de Franse autoriteiten ervan te doordringen dat zij wel degelijk rekening hadden te houden met de specifieke, door de eeuwen heen gegroeide constellatie van de abdij Rolduc, met *interni* en *externi*: in- en uitwonende kanunniken, en dat bij de belangen en rechten van de *totale* bevolking ervan óók die der *externi* moesten worden gekend. Bij de Franse gezagsdragers wist Ernst in elk geval te bereiken dat de gebouwen van Rolduc in juli 1795 alsnog werden vrijgegeven, zodat althans enkele koorheren onder de leiding van hun prior Pierre Brech zich konden opmaken terug te keren. Abt Chaineux bleef als emigrant in het buitenland; hij zou uiteindelijk in 1800 te Munster komen te overlijden. Nog in de loop van maart 1796 konden vijftien kanunniken weer hun intrek nemen in de oude abdij.¹⁵⁶

Maar in datzelfde voorjaar dreigde een ander malheur. De Franse autoriteiten vonden in mei 1796 de Rolducse kanunnik Jean-François de la Hamayde (1765-1804), wegens zijn 'civisme et attachement à la République' (burgerzin en afhankelijkheid ten opzichte van de Republiek), geschikt en bereid voor hen een marionettenrol te gaan spelen: als tijdelijk overste over de religieuzen en goederen van de abdij.¹⁵⁷ Onverwijld ging Ernst ook in deze kwestie het nodige tegenspel organiseren. Hij stelde onder meer een

scherpzinnige verklaring op ten behoeve van de vijftien inwonende koorheren tegen die opgedrongen aanstelling van de wankelmoedige De la Hamayde, wiens loyaliteit nu niet meer bij zijn abdijs en zijn confraters lag. De woordkeus van Ernst bij het opstellen van deze verklaring blijkt te zijn afgestemd op de perceptie van haar, de revolutie dienende ontvangers; zo beriepen de vijftien kanunniken zich onder meer op de natuurlijke vrijheid van de mens, want als gemeenschap van vrije personen hadden zij immers het recht zelf hun overste te kiezen. Zij achtten zich dan ook niet in staat mee te werken aan de (opgedrongen) aanstelling van 'Citoyen Delahamayde' als (tijdelijk) plaatsvervanger van de zieke abt Chaineux, ook al omdat de 24 externe, in de parochies werkzame kanunniken hierin ook niet waren gekend.¹⁵⁸ Een week later maakte Ernst in een officieel schrijven aan het departementale bestuur nog eens in welgekozen bewoordingen duidelijk dat de persoon van 'Citoyen Delahamayde' voor de Rolducse gemeenschap in feite onacceptabel was en dat het 'le voeu constant et unanime de tous (de onveranderlijke en unanieme wens van allen) was dat alleen de al veel eerder door henzelf gekozen 'Citoyen Brech' - letterlijk - de aangewezen man was die als enige in aanmerking kwam als plaatsvervanger van de afwezige abt te blijven fungeren.¹⁵⁹

De 'bons de retraite'

Weliswaar verdween De la Hamayde van het toneel, maar de toch al precaire situatie werd almaar complexer. Per decreet van 1 september 1796 (15 Fructidor an IV) werden alle kloosters in de negen departementen van de Zuidelijke Nederlanden opgeheven die niet met onderwijs en ziekenzorg waren belast.¹⁶⁰ De geestelijkheid verloor daarmee alle beschikkingsrecht over haar kloosterbezit. Kloostergoederen werden staatsbezit. Leden van deze opgeheven kerkelijke instellingen zouden hun klooster moeten verlaten en hun kloosterkleding moeten afleggen. Bij wijze van compensatie voor verlies aan inkomsten zouden zij zogeheten *bons de retraite* ontvangen: zo kon elke mannelijke religieus, die niet was geëmigreerd en die een verklaring van trouw jegens de Republiek en haar wetten had afgelegd, een tegoedbon ter waarde van 15.000 francs toegewezen krijgen. Hiermee kon hij dan, om in de kosten van het persoonlijk levensonderhoud te kunnen voorzien, een evenredig deel van de genationaliseerde kerkelijke goederen kopen. Met de afkondiging van dit opgelegde decreet rees natuurlijk meteen de vraag of het de betreffende geestelijken geoorloofd was zodanige *bons* aan te nemen. Ook ten aanzien van deze kwestie aarzelde Simon Pieter Ernst geen moment. Bij deze nieuwe, onvoorziene omstandigheid nam hij opnieuw met realiteitszin een pragmatisch standpunt in. Zijn oogmerk was beslist geen eigenbelang; hij beoogde binnen de omstandigheden van het moment de eigendommen van de opgeheven abdijs, haar gebouwen en materiële bezittingen, zo goed en verantwoord mogelijk als één geheel en in één hand bijeen te houden.

Op 15 december 1796 verlieten de inwonende koorheren de abdij Rolduc. Hun persoonlijke bezittingen mochten zij meenemen, maar hun kloosterkleding moesten zij afleggen. In een door Ernst opgesteld formeel protest, bij de lezing waarvan nog altijd krachtige onverschrokkenheid en pathetisch geformuleerde verontwaardiging resoneren, verklaarden de kanunniken dat zij hun abdij en haar bijgebouwen en landerijen slechts node verlieten. Ofschoon de Fransen ten opzichte van de 'Nation Belgique' plechtig hadden beloofd dat eenieder in het bezit van zijn eigendommen zou blijven, ongeacht de staat van elk individu, moesten de kanunniken van Rolduc nu gedwongen hun abdij afstaan en vertrekken. Weliswaar hoopten zij hun medeburgers 'le scandale de résistance à l'autorité dominante' (het schandaal zich tegen de heersende overheid te verzetten) te besparen, maar zij vroegen 'au nom de l'humanité' (in naam van de menselijkheid), nu zij van hun have en goed werden beroofd, om een middel van bestaan dat hen niet in opspraak kon brengen. Daarbij riepen zij God als 'l'Être suprême' (het Opperwezen) aan als getuige van het geweld dat zij hadden te lijden.¹⁶¹

Terugkoop van de abdijgebouwen (maart 1797)

Vanaf begin januari 1797 had S.P. Ernst met instemming en medeweten van prior Pierre Brech, die voorlopig bij hem in Afden kwam wonen, de leiding op zich genomen bij de terugkoop van de abdij en enkele daartoe behorende goederen binnen het departement van de Nedermaas. Mede omdat hij, zij het na ampel beraad, de door de Franse autoriteiten voorgescreven 'Verklaring' en later ook de 'Eed van haat' in gemoede kon afleggen, was hij de geschikte persoon om te proberen de abdij en een aantal daaraan verbonden goederen terug te kopen. Met dit doel voor ogen ging hij aan de slag. Hij bezocht ook een aantal religieuzen van andere kloosters (zoals de kapucijnen te Wittem) om van hen de *bons de retraite* op te kopen en die dan bij die van zijn Rolducse collegae te voegen.¹⁶² Toen eenmaal bekend werd dat Rome, bij monde van de staatssecretaris van paus Pius VI, begin februari 1797 had laten weten dat de *bons de retraite* mochten worden geaccepteerd om kerkelijke goederen ermee te kunnen terugkopen en deze dan in eigen beheer te houden, totdat zij te gelegener tijd weer aan hun legitieme eigenaren zouden kunnen worden overgedragen, trof Ernst concrete voorbereidingen deze goederen namens zijn confraters te verwerven. Daartoe stelde hij op 26 februari 1797 te Afden éérst een schriftelijke verklaring, een soort *gentleman's agreement*, voor zijn confraters op, waarbij elkeen verklaarde dat hij de ontvangen *bon* slechts voor gemeenschappelijk gebruik aangewend wenste te zien, een en ander dan óók in dier voege, dat ook confraters die geen *bons* hadden (kunnen) ontvangen, toch verzekerd konden zijn van de noodzakelijke financiële ondersteuning.¹⁶³ Vervolgens moest nog eens expliciet worden vastgesteld dat ook de externe kanunniken van Rolduc steeds organiek met de abdij Rolduc verbonden waren geble-

internen als externen) van de de voormalige abdij Rolduc. Het daar gevoerde overleg mondde uit in twee afzonderlijke verklaringen over eenzelfde aangelegenheid. De voormalige *interne* kanunniken: P. Brech (1751-1799) als 'Prieur' (sinds 1785), J. Corsten (1768-1850), J.P. Putters (1758-1834), Guillaume Ernst (1763-1834), J.J. Kruyder (1763-1846), T.L. Welter (1752-1824), J.M. Schirbach (1767-1810), J.G. Kleijman (†1811), H. Booten (1722-1803) en S.P. Ernst (namens Gerard Beckers (1751-1799) 'au nom duquel j'ai pris le bon') onderschreven vrijwillig met het plaatsen van hun handtekening het uitgangspunt dat zij de *bons* hadden geaccepteerd met de intentie daarmee, voor zover althans mogelijk, de goederen van hun voormalige abdij door terugkoop te behouden; de aanwending van de betreffende *bons* had geen particulier belang te dienen ('non point pour quelques uns en particulier'), maar moest de gehele gemeenschap ten goede komen ('mais pour toute la communauté').¹⁶⁶ Op dezelfde dag en plaats ondertekenden onder aanvoering van S.P. Ernst twaalf *externe* kanunniken van Rolduc eveneens een verklaring, telkens met vermelding van hun functie: achtereenvolgens Ernst zelf als pastoor van Afdon, J.P. Schiffelaerts (1758-1833) als hulppastoor van Afdon, J.T.L. Turck (1743-1823) als pastoor van de parochie Rolduc [Herzogenrath], W.A. Geich (1754-1825) als pastoor van Kerkrade, J.P. Kemmerling (†1797) als pastoor van Henri-Chapelle, L.F. Fasbender (1762-1848) als hulppastoor van Kerkrade, J. Caspar Kemling (1734-1821) als pastoor van Lommersum, Servais Creischer (1756-1822) als hulppastoor van Lommersum, Balthasar Jacques Lutzerath (†1799) als pastoor van Hersel, J. Adam Kemling (1739-1802) als prior van het vrouwenklooster Marienthal, J.J. Alden (†1799) als onderprior (of *secundarius*) van Marienthal, en P.M. Damseaux ('d'Aamsceaux'; 1764-1812) als hulppastoor van Doveren. Met hun handtekening bevestigden deze twaalf externe kanunniken schriftelijk dat hun confraters die in de abdij verbleven op het moment dat deze werd opgeheven, na aanvankelijk gezamenlijk ('en corps') de *bons* te hebben geweigerd, de hun toekomende *bons* vervolgens afzonderlijk hadden geaccepteerd, dit dan met de bedoeling om de in de verkoop gebrachte abdijgoederen in naam van allen ('au nom de tous en general') te kunnen behouden; ook verklaarden de twaalf ondertekenaars dat zij en verschillende andere (op dat moment afwezige) externe confraters (zielzorgers) eveneens *bons* hadden aangevraagd, die hun nog niet waren toegewezen.¹⁶⁷ Met deze ondertekeningen hoopte Ernst de betreffende *interni* en *externi* van de Rolducse koorheren voorlopig op één beleidslijn te hebben gebracht.¹⁶⁸ Hopelijk konden nu voortaan alle terugkopen van abdijgoederen namens één opdrachtgever en vanuit één fonds geschieden.¹⁶⁹

Al een dag later, op 23 maart 1797, liet Simon Pieter Ernst de Maastrichtse advocaat Ph.D. Theunissen voor 161.000 francs de kloostergebouwen van Rolduc terugkopen: kerk, kloosterhuis, keuken, brouwerij, bijgebouwen (schuren en stallen), tuinen en een boomgaard. Bij diezelfde gelegenheid kocht Ernst in eigen persoon de pachthoeve Crombach en de molen Baalsbruggen te Kerkrade nog eens voor 167.000 franc terug.¹⁷⁰ Ook nog eind maart en begin

april 1797 liet Ernst, als opdrachtgever, nog verschillende goederen van Rolduc door Joseph Emmanuel Lefebvre, notaris te Maastricht, terugkopen. Bij die openbare verkoop was Ernst in eigen persoon aanwezig. Hij legde daarbij 'zeer veel voorzichtigheid en doorzicht' aan de dag en bracht éénmaal zelf het hoogste bod uit, om aldus 'toch zijne tegenwoordigheid bij de verkooping te motiveeren'.¹⁷¹ Door deze terugkoop was althans het behoud van het abdij-complex voor onbepaalde tijd verzekerd.

Maar welke geestelijke bestemming zou dit geheel van gebouwen en gronden nog kunnen worden toegemeten? In eerste instantie heeft Ernst nog in stilte de hoop gekoesterd dat Rolduc na verloop van tijd als abdij weer in ere zou kunnen worden hersteld. Maar dit als mogelijk perspectief gehuldigd ideaal bleek allengs een illusie. Hoe moesten de teruggekochte abdij en abdijgoederen en hoe moesten de uit de *bons* resterende bedragen ten behoeve van het levensonderhoud van de voormalige kanunniken nu verder worden beheerd en verdeeld? In het kader van de terugkoop van de abdijgebouwen *cum annexis* van Rolduc had Ernst van de Rolducse kanunniken in totaal 41 *bons* (à 15.000 francs) voor een waarde van 615.000 francs weten bijeen te brengen. Daarbij kwamen nog de door hem ten behoeve van kloosterlingen uit Wittem, Venlo, Eupen en Luik aangekochte *bons* (op grond waarvan zij een jaarlijks pensioen tegemoet konden zien) voor een bedrag van 375.000 francs. In totaal was er in 1797 een bedrag aan betalingen (wegens terugkoop) en betalingsverplichtingen (wegens jaarlijks uit te keren pensioenen) van 954.784 francs, zodat er toen behalve de teruggekochte goederen en de daaruit vloeiende opbrengsten óók per saldo een overschot van 35.216 francs viel te beheren.¹⁷² Vanuit Munster kon abt Chaineux nog heimelijk bedragen laten bezorgen bij kanunniken die in materiële nood verkeerden. Maar na diens dood (in 1800) voelde Ernst de zware en verantwoordelijke last op zijn schouders rusten en het was nog maar de vraag of al zijn confraters konden en wilden blijven instemmen met zijn plannen voor een verantwoord beheer.

Complicaties

Twee omstandigheden hebben ertoe geleid dat S.P. Ernst in de volgende jaren steeds weer initiatieven moest nemen om het beheer over de teruggekochte abdijgoederen en over het financiële overschot ten behoeve van zijn confraters steeds zo verantwoord mogelijk en conform de afspraken van maart 1797 te voeren. Er deden zich al spoedig complicaties voor ten aanzien van verwanten van kort na 1797 overleden kanunniken, onder meer familieleden van abt Chaineux; deze verwanten meenden telkens rechtmatig een evenredig deel van de nalatenschap van hun overleden familielid te kunnen claimen. Voorts hadden nogal wat kanunniken, vooral uit de regio rond de plaatsen Eupen en Limburg, in toenemende mate moeite met het door

Ernst gehanteerde uitgangspunt dat confraters die geen inkomsten uit pastorale bedieningen genoten, nu maar zoveel mogelijk materieel ondersteund zouden worden met de opbrengsten van de *bons*.

De eigenlijke woordvoerder van een groep verontruste kanunniken, werkzaam in de zielzorg in de regio van de plaatsen Eupen en Limburg, was Jean Proumen (1753-1827), een getalenteerd man van strenge inborst, die als theologant in Rolduc nog lessen van Ernst had gevolgd.¹⁷³ Proumen was op dat moment plaatsvervangend pastoor te Welkenraedt. Hij bewonderde zijn confrater Ernst als polemist-publicist en had diep respect voor diens onvervaard getoonde toewijding bij het behartigen van gemeenschappelijke (abdij)belangen. Maar tegelijk was hij in toenemende mate ongesteld over enkele standpunten die Ernst bij het financiële beheer van de teruggekochte abdijgoederen hanteerde. Uit de indringende correspondentie die hierover tussen Welkenraedt en Afden in de jaren 1800-1801 is gevoerd, blijkt een diepgaand verschil van opvatting. Mede omdat toegezegde termijnbedragen niet tijdig en regelmatig waren uitgekeerd, wenste Proumen een fundamenteel ander beleid. Nu er onder de kanunniken van Rolduc geen bindende 'corporation ou corps', geen 'sens commun' meer was en nu er zich eerder ontregelende omstandigheden dan samenbindende krachten deden gelden, zou aan alle betrokkenen maar een gelijk deel van de opbrengsten toegewezen moeten worden en dan nog zou eenieder, óók de kanunniken die geen inkomsten uit de zielzorg genoten, 'un entretien honnête' (een redelijk onderhoud) kunnen hebben. Proumen verdacht Ernst beslist niet van malversaties, maar hij gaf hem als woordvoerder van de groep ontevreden kanunniken te verstaan dat hij het overzicht dreigde te verliezen en zelfs een soort hersenschim najaagde, in de vorm van: 'vos projets d'économie, d'épargne, de ménagements et de garde d'argent pour un futur Abbé!!!' - die drie door Proumen geplaatste uitroepetekens zijn zeker niet als bij toeval op het papier beland. Dat alles moest wel, aldus Proumen, de verontwaardiging van ieder weldenkend mens opwekken. Het had in elk geval op hem en zijn medestanders een even verontrustende als ontmoedigende uitwerking.¹⁷⁴ De strenge en driftige Proumen was er heilig van overtuigd dat er thans, anno 1801, betere regelingen dan in 1797 dienden te worden getroffen en dat die dan in ondubbelzinnige afspraken en bepalingen moesten worden vastgelegd. Daartoe had hij inmiddels 'un plan d'administration' opgesteld. Op 19 januari 1801 werd daarover - let wel, in afwezigheid van Ernst - in de pastorie van Eupen nader overleg gepleegd. Het plan voorzag onder meer in een meerhoofdig beheer (liefst zeven administrateurs, van wie er drie met het dagelijks financieel beheer en met de afhandeling van alle lopende kwesties zouden worden belast). Met inachtneming van enkele verplichtingen, zoals de noodzakelijke aflossing van schulden, het nakomen van eerder gedane toezeggingen jegens niet-Rolducse religieuzen en het aanleggen van een strategische reserve, zou iedereen van de confraters jaarlijks eenzelfde, vast bedrag in twee termijnen uitgekeerd krijgen. Tijdens deze

nogal rumoerig verlopen bijeenkomst verklaarde een meerderheid van dertien kanunniken zich accoord met dit door Proumen opgesteld plan voor het beheer van de gemeenschappelijk te besteden gelden.¹⁷⁵

Ernst reageerde kalm en zakelijk op dit in Eupen gelanceerde plan. Hij ontwierp op 5 februari 1801 een alternatief voorstel, dat hij liet circuleren onder alle belanghebbende confraters. Dit alternatief was goed doordacht en bleek als zodanig voor alle betrokkenen, óók de groep rond Jean Proumen, acceptabel. Opmerkelijk daarin was het artikel, waarin werd vastgesteld dat de zeven administrateurs voortaan zouden bepalen wie (van de voormalige interne kanunniken) in de nog vacant komende parochiële functies zouden worden benoemd. Voorts zouden de gemeenschappelijk teruggekochte abdijgoederen moeten dienen om in de behoeften van *alle* confraters te voorzien ('aux nécessités de tous les confrères'). Pas na aftrek van alle kosten voor het nakomen van alle financiële verplichtingen (zoals levensonderhoud van confraters die (nog) geen zielzorgfunctie hadden, kledinggeld, aflossing van schulden en een reservfonds ten behoeve van oude en zieke confraters) zou de rest in gelijke delen worden uitgekeerd ('distribué en parties égales entre tous les confrères sans distinction').¹⁷⁶ Voor de aanwijzing van de zeven administrateurs werd een schriftelijke stemming per post georganiseerd. Op 14 april werden de daartoe ingezonden stembriefjes geopend en daarbij bleek dat voor de drie functies van gewoon administrateur Simon Pieter Ernst liefst 32 stemmen had verworven, terwijl op Tilman Laurens Welter 21 en op Werner Geich 14 stemmen waren uitgebracht. Nog in 1801 konden deze gekozen administrateurs - de al genoemde drie gewone, evenals de vier buitengewone, namelijk N.J. Pauquot (1737-1819), J. Houben (1736-1807), J.T.L. Turck en J.C. Kemling - enkele malen in de pastorie van Afden beraadslagen. Maar afgezien van dat overleg bleef Ernst in de praktijk van alledag degene die vanuit Afden het eigenlijke financieel-administratieve beheer bleef voeren.

Bij deze stand van zaken rond de financiële regelingen ten aanzien van de met de *bons* teruggekochte kerkelijke goederen van de opgeheven abdij Rolduc schreef Ernst in de loop van het jaar 1802 aan mgr. Caprara, de pauselijke gezant te Parijs, ten einde van kerkelijke zijde alsnog formele toestemming voor een en ander te verkrijgen. De daartoe vereiste dispensatie en voorwaardelijke toestemming verleende Caprara bij schrijven van 30 december 1802.¹⁷⁷ Daarmee was in elk geval het door Ernst namens zijn medekanunniken gevoerde beleid van kerkelijke zijde officieel goedgekeurd en daarmee in feite gelegitimeerd. In een vertrouwelijke brief aan de norbertijn Candide Caenen heeft Ernst de strekking van Caprara's schrijven uitvoerig weergegeven. De religieuzen van Rolduc mochten de met de *bons* verworven (teruggekochte) abdijgoederen aanwenden voor hun levensonderhoud, maar zij zouden moeten blijven proberen dezelfde goederen te gelegener tijd weer aan de kerk terug te bezorgen; op grond van de afgelegde gelofte van armoede zouden zij als regulieren de gemeenschappelijk

verworven goederen alleen met pauselijke dispensatie onderling mogen verdelen. De bij die gelegenheid aan Caenen kenbaar gemaakte verwachting van Ernst dat met die beslissing van Caprara op korte termijn geen secularisatie van de Rolducse kanunniken te verwachten viel ('Cela ne suppose pas une sécularisation prochaine'),¹⁷⁸ zou echter niet worden bewaarheid.

Secularisatie van de teruggekochte abdijgoederen

Krachtens artikel 13 van het tussen Frankrijk en de Heilige Stoel in 1801 gesloten Concordaat zou Rome er voorgoed in hebben te berusten dat de niet-religieuze kopers van kerkelijke goederen voortaan ongehinderd in het bezit van diezelfde goederen mochten blijven. Een jaar later bezegelden de zogeheten 77 Organieke Artikelen die als 'wet op de organisatie van de eredienst' eenzijdig, zonder Rome daar verder in te kennen, door Frankrijk werden afgekondigd en werden opgelegd, in feite de onderworpenheid van de kerk aan de Franse staat. S.P. Ernst had op 22 februari 1803 pauselijke dispensatie verkregen om de opbrengsten van de teruggekochte abdijgoederen onder de betreffende kanunniken van Rolduc te mogen verdelen. Toch nog onverwachts maakte Caprara als pauselijk gevolmachtigde te Parijs op 4 juni 1803 bekend dat alle mannelijke en vrouwelijke leden van de vroegere, op Frans territorium staande kloosters waren gesecculariseerd. Met deze bekendmaking werden de kloosterlingen ontheven van de gelofte van armoede en van de overige conventuele plichten. Ook voor de reguliere kanunniken van Rolduc waren de consequenties ingrijpend. Nu formeel namens de H. Stoel was vastgesteld dat zij waren gesecculariseerd, in casu: voortaan buiten de kloosterregels waren geplaatst en voortaan als seculieren rechtstreeks onder het gezag van de diocesane bisschoppen ressorteerden, verviel óók in materieel opzicht de zes jaar eerder overeengekomen en sindsdien zo goed mogelijk nageleefde bepaling dat de teruggekochte abdijgoederen steeds een gemeenschappelijke bestemming zouden moeten hebben.

Ernst besepte dat alle 32 nog levende oud-kanunniken nu opnieuw als evenzovele belanghebbenden moesten worden gekend in de vraag hoe deze abdijgoederen alsnog individueel te verdelen en of er nog wel een beslissing kon worden genomen ten gunste van een collectieve bestemming van althans enkele van de indertijd gemeenschappelijk teruggekochte abdijgoederen. Voor onderling beraad kwamen op 13 juli 1803 deze 32 voormalige kanunniken van Rolduc in de pastorie van Kerkrade bijeen. Mede onder druk der omstandigheden verliep deze samenkomst niet zonder spanningen en kritiek. Desondanks werden Ernst en zeven confraters aangewezen om een concreet verdelingsplan voor de betreffende abdijgoederen op te stellen. Precies twee maanden later, op 13 september, kwamen te Afden nog maar 20 oud-kanunniken - de overige waren verhinderd of bleken niet tot nader overleg bereid - bijeen om over dat inmiddels in grote lijnen geformuleerde verdelingsplan nader te beraadslagen. Ook tijdens dit overleg manifesteer-

den zich tegenstellingen en enkele confraters meenden Ernst onheus te mogen bejegenen. Nochtans zag een drietal oud-kanunniken, namelijk S.P. Ernst, W. Geich en J.T.L. Turck, die zich alle drie al heel wat inspanningen voor het behoud van de abdij hadden getroost, op 12 december 1803 kans een goed doordacht plan op te stellen. De meest opvallende bepaling voorzag in een regeling waarbij de kerk en alle abdijgebouwen, de brouwerij, de kleinere gebouwen en een nauwkeurig omschreven terrein rond Rolduc gereserveerd werden voor een godsdienstig doel van algemeen belang ('pour une fondation pieuse et d'utilité publique'): zij zouden krachtens dit verde- lingsplan worden gereserveerd "pour un séminaire épiscopal"; mocht dat seminarie er niet komen, dan zouden genoemde gebouwen en terreinen een andere godsdienstige bestemming van algemeen belang krijgen; dit alles dan met de bepaling dat van de beoogde stichting uitdrukkelijk moest worden vastgesteld dat een hele vleugel van de abdij en de helft van de grote tuin gereserveerd zou worden tot exclusief gebruik (in casu: als oudedagsvoor- ziening) van degenen van de oud-kanunniken die met dit verdeelingsplan hadden ingestemd. Om de verschuldigde pensioenen aan de kapucijnen van Wittem en aan andere religieuzen die in 1797 hun *bons* hadden afgestaan, te kunnen uitbetalen en om andere schulden te voldoen, zouden de bos- gronden Beukenbusch en Beerenbusch worden verkocht. De resterende abdiigoederen, zoals die in 1797 waren teruggekocht, zouden worden ver- deeld: het totaal van deze goederen werd opgedeeld in acht grotere en klei- nere compartimenten of *blocs*, waarvan in totaal dan weer 34 aandelen (of *lots*) werden onderscheiden die met wederzijdse instemming of door loting aan de 32 oud-kanunniken zouden worden toegekend.¹⁷⁹

Op 24 januari 1804 vond verdeling door middel van loting plaats. Het zou te ver voeren hier de resultaten van deze verdeling in alle details te beschrijven. Maar op twee niet te veronachtzamen omstandigheden mag hier nog worden gewezen. Deze verdeling geschiedde ondershands; S.P. Ernst was en bleef, in formeel-wettelijke zin, alleen eigenaar van de betreffende abdiigoederen en hij liet alle belanghebbende confraters een ver- klaring tekenen, waarbij zij zich telkens ieder voor zich verplichtten zono- dig de publieke overdrachtsbescheiden alsnog te zullen ondertekenen. Voorts verdienen de verdeling en de personele samenstelling van het eerste compartiment of *bloc* expliciete aandacht: de zeven oud-kanunniken van dit bloc: S.P. Ernst, P.J. Corneli (1747-1822), W.F. Geich (1754-1825), L.J. Loop (1768-1816), J.B. Otte (1746-1825), J.T.L. Turck (1743-1823) en T.L. Welter (1752-1824) kregen - zeker niet bij toeval - gezamenlijk de abdiyhoeve en verschillende daaraan verbonden landerijen in onverdeelde boedel toegewezen. Deze zeven confraters hadden elk voor zich bewezen elkaar te kunnen vertrouwen. Zij kenden een oprechte verbondenheid met de voormalige abdij Rolduc en koesterden steeds de intentie de hun gemeenschappelijk toegewezen goederen als één geheel ten goede te laten komen van de beoogde godsdienstige bestemming van Rolduc. Zij waren

bovendien alle zeven woonachtig in de directe omgeving van Rolduc: Corneli en Welter hadden zelfs met de terugkoop van de abdijgebouwen in 1797 er als particuliere bewakers van het complex voor onbepaalde tijd hun intrek genomen; Geich was pastoor te Kerkrade en Turck te Rolduc-Herzogenrath; Otte was sinds 1784 pastoor te Goé, maar hij wenste zich in 1803 zo spoedig mogelijk als particulier persoon in Rolduc te vestigen. Kortom, dank zij deze gelijkgestemde groep onder aanvoering van Simon Pieter Ernst (als pastoor van het aanpalende Afdén) leek het voortbestaan van het gebouwencomplex van de voormalige abdij als instelling met een godsdienstige bestemming dan ook verzekerd.

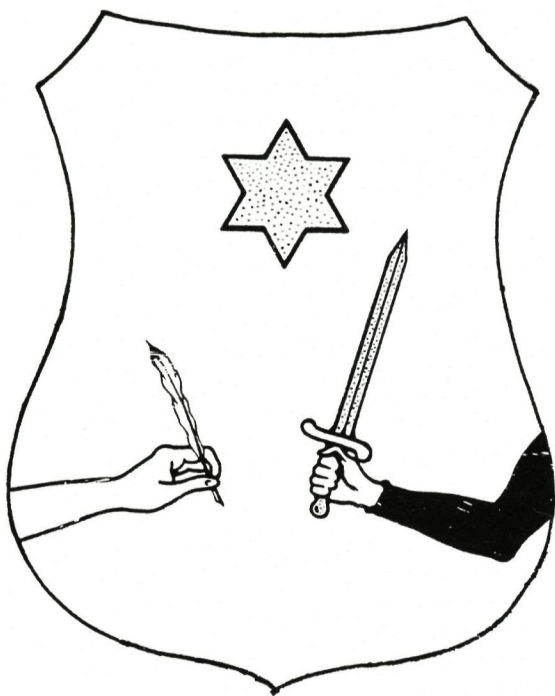
Een nieuwe geestelijke bestemming voor Rolduc

Maar het tijdsgewricht bleef eisen stellen. Rolduc als diocesaan seminarie van Luik bleek al spoedig een onhaalbare optie. Vervolgens zag het er even naar uit dat de vestiging van een Luiks klein-seminarie in de voormalige abdij een reële mogelijkheid was. Inmiddels was de Franse Tijd *passé*, maar het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden maakte de verhouding tussen kerk en staat zeker niet minder gecompliceerd. In juli 1817 dienden Simon Pieter Ernst, Jan Joseph Kruyder, Tilman Laurent Welter (inmiddels pastoor te Ubach over Worms) en Jan Tilman Turck bij koning Willem I een verzoekschrift in, waarbij zij als eigenaren van de nauwkeurig gespecificeerde gebouwen en goederen verzochten deze goederen ‘in vollen eigendom aan het Bisschoppelijk Seminarium van Luik af te staan’, opdat daar ‘van stonden af een Secundair of Succursaal Seminarium van voorschreef Bisdom worde gestigt en opgerigt.’¹⁸⁰ Toen Simon Pieter Ernst bij een snel tanende gezondheid op 12 september 1817 zijn testament opmaakte, handelde de eerste bepaling van dat testament over zijn toelag ‘pour établissement d’un Séminaire secondaire à l’Abbaïe de Rolduc’ met alle al in het verzoekschrift van juli van dat jaar al nader gespecificeerde bezittingen (kerk- en abdijgebouw, brouwerij en bijgebouwen, alsook nader omschreven gronden), terwijl zijn bibliotheek aan het groot-seminarie te Luik werd vermaakt.¹⁸¹

Het resultaat van al deze nobele bedoelingen heeft Ernst niet meer mogen vernemen. Met zijn overlijden op 11 december 1817 kwam een einde aan een intense betrokkenheid van ruim een halve eeuw met de aloude abdij Kloosterrade/Rolduc. Maar al zijn gegeven moeite bleek toch niet te vergeefs. J.J. Kruyder, opvolger als pastoor te Afdén, maar ook erfgenaam van L.J. Loop en executeur-testamentair van Ernst en Turck, diende een nieuw verzoekschrift bij koning Willem I. Deze poging mislukte in eerste instantie: de koning meende bij KB van 13 juli 1818 het betreffende verzoek te moeten afwijzen, onder meer met de argumentatie dat de oprichting van een ‘bij-Seminarium’ en het bestaan van ‘zoodanige lagere Godgeleerde Scholen’ in strijd moest worden geacht met de grondregels van goed bestuur, ‘vermits het hoogelijk ongeraden en gevaarlijk is Jonge lieden te bestemmen, te vormen of

voor te bereiden, tot den geestelijken Stand, voor dat zij in staat zijn om te beoordelen of zij wel tot dien stand de vereischte roeping hebben'.¹⁸² Maar vervolgens werd bij KB van 30 maart 1820 de schenking aan het Luikse seminarie alsnog goedgekeurd. Toen eenmaal ook de oud-kanuniken Geich (in 1823) en Otte (in 1824) hun aandeel in de abdijsgoederen aan datzelfde seminarie hadden geschonken, waren daarmee de in 1803 samengestelde en toegevoegde aandelen van de zeven kanunniken in bezit van het Luikse seminarie.¹⁸³ Pas in 1831 zou oprichting van een Luiks klein-seminarie te Rolduc haar beslag krijgen: het begin van het zogeheten 'Tweede Rolduc', dat in die hoedanigheid en vormgeving de continuïteit van de in 1104 als abdijs ontstane instelling met een religieuze bestemming alsnog verzekerde.

KORTE SLOTBESCHOUWING

Persoonlijk wapenschild van S.P. Ernst (naar: Ch. de Clercq, Rolduc. Son abbaye ... (1661-1860), Kerkrade 1975, aldaar afgebeeld als fig. nr. 29).

wapenschild van S.P. Ernst tekent de man: onder een lichtende ster staat aan de ene kant een gewapende arm, waarvan de hand een getrokken zwaard omhooghoudt, terwijl aan de andere kant en daar tegenover eveneens een arm staat afgebeeld, geheel onbedekt en met in de hand een ganzenveer. Met het schrijfmiddel in de aanslag tegenover het opgeheven zwaard straalt dat blazen communicatieve strijdbaarheid uit (misschien zelfs wel het besef of geloof dat het geschreven woord bestand is tegen wapengeweld?).

In deze bijdrage zijn enkele facetten uit het leven en het werk van Simon Pieter Ernst aan bod gekomen. Zij doen hem kennen als een actief, erudiet en gewetensvol handelend man. Onder druk van onvoorziene omstandigheden wist deze Rolducse koorheer tijdig bakens te verzetten. Hoewel rigoristisch gevormd, ging hij zeker mentaal met de tijd meegroeien en kreeg zijn optreden ook pragmatische trekken. Bij confrontatie van de Franse Revolutie, met haar voor het kerkelijke leven aanvechtbare beginnelen en destructieve consequenties, is hij geleidelijk maar zeker gaan inzien dat het *ancien régime* met het aloude verbond tussen troon en altaar ineens en voorgoed voorbij was.

Een persoonlijk motto of lijfspreuk is niet van S.P. Ernst overgeleverd. Maar het door Charles de Clercq in 1975 als afbeelding gepubliceerde

Hoe het ook zij, hier mag nog eenmaal de hierboven al opgevoerde uitlating uit de pen van Simon Pieter Ernst worden geciteerd: '... Mais ma conscience est mon *murus abeneus*' (... Maar mijn geweten is mijn onbedwingbare schutsmuur).

Hoe men ook over hem mocht en mag denken en wat men hem ook allemaal meende en meent toe te dichten, zelf was Simon Pieter Ernst zich onder moeilijke omstandigheden bewust geworden van de noodzaak dat hij zijn doen en laten in de praktijk van geloof en leven steeds gewetensvol moest kunnen verantwoorden. Dit indertijd zeker niet moeiteloos opgedaan besef moge ook in en na het jubileumjaar 2004 in en rond het 'Vijfde Rolduc' steeds opnieuw tot 'Ernstig' nadenken noden.

- Noten
- 1 De auteur van dit artikel betuigt hier oprechte dank jegens de heer drs. F.L. Augustus (Heerlen), die spontaan nadere informatie verschafte en geheel belangeloos allerlei aantekeningen en fotokopieën van de correspondentie van S.P. Ernst ter beschikking stelde, en jegens prof. dr. M.G. Spiertz (Nijmegen), die de auteur op het spoor van deze kanunnik van het 'Eerste Rolduc' zette en die steeds weer gelegenheid tot stimulerende gedachtewisseling over het thema van deze bijdrage bood.
 - 2 Jos. Habets, Het graf van Simon Pierre Ernst te Aeffden en een misboek van den bekenden ruitergeneraal Jan van Weert, in: *De Maasgouw* 8 (1886), 17-18. Deze door Habets toen opgeleverde tekst van het grafinschrift is toen echter niet feilloos gereconstrueerd; zie hierachter in deze bijdrage.
 - 3 W. G[oossens], De grafsteen van den Rolducsch en geschiedschrijver Simon Petrus Ernst te Afden, in: *De Maasgouw* 35 (1913), 40.
 - 4 Ch. de Clercq, Simon-Pierre Ernst et ses correspondants (1954), 66, met een textuele (overigens nadien weer ongedaan gemaakte) aanvulling en met een emendatie van de in 1886 door Jos. Habets haastig aangereikte reconstructie van de inscriptie in de grafsteen. Een geretoucheerde foto van het restant van deze grafsteen liet Ch. de Clercq plaatsen bij zijn artikel Theologisch onderwijs en vorming te Rolduc van 1680 tot 1796, in: *Roda Sacra 1104-1954* (Roermond 1954), 67.
 - 5 Een en ander ontleend aan: J.J. Stassen, Grabschriften van Rolducse kanunniken in ere hersteld, in: *Het Land van Herle* 43 (1993), 83-89.
 - 6 De Latijnse tekst van het gedachtenisprentje is door W. Gierlichs, zij het niet onberispelijk, gepubliceerd in de bijdrage: Wat oude Bidprentjes verhalen, in: *Rolduc's Jaarboek* 14 (1934), 69-70. Zie ook De Clercq, *Rolduc* (1975), 270.
 - 7 Een exemplaar van dit Duitstalige bidprentje berust in: RAL, Archief Derde Rolduc, inv. nr. 1105.
 - 8 In het verlengde van dit gedachtenisprentje uit 1817 mag ook de korte biografische schets worden beschouwd die een jaar later onder de titel *Kurze Biographie des verstorbenen Herrn Simon Peter Ernst, Pfarrers in Afden, bei Herzogenrath...* (Aachen 1818) verscheen. Volgens De Clercq, *Rolduc* (1975), 270 was deze *Kurze Biographie* waarschijnlijk van de hand van Jean Proemen (1753-1827). Deze eveneens uit Aubel afkomstige confrater had als (oud-)kanunnik van Rolduc en als pastoor (laatstelijk in Goé) steeds openhartige contacten met S.P. Ernst onderhouden.
 - 9 Zie L. Augustus e.a., *Heil en Broederschap in het kanton 's-Hertogenrade 1794-1800* (Kerkrade 2001), 59; bij F.J.M. Wiertz, Het einde van de Abdij Rolduc, in: *Het Land van Herle* 26 (1976), afl. 1, p. 72, noot 6 vindt men de sneer jegens S.P. Ernst letterlijk geciteerd: "...joint à beaucoup d'esprit et de connaissance toute l'astuce et la fourberie d'un moine; c'est l'âme du conseil".
 - 10 Hier geciteerd uit: De Clercq, *Rolduc* (1975), p. 85*. In L. Augustus e.a., *Heil en Broederschap*, 99, worden deze kwaliteiten aldus vertaald: 'Een erudiet man van zeer grote verdienste, zeer verlicht, een universele kennis bezittend; zijn rustige omgangsvormen en zijn bescheiden aard hebben hem algemene achting bezorgd en maken hem in alle opzichten aanbevelenswaardig.'
 - 11 Deze invectieven zijn geciteerd uit: *Précis de ce qui s'est passé dans la Belgique relativement au serment exigé par la République Française, avec les brefs du Souverain Pontife et d'autres*

- pièces justificatives* (Venise, Impr. A. Curti 1800; et se trouve à Anvers, Bruges, Bruxelles, Cologne, Liège, Maestricht chez les libraires associés), 6-7; zie ook: J. Grauwels, *Processen tegen refractaire priesters en rozenkransbidders in het departement van de Nedermaas* (Hasselt 1959), 12.
- 12 Deze uitlatingen en citaten zijn ontleend aan de uitvoerige en openhartige brief van S.P. Ernst aan Candide Caenen (voormalig norbertijn van de dan door revolutionair geweld verwoeste abdij Averbode), op 6 april 1802, gepubliceerd in: De Clercq, *Rolduc* (1975), 88* -91*. De in het citaat opgevoerde bewoordingen *murus aeneus* blijken - opnieuw - te zijn ontleend aan Horatius, *Epistulae*, I,60-61: 'hic murus aeneus esto: nil conscire sibi, nulla pallescere culpa' (ja dat moet de onwrikbare schutmuur zijn: zuiverheid van geweten zonder schuldbeladen angst).
 - 13 Opmerkelijk genoeg wordt in de inhoudsopgave van het eerste deel (uit 1837) van deze door Eugène Lavalleye bezorgde editie van de zeventalige *Histoire du Limbourg* (Liège 1838-1848) een 'Essay sur la vie et les ouvrages de l'auteur' vermeld, maar zodanig essay blijkt helaas in alle geraadpleegde edities te ontbreken. Waarschijnlijk heeft baron F.X. de Reiffenberg die in eerste instantie de tekst van deze *Histoire du Limbourg* zou bezorgen, zo'n overzicht over leven en werk van S.P. Ernst toegezegd, maar hij heeft blijkbaar geen kans gezien deze toezegging na te komen.
 - 14 Een wel heel onachtzaam samengesteld lemma, met tal van onnauwkeurigheden, biedt de achtste editie van de *Dictionnaire Historique ... par F.X. de Feller* deel V (Lille 1832^s), 98. Een uitvoeriger overzicht, met specifieke aandacht voor de talrijke publicaties van S.P. Ernst, is te vinden in de *Biographie Universelle (Michaud) Ancienne et Moderne*, nouvelle édition, deel 12 (Paris 1855), 572-574. Van belang is ook het aan S.P. Ernst gewijde lemma in de *Allgemeine Deutsche Biographie*, deel VI (Leipzig 1877), 327-329. Zie voorts het *Nieuw Nederlandsch Biografisch Woordenboek* deel 9 (1933), 245-246. Inmiddels heeft De Clercq in 1962 het meest uitvoerige en het best gedocumenteerde overzichtsartikel gepubliceerd in de *Biographie Nationale de Belgique*, 31 (1962), 297-328.
 - 15 A.H.H. Houben, Berg en Terblijt als bakermat van Limburgse geschiedschrijvers, in: G.W.G. van Bree e.a. (red.), "*Van der Nyersen upwaert*". *Een bundel opstellen over Limburgse geschiedenis ...* (Maastricht 1981), 389-390.
 - 16 In een ergo-autografisch overzicht van zijn hand heeft De Clercq berekend dat zijn wetenschappelijk werk in gepubliceerde vorm liefst 23 boeken (monografieën) en meer dan 600 artikelen (in totaal ongeveer 12.000 gedrukte bladzijden) omvat; zie: Mgr. Carlo de Clercq, Cinquante ans d'activité scientifique, in: *De Gulden Passer. Bulletin van de 'Vereeniging der Antwerpsche Bibliophielen'* 56 (1978), 119-136, speciaal 127.
 - 17 De Clercq, S.P. Ernst, redder der gebouwen van Rolduc 1796-1817, in: *Rolduc's Jaarboek* 23 (1953), 86-90. Ook in 1975 noemt dezelfde auteur hem nog: 'le sauveur des biens de Rolduc', in: De Clercq, *Rolduc* (1975), 221.
 - 18 De Clercq, Theologisch onderwijs en vorming te Rolduc van 1680 tot 1796, in: *Roda Sacra* 1104-1954, 15-70, speciaal 59-68.
 - 19 De Clercq, Simon-Pierre Ernst (1744-1817) et ses correspondants [overdruk uit 1954], 5.
 - 20 De Clercq, *Rolduc* (1975), 68*-71*.
 - 21 De titels van al deze artikelen staan systematisch opgevoerd in: De Clercq, *Rolduc* (1975), 156*-157*.

- 22 Zie bijvoorbeeld De Clercq, *Rolduc* (1975), 114-117 en vervolgens onder de titel 'Activité's de Simon-Pierre Ernst (1762-1817)', 37*-70*; voorts 68*-71* (vermelding van de achterhaalde correspondentie van S.P. Ernst), 77*-78*; 87* 93*; 106*-111*; 112*-115*.
- 23 De Clercq, *Cinquante ans d'activité scientifique*, 125-126.
- 24 J. Grauwels, *Processen tegen refractaire priesters en rozenkransbidders in het Departement van de Nedermaas* (Hasselt 1959), 12; zie ook Augustus e.a., *Heil en Broederschap in het kanton 's-Hertogenrade 1794-1800*, 73.
- 25 L. Augustus, Het eerste Rolduc, in: *Rolduc's Jaarboek*, 1960, 67-71.
- 26 M.G. Spiertz, *Maastricht in het laatste kwart van de achttiende eeuw. Kerkelijke, politieke en sociale verhoudingen* (Assen 1964), 213-216; het laatste citaat is afkomstig van stelling IV bij dit proefschrift.
- 27 J.M. Gijsen, *Nikolaus Heyendal (1658-1733) Abt von Rolduc und seine Stellung zum Jansenismus*, 2 delen (Assen 1964), deel I, 33, 26-28 en 190.
- 28 L.J.Rogier (met medewerking van M.G. Spiertz), Limburg in de Franse tijd, in: E.C.M.A. Batta e.a. (red.), *Limburg's Verleden. Geschiedenis van Nederlands Limburg tot 1815* (Maastricht 1967), 685 en 689.
- 29 Zie F.J.M. Wiertz, Het einde van de Abdij Rolduc, in: *Het Land van Herle* 22 (1972), 35-43; 67-76; 23 (1973), 14-26; 87-99; 25 (1975), 7-19; 26 (1976), 26-35, 68-74 en 98-102.
- 30 Helmut Deutz, *Studies betreffende de geschiedenis van de abdij Kloosterrade* (Herzogenrath 1984), 148-169, speciaal 158-159.
- 31 J.J. Stassen, Graftschriften van Rolducse kanunniken in ere hersteld, in: *Het Land van Herle* 43 (1993), 83-89. Bij gelegenheid van de eervolle benoeming (bij breve van 4 maart 1994) van J.J. Stassen tot kapelaan van paus Johannes Paulus II noemde de Roermondse bisschop Mgr. F.J.M. Wiertz deze voormalige directeur van Rolduc in zijn toespraak op 11 april 1994 'een tweede Ernst' en huldigde hem als 'de tweede redder van de gebouwen van Rolduc' - vriendelijke mededeling van Drs. C.H.G. Schutgens (Sittard). Zeer onlangs merkte Joep Offermans, auteur van *De Abdij Kloosterrade - Rolduc (1104-1830)*, Rotterdam 2003, dan ook op dat J.J. Stassen in zijn hoedanigheid van directeur van Rolduc 'met recht en reden met Simon Pieter Ernst de eretitel "De redder der gebouwen van Rolduc" [mag] delen' (aldaar, 510).
- 32 Augustus e.a. (red.), *Heil en Broederschap in het kanton 's-Hertogenrade 1794-1800*, 97-100, speciaal 100.
- 33 Een en ander ontleend aan J.A.K. Haas, *Inventaris van de archieven en de handschriften der abdij Kloosterrade* (Maastricht 1986), 58-73; zie ook J.A.K. Haas, *Schets van de geschiedenis der abdij Kloosterrade* (Maastricht 1986), 94-119.
- 34 De door Ed. Lavalleye uitgegeven editie van de 'Annales Rodenses' verscheen in 1857 als deel VII van S.P. Ernst, *Histoire du Limbourg* (Liège 1857), p. 1-68.
- 35 De heer F.L. Augustus was zo vriendelijk de auteur van deze bijdrage bij brief van 20 november 2002 schriftelijk nader te informeren over bestaan en situering van het Kanunnik-Ernstpad: enkele jaren geleden is er vlak vóór Rolduc een nieuwe verkeersweg in de richting van de Duitse grens aangelegd. Daardoor verviel de Heyendallaan, een oude steenweg vanaf de grens langs het kruis vóór Rolduc naar Chevremont. Rolduc had tot dan toe aan deze laan zijn adres ontleend. Maar toen onlangs de toegangsweg naar de inrijpoort van Rolduc aan de gemeente Kerkrade werd overgedragen, moest deze toegangsweg alsnog van een

- officiële naam worden voorzien. Op verzoek van Rolduc is er de benaming Heyendallaan aan gegeven, zodat er geen adressen gewijzigd hoefden te worden. Tegelijkertijd is de voormalige Heyendallaan gehandhaafd als wandelweg en deze pas getransformeerde wandelweg vanaf de nieuwe Heyendallaan naar de Duitse grens heet thans 'Kanunnik-Ernstpad'; de wandelweg naar het noorden, naar de Ailbertuslaan, heet thans 'Kanunnik-Kruyderpad' (genoemd naar Jan Joseph Kruyder (1763-1846), de jongere kanunnik die vóór 1817 kapeiaan en na dat jaar de directe opvolger van Ernst als pastoor in Afden werd).
- 36 De Clercq, *Rolduc* (1975), 11. De opmerking over S.P. Ernst in de *Allgemeine Deutsche Biographie* VI (1877), 328: 'Deutsch scheint ihm nur in seinem limburgischen Dialekt geläufig gewesen zu sein', moet dan ook als niet ter zake dienend worden beschouwd.
- 37 De Clercq, Simon Pierre Ernst et "L'art de vérifier les dates", in: *De Gulden Passer* 31 (1953), 150.
- 38 Een en ander ontleend aan: De Clercq, *Rolduc* (1975), 116 en 37*- 38*, en aan het 'Rationarium facultatis philosophicae 1688-1797' van de Mainzer universiteit, gepubliceerd in: *Verzeichnis der Studierenden der alten Universität Mainz*, Lieferung 2 (Wiesbaden 1979), 295.
- 39 Een vertaling van de door S.P. Ernst in het Latijn geschreven samenvatting van de theologische opvattingen van Nicolaas Heyendal is te vinden bij De Clercq, Theologisch onderwijs en vorming te Rolduc van 1680 tot 1796, in: *Roda Sacra*, 15-69, speciaal 34-35.
- 40 R.H.A. Huysmans, De plechtige onderwerping aan de Bulle 'Unigenitus' te Rolduc in 1740, in: *Historisch Tijdschrift* 14 (1935), 297-307.
- 41 Zie De Clercq, Simon Pierre Ernst et 'L'art de vérifier les dates', 151; De Clercq, *Rolduc* (1975), 38*-46*.
- 42 Al in 1954 heeft De Clercq, Theologisch onderwijs en vorming te Rolduc van 1680 tot 1796, 63, erop gewezen dat Ernst als bibliothecaris bij de acquisitie ten behoeve van de bibliotheek van Rolduc speciale interesse aan de dag legde voor Jesuitica en Jansenistica.
- 43 Met als titel: 'Notita de vita seu rebus gestis, et operibus tam editis quam manuscriptis Reverendissimi ac amplissimi Domini Nicolai Heyendal, 35ti Abbatis Rodensis'; zie in dit verband ook Gijzen, *Nikolaus Heyendal*, deel I, 26-28; en De Clercq, *Rolduc* (1975), 127-128.
- 44 Richard van Dülmen, *Propst Franziskus Töpsl (1711-1796) und das Augustiner-Chorherrenstift Polling. Ein Beitrag zur Geschichte der katholischen Aufklärung in Bayern* (Kallmünz 1967), 114-115 en 178-183.
- 45 De correspondentie over de jaren 1758-1781 tussen Franziskus Töpsl en abt Haghen berust in: Bayerische Staatsbibliothek München (=BSM), clm nr. 26452.
- 46 S.P. Ernst, vanuit 'Roda 14 decembris 1786', aan Franziskus Töpsl, in: BSM, clm 26452, 611-616. Nog in 1798 zou Jean-François de la Hamayde (*1765), wiens leven als koorheer van Rolduc toen wegens deviant gedrag een betreuenswaardige wending had genomen en die dan inmiddels als legeraalmoezenier in Oostenrijkse dienst was getreden, naar aanleiding van een recent bezoek aan Polling aan S.P. Ernst - om hem weer voor zich in te nemen - onder meer schrijven: de bibliotheek van Polling "est triple de la notre, in qualitate, et quantitate"; hier geciteerd uit: De Clercq, *Rolduc* (1975). 193.
- 47 Abt Haghen, op 28 april 1773 vanuit Rolduc, aan Franziskus Töpsl in Polling, in: BSM, clm nr. 26452, 246-247.

- 48 Abt Haghen, vanuit Rolduc op 19 november 1779, aan Fr. Töpsl in Polling, in: BSM, clm 28452, 318vo.
- 49 Zie ook De Clercq, *Rolduc* (1975), 68*-71*.
- 50 De Clercq, *Rolduc* (1975), 123. Nog in 1782 zou S.P. Ernst een uitnodiging van de Oostenrijkse autoriteiten om in Brussel (in de abdij Koudenberg) te komen werken aan de nieuwe edities van de *Acta sanctorum* van de Bollandisten afslaan; De Clercq, Simon Pierre Ernst et 'L'art de vérifier les dates', 156.
- 51 Abt Hagen, vanuit Rolduc op 6 december 1774, aan Fr. Töpsl in Polling, in: BSM, clm 26452, 296; zie ook De Clercq, *Rolduc* (1975), 159.
- 52 Abt Haghen, vanuit Rolduc op 5 juli 1775, aan Fr. Töpsl in Polling, in: BSM, clm 28452, 306-307. Zie ook De Clercq, *Rolduc* (1975), 131.
- 53 S.P. Ernst, vanuit Rolduc op 19 november 1778, aan Adriaan Kluit, in: Bibliotheek Universiteit Leiden, Afd. Letterkunde, inv. nr. 1000, orig., gedeeltelijk geciteerd door De Clercq, *Rolduc* (1975), 131.
- 54 De Clercq, *Rolduc* (1975), 144-145.
- 55 Aldus S.P. Ernst, op 1 juli 1783 vanuit Rolduc, aan François Clément, in: De Clercq, Simon Pierre Ernst et 'L'art de vérifier les dates', 176.
- 56 Zie L. Augustus, Een interessante briefwisseling tussen twee historici: S.P. Ernst en W.A. van Spaen, in: *De Maasgouw* 108 (1989), 200-209.
- 57 Zo wordt nog in 1787, in de eerste aflevering van het nieuw verschenen deel III van *L'Art de vérifier les dates*, op p. 150 met erkentelijkheid melding gemaakt van de ontvangen hulp: 'Cet article a été corrigé en un grand nombre d'endroits sur les observations de M. Ernst, Chanoin Régulier de l'Abbaye de Rolduc en Duché de Limbourg ...'.
- 58 "Cette étude, difficile d'elle-même, est trop peu encouragée pour qu'elle trouve beaucoup d'amateurs. On ne peut pas avoir non plus des librairies qui veulent en parler ...", S.P. Ernst, vanuit Rolduc op 27 juli 1789, aan Hendrik van Wijn, hier geciteerd uit: De Clercq, *Rolduc* (1975), 159; een parafrase van dit citaat biedt T. Verschaffel, *De hoed en de hond. Geschiedschrijving in de Zuidelijke Nederlanden 1715-1794* (Hilversum 1998), 321.
- 59 Zie De Clercq, De kloosterhervorming van 1680 en het jubileum van 1780 te Rolduc, in: *Rolduc's Jaarboek* 38 (1958), 84, noot 56.
- 60 Nadere gegevens over het theologisch onderwijs van S.P. Ernst bij De Clercq, Theologisch onderwijs en vorming te Rolduc van 1680 tot 1796, 63-64; De Clercq, in: *De Gulden Passer* 31 (1953), 151 en De Clercq, *Rolduc* (1975), 129-130.
- 61 Gijsen, *Nikolaus Heyendal*, deel I, 162-164.
- 62 De Clercq, Theologisch onderwijs en vorming te Rolduc van 1680 tot 1796, 62-63.
- 63 M.G. Spiertz, Jansenisme in en rond de Nederlanden 1640-1690, in: *Trajecta* 1 (1992), 153-156.
- 64 De Latijnse tekst van dit *carmen historicum* van S.P. Ernst uit 1780 is in 1958 door J. Rouwet en L. Engels van een Nederlandse vertaling en annotaties voorzien, en als zodanig uitgegeven als afzonderlijke bijlage (89-95) bij het artikel van De Clercq, De kloosterhervorming van 1680 en het jubileum van 1780 te Rolduc, in: *Rolduc's Jaarboek* 38 (1958), 69-87. Het hier opgevoerde citaat uit deze vertaling is aldaar te vinden op p. 95.
- 65 Voor de lotgevallen van deze twee ongelukkige koorheren, Th. Kreusch (1716-1783) en J.P. Vabender (1726-1783), zie: De Clercq, *Rolduc* (1975), 96, 111-112, 127, 128, 136,

- 141 en 144; alsook L. Augustus, Een koorheer sprong over de muur, in: *Rolduc's Jaarboek* 46 (1967/68), 66-75.
- 66 De volledige titel van dit werk van Ch. R. Billuart luidt: *Summa S. Thomae, hodiernis academiæ moribus accommodata, sive Cursus theologiæ juxta mentem (in quantum licuit) juxta ordinem et litteram D. Thomae in sua Summa, insertis pro re nata digressionibus in historiam ecclesiasticam*, 19 dln (Luik 1746-1751).
- 67 '... hoc desiderium, hæc spes nostra est, fore, ut Rev.ma dignitas Tua aliquem ex his seligere velit Auctorem deinceps futurum classicum, donec ex nobis ipsis exsurgat, qui institutiones theologiæ (sic) ad usum scholæ Rodensis ex præclaris dignissimi Antecessoris Tui Heyendalii scriptis concinnet, quod faxit Deus optimus maximus, ut brevi fiat', hier geciteerd uit: De Clercq, *Rolduc* (1975), 142.
- 68 Volgens De Clercq, De kloosterhervorming van 1680 en het jubileum van 1780 te Rolduc, 85, zou *lector* Ernst in zijn onderwijs over de sacramenten zich vooral op de kerkvaders en de geschriften van Nicolaas Heyendal baseren en op 17 mei 1786 zou voor de laatste maal de openlijke verdediging hebben plaats gevonden van theses door theologanten die door Ernst waren opgeleid.
- 69 Het door Ernst opgeleverde fragment over de jaren 1701 en 1702 zou pas in 1908 door W. Goossens onder de titel Eene voortzetting der 'Annales Rodenses' worden gepubliceerd, in: PSHAL 44 (1908), 195-199.
- 70 Nadere bijzonderheden over deze prijsvraag en de bekroonde inzendingen bij Verschaffel, *De hoed en de hond. Geschiedschrijving in de Zuidelijke Nederlanden 1715-1794*, 398-399.
- 71 Volgens M.G. Spiertz, *Maastricht in het vierde kwart van de achttiende eeuw*, 84-85, verwekte de in 1788 te Maastricht gepubliceerde verhandeling van S.P. Ernst, *Histoire abrégée du Thiers-Etat de Brabant 'grote deining'*, omdat Ernst hierin aantoonde dat de samenstelling van de Derde Stand in de loop van de tijd was veranderd en dat de toenmalige vertegenwoordiging, dan beperkt tot de voornaamste steden, 'zijn oorsprong vond in de zestiende eeuw'. Toen dit werk van Ernst tijdens de Brabantse Omwenteling instemming vond bij de Vonckisten, werd het per decreet van 23 december 1788 verboden, zulks onder het voorwendsel dat deze Vonckisten onjuiste beginselen aanhingen; zie ook De Clercq, *Rolduc* (1975), 154-155.
- 72 Zie: De Clercq, Cinq lettres de Corneille François Nelis à Simon Pierre Ernst, in: *Bulletin de l'Institut historique belge de Rome* 14 (1934), 175-190.
- 73 De Clercq, *Rolduc* (1975), 149.
- 74 De Clercq in het lemma S.P. Ernst in: *Biographie Nationale de Belgique* 31 (1962), 303.
- 75 Wiertz, Het einde van de Abdij Rolduc, in: *Land van Herle* 22 (1972), afl. 1, 73 en 76, noot 46.
- 76 De Clercq, *Rolduc* (1975), 153.
- 77 De Clercq, Theologisch onderwijs en vorming te Rolduc van 1680 tot 1796, 64.
- 78 Deze exclamatie van Ernst wordt hier geciteerd uit een brief van 11 januari 1787 aan een onbekend gebleven adressaat, als zodanig gedeeltelijk gepubliceerd in: De Clercq, Simon-Pierre Ernst (1744-1817) et ses correspondants, 16.
- 79 Hier in vertaling geciteerd bij De Clercq, Simon-Pierre Ernst et ses correspondants, 17.
- 80 S.P. Ernst, op 16 maart 1787, aan Fr. Töpsl te Polling, in: BSM, clm 26452, 601-602: '... Quod fortunate accidit est quod Parochia illa non adeo vasta sit et abbatia nostræ contigua sit, unde aliquale solatium in duris eventibus habere licebit' (601).

- 81 S.P. Ernst, op 20 juni 1787, aan Fr. Töpsl te Polling, in: BSM, clm nr. 26452, 620: '... In pastorali meo officio mihi minime placeo et centius ad pristinam meam solitudinem de die suspiro, dum me fere totum a litteris abstractum esse doleo, graveque mihi est cum omnis generis hominibus agere. Ecclesia etiam Parochialis etsi satis nitida quia tamen (multiplicato ad 700 incolarum numero, exceptis non adultis, cum ante centum annos ducenti tantum essent) nonnihil angusta est fastidium aliquod creat; res etiam oeconomica mihi molesta est supra quam dicere queam, et nisi me Dei, ut puto, voluntas hic retineret, modum inquirerem quo munere illo absolvi possem, neque is inventu difficilis foret. Sed quid responderem in illâ die Domino meo? Cum itaque sors iacta sit, homeros submitto jugo gravissimo, et id ago ut et animas curem et decorem domûs Dei quantum scilicet redditus, qui satis modici sunt Ecclesiæ patiuntur. Nunc saltem hoc obtinui ut tranquille agere liceat. Si enim Cæsareæ innovationes locum habuissent, via securis esse licebat pastoribus...' (620).
- 82 S.P. Ernst, op 13 augustus 1787, aan Franziskus Töpsl, in: BSM, clm 26452, 621vo.
- 83 S.P. Ernst, op 12 mei 1787, aan Fr. Töpsl, in: BSM, clm 26452, 667vo: '... Ex quo ex Abbatia nostra discessi et Ecclesiæ Parochialis loci Afden regimen suscepi jubente R^{mo} D^{no} Abbate meo, vix unquam bonâ valetudine usus fui, cum antea quamdiu in Abbatîâ ego Professorem et Bibliothecarium nunquam infirmatus fuerim, nescio an non præter loci humidi insalubritatem languorum meorum causa sit sollicitudo pastoralis et cura rei oeconomicae, in quâ admodum hospes sum, cum sese animus meus magis semper in studia inclinaverit'(667vo). Zie ook: F. Wiertz, Het einde van de Abdij Rolduc, in: *Land van Herle* 23 (1973), 87.
- 84 De Clercq, Simon Pierre Ernst et 'L'art de vérifier les dates', 165-169; De Clercq, *Rolduc* (1975), 130.
- 85 De Clerq, *Rolduc* (1975), 154, 165 en 254-255.
- 86 S.P. Ernst aan de Keulse kanunnik Ferdinand Walraf, hier geciteerd uit: De Clercq, *Rolduc* (1975), 257.
- 87 Zie bijvoorbeeld de houding van pastoor Ernst ten opzichte van de drankzuchtige koster, zoals vermeld bij De Clercq, *Rolduc* (1975), 160-161.
- 88 S.P. Ernst, op 6 maart 1789, aan Fr. Töpsl in Polling, in: BSM, clm nr. 26452, 642a^{vo}: '... duo mea scripta de Ordinibus Brabanticis quæ ultimo ad R.R. Dignitatem Tuam cum ceteris libris misi, divendi in Brabantia prohibita fuerunt, eo quod continerent *principia falsa* in jure publico Belgicarum Provinciarum...'.
89 Deze censuur bracht Ernst ertoe op 6 maart 1789 te noteren: 'Censura ista commentario alio non indiget quam isthoc: veritas odium parit' (die censuur verdient geen ander commentaar dan dit: de waarheid brengt haat voort), in: BSM, clm nr. 26452, 642a^{vo}.
- 90 Zie dienaangaande Arthur Minder, *Le Duché de Limbourg et la Révolution Brabançonne* (Pepinster 1946), 177-189, speciaal 186.
- 91 S.P. Ernst, op 22 november 1792 vanuit Afden, aan Fr. Töpsl, in: BSM, clm 26452, 669vo: '... templa spoliantur, cultus divinus aboletur, sacerdotium ejuratur, paganismus restauratur; in summo Templo Parisiensi visa est abominatio stans in loco sancto, infamis femina in summo altari divinis honoribus mactata. Prah! in quæ incidimus tempora!'.
92 Zie de in de vorige noot genoemde brief en vindplaats, 669vo; zie ook Wiertz, Het einde van de Abdij Rolduc, in: *Land van Herle* 23 (1973), 94.
- 93 Deutz, *Studies betreffende de geschiedenis van de abdij Kloosterrade*, 154.

- 94 De Clercq, *Rolduc* (1975), 268-269; zie in dit verband ook punt 4 van de memorie van de hand van J.J. Kruyder, als executeur-testamentair van S.P. Ernst, ter nadere regeling van diens financiële nalatenschap, in: RAL, archief Abdij Kloosterrade, inv. nr. 1967.
- 95 Zie dienaangaande de brief van J. Proumen, vanuit Goé op 24 januari 1807, aan S.P. Ernst, in: RAL, archief Abdij Kloosterrade, inv. nr. 1894, orig.
- 96 Brief van J. Proumen, vanuit Goé op 24 januari 1807, aan S.P. Ernst, in: RAL, archief Kloosterrade, inv. nr. 1894, orig.
- 97 De Clercq, *Rolduc* (1975), 224 en 265. In de brief van 19 juli 1816 van M.G. Fonck aan S.P. Ernst heet het zelfs: '... A propos on me dit que vous étiez appelé pour un Évêché du Pays-Bas, j'approuve le choix, mais pas votre silence sur cet objet.'
- 98 Het doortastend optreden van S.P. Ernst in 1794-1797 en volgende jaren naar aanleiding van de opheffing en inbeslagneming van Rolduc en de terugkoop van bezittingen van de abdij wordt hierachter in een afzonderlijke paragraaf nog aan de orde gesteld.
- 99 Ch. de Clercq, Simon-Pierre Ernst (1744-1817) et ses correspondants, p. 37.
- 100 De letterlijke tekst van de vereiste 'Verklaring' uit de wet van 29 september 1795 (7 Vendémiaire An IV) luidt: 'Je reconnais que l'universalité des citoyens français est le souverain et je promets soumission aux lois de la république', hier geciteerd uit: F. Claes Bouuaert, *Les déclarations et serments imposés par la loi civile aux membres du clergé belge sous Le Directoire (1795-1801)* (Gembloux-Louvain 1960), 15.
- 101 Ten onrechte vermeldt De Clercq, *Rolduc* (1975), 186, dat Ernst deze *Observations* volledig anoniem te Maastricht zou hebben laten verschijnen.
- 102 *Observations sur la déclaration exigée des ministres des cultes, en vertu de la loi du 7 Vendémiaire An 4, par S.P. Ernst* (Maestricht juni 1797). Van deze *Observations* verscheen nog in hetzelfde jaar te Keulen een Duitse vertaling: *Bemerkungen über die durch das Gesetz vom siebenten Vendémiaire, vierten Jahr (29ten September 1795) von den Religionsdienern geforderte Erklärung, von S.P. Ernst, Pfarrer zu Afden ...* (1797); zie ook De Clercq, *Rolduc* (1975), 186.
- 103 Ernst, *Observations ...* (1797), 3.
- 104 Ernst citeert in zijn *Observations ...* (1797), 5, de letterlijke tekst van de vereiste verklaring aldus: 'Je reconnais que l'universalité des Citoyens François est le Souverain, et je promets soumission et obéissance aux Loix de la République'. Een Nederlandstalige versie van dezelfde verklaring luidt aldus: 'Ik herkenne dat de algemeynheid der fransche Borgers den Souvereyn is, en ik belove onderwerping en gehoorzaamheid aen de wetten der Republiek', hier geciteerd uit: De Clercq, J.F.G. Huleu en zijn tijd, in: *Rolduc's Jaarboek* 36 (1956), 88, noot 47.
- 105 Ernst, *Observations ...* (1797), 7 en 14.
- 106 Ernst, *Observations ...* (1797), 27-31.
- 107 Ernst, *Observations ...* (1797), 33. Hij voegt hier nog aan toe: "Dumolard! ton nom sera à jamais cher aux François attachés à la Religion de leurs pères. Puissent tes paroles avoir inspiré tes sentimens à tous tes collegues!" Overigens zou deze Dumolard al op 4 september 1797 op beschuldiging van contra-revolutionaire gezindheid in ongenade vallen en worden verbannen.
- 108 Ernst, *Observations ...* (1797), 19-24; zie ook Bouuaert, *Les déclarations et serments*, 22.
- 109 Ernst, *Observations ...* (1797), 37-38.

- 110 *Waerschouwinge aen het Volk*, door J.G. Huleu, Aerts-priester der Metropolitaene Kerke van den H. Rumoldus tot Mechelen. *Over syn gevoelen ten opzigte van de Declaratie die door de Republiek van de Geestelyke wordt geëyscht* (Mechelen-Antwerpen 1797); 36 pp.). Nog in datzelfde jaar vertaalde de Luikse kanunnik J.L. Bellefroid (*1756), een goede kennis van S.P. Ernst, deze *Waerschouwinge* in het Frans en voorzag die vertaling van allerlei bijlagen.
- 111 De Clercq, J.F.G. Huleu en zijn tijd, 88-89.
- 112 *Réponse aux Observations de Mr. S.P. Ernst Curé d'Afden, sur la Déclaration exigée des Ministres des Cultes en vertu de la Loi du 7 Vendémiaire An 4*. Par P.D. Prêtre [80 pp.]. Op pagina 78 van deze *Réponse* maakt de auteur zich alsnog bekend als: 'P. Dedoyar, Prêtre'.
- 113 *Réflexions contre les Observations de Mr. S.P. Ernst, Curé d'Afden, sur la déclaration exigée des Ministres des Cultes en vertu de la Loi du 7 Vendémiaire An 4* [80 pp.], als zodanig vermeld bij De Clercq, Rolduc (1975), 187.
- 114 *Motifs qui empêchent les ministres du culte de faire la déclaration*, eveneens vermeld bij De Clercq, Rolduc (1975), 188.
- 115 *Apologie des Ministres du Culte, qui ont prêté la Déclaration exigée par la loi du 7 Vendémiaire an 4. Contre les Critiques de MM. Dédoyar et Vanhoren, les Motifs de Malines et autres brochures, par S.P. Ernst* (Maastricht 1797; XXVIII + 142 pp.).
- 116 Ernst, *Apologie ...* (1797), V, XV en XVIII: "Il n'y a ici ... que les Moines de Rolduc, qui aient fait la Déclaration, ce qui n'est pas étonnant, puisque cette Abbaye est une pépinière à Jansenistes".
- 117 Ernst, *Apologie ...* (1797), xviii: 'C'est là notre rempart. Hic murus ahenus esto/ Nil conscire sibi, nullâ pallescere culpâ. HORAT.' (... ja dat moet de onwrikbare muur zijn: zuiverheid van geweten zonder schuldbeladen angst); dit motto dat hij ook nog in 1802 zou gebruiken, ontleende Ernst aan Horatius, namelijk diens *Epistulae*, I, I, 60-61.
- 118 Ernst, *Apologie ...* (1797), v, xxv en xxvii.
- 119 De formulering van de voorgeschreven eed luidt aldus: 'Je jure haine à la royauté et à l'anarchie, attachement et fidélité à la République et à la Constitution de l'an III'.
- 120 Zie Jos. Habets, *Geschiedenis van het tegenwoordige Bisdom Roermond en van de Bisdommen, die het in deze gewesten zijn voorafgegaan*. Voortgezet door W. Goossens, deel IV, eerste stuk (Roermond 1927), 76. Zie in dit verband ook Spiertz, *Maastricht in het vierde kwart van de achttiende eeuw*, 209-211.
- 121 De letterlijke tekst van het verslag over deze Luikse kerkelijke vergadering op 14 september 1797 in: De Clercq, Rolduc (1975), 190. In een afzonderlijke noot, in de vorm van een Nota Bene, heeft vicaris-generaal H. Rougrave de interpretatie van datzelfde besluit een week later nog eens expliciet verwoord: 'N.B. Par la haine à la royauté, on entend précisément une promesse de ne rien faire directement ou indirectement pour rétablir la royauté en France en culbutant le gouvernement existant, et c'est uniquement le but de Loi du 7 Vendémiaire an IV et de celle du Fructidor an V' (onder ede bedoelde men precies toe te zeggen niets direct of indirect te ondernemen om het koningschap opnieuw in Frankrijk te vestigen, door het bestaande staatsbestuur omver te werpen, en dat was enkel en alleen het doel van de wet van 29 september 1795 en die van 5 september 1797) (190).
- 122 Zie dienaangaande Alfred Minke, *Zwischen Lüttich und Aachen: Die katholische Kirche und ihre Priester im Zeitalter der französischen Revolution (1798-1799)*, in: ZAGV 100 (1995-96), 289-326, speciaal 302-308.

- 123 Zie Spiertz, *Maastricht in het vierde kwart van de achttiende eeuw*, 227; Rogier m.m.v. Spiertz, Limburg in de Franse Tijd, 689-690.
- 124 L. Augustus e.a. (red.), *Heil en Broederschap in het kanton 's-Hertogenrade*, 75 en 122-123.
- 125 S.P. Ernst, *Entretien d'un Curé et d'un laïc sur la question: Est-il permis d'assister aux messes des prêtres assermentés en vertu des lois du 7 Vendémiaire an 4 et du 19 Fructidor dernier; et quel est le sens de ces serments* (Maestricht 1797; IV + 28 pp). Kort daarop verscheen een Duitse vertaling: *Gespräch zwischen einem Pfarrer und einem Laien über die Frage: Darf man den Messen der neubeideten Priester Beywohnen, und welcher ist der Sinn des von Ihnen geleisteten Eides? Herausgegeben von S.P. Ernst Pfarrer zu Afden* (Aachen 1798; 54 pp.). Een gedeeltelijke vertaling in het Nederlands nam J.G.H. Huleu in 1798 op in deel IV van zijn *Plichten van allen Catholyken Borger* (Mechelen 1798), onder de titel: 'Saemenspraecke tusschen eenen Pastor en zynen Parochiaen, over het hooren van de Misse der geëede Priesters van 19 Fructidor 5e jaer, anders 4 September 1797. Voor een deel getrokken uyt het geleert werk van S.P. Ernst, Pastor van Afden'; zie dienaangaande De Clercq, J.G.H. Huleu en zijn tijd, p. 91-92, noot 66, ook vermeld bij De Clercq, Rolduc (1975), 194.
- 126 *Explanatio formulae jurisjurandi de odio in regiam potestatem etc. Gallicè Parisiis editam Latinam fecit adjuncta Praefatione apologetica adversus epistolam pastoris anonymi. S.P. Ernst Pasor in Afden, Trajecti ad Mosam Anno VI (1798)*, [xxxij + 22 pp.]. Als 'Addenda ad Praefationem' publiceerde Ernst in deze *Explanatio* in een Latijnse vertaling van zijn hand de nog tijdig ontvangen brief van J.W. Marx, administrator van het bisdom Keulen. Deze Johan Werner Marx had bij schrijven van 29 mei 1798 Ernst laten weten dat de paus inzake de eed van haat niets had besloten en dat geen uitspraak dienaangaande van hem viel te verwachten (*Explanatio*, p. XXIX); zie ook De Clercq, Rolduc (1975), 195.
- 127 *Réflexions sur le Décret de Rome et la Décision de quelques Évêques, relativement au serment de haine &c, exigé en vertu de la loi du 19 fructidor an 5. Par M. *, ami de la Vérité & de la Paix* (Maestricht 1798; [XXIV + 96 pp.]. Overigens zou S.P. Ernst in een particuliere brief van 6 april 1802 aan C. Caenen de brochure *Réflexions sur le Décret de Rome...* van zijn hand uitdrukkelijk als niet-anoniem aanduiden.
- 128 *Examen de la seconde lettre du jurisconsulte français au ci-devant notaire des Pays-Bas, sur la communication en fait de Religion avec les Prêtres qui ont prêté le serment de hain à la royauté. Pars S.P. Ernst Curé d'Afden, Canton de Rolduc ...* (Maestricht 1798; VIII + 46 pp.); De Clercq, Rolduc (1975), 196.
- 129 De Clercq, Simon-Pierre Ernst et ses correspondants, 36.
- 130 Zie De Clercq, Rolduc (1975), 196-197, waar ook de volledige titels van de betreffende brochures van S.P. Ernst worden opgevoerd.
- 131 *Encore un mot sur le Serment de haine à la royauté et la rétractation en ordonnée par les réponses de M. di Pietro ... Par un homme de sang froid. A Anvers [1800; 56 pp.]; zie ook Minke, Zwischen lüttich und Aachen..., in: ZAGV 100 (1955-96), 309.*
- 132 "... Mais le serment du 19 Fructidor, Citoyen Sénateur, étant plus équivoque dans ses expressions, restera toujours une arme dans les mains des ennemis de ce serment, si le Gouvernement ne fait quelque déclaration authentique sur son sens, en rappelant et les lois mêmes et d'autres actes pour fixer son sens à l'éloignement de rétablir la royauté en France et à la simple soumission à la constitution de l'an 3."

- 133 Deze brief van 17 maart 1800 van S.P. Ernst aan Ch.J. Lambrechts is vrijwel volledig tweemaal gepubliceerd in: De Clercq, Simon-Pierre Ernst et ses correspondants, 37-39; en in: De Clercq, *Rolduc* (1975), 202-203.
- 134 De Clercq, *Rolduc* (1975), 80*.
- 135 De volledige titel luidt: *Trois lettres d'un homme à trois grand-vicaires, Corneille Lemaigre de Namur, J.H. Lantsbeere de Malines, et Titius de Liège; Pour les Pretres nommés Fidèles, relativement au serment de haine, à la promesse de fidélité et au schisme. Funiculus triplex difficile rumpitur. Eccle. IV, 12* (Maastricht 1800; VI + 94 pp.); zie ook De Clercq, *Rolduc* (1975), 204.
- 136 De Clercq, *Rolduc* (1975), 204.
- 137 Hier ontleend aan: De Clercq, F.F.G. Huleu en zijn tijd, 98; de betreffende brief van Ernst dateert van 2 mei 1800.
- 138 Het betreffende 'extrait' uit de *Journal du département de la Meuse Inférieure* van 23 Floréal an VIII (13 mei 1800) is gepubliceerd in: De Clercq, *Rolduc* (1975), 82*-83*.
- 139 Zie voor volledige titels en strekking van deze brochures: De Clercq, *Rolduc* (1975), 205.
- 140 Het betreffende fragment uit de *Journal du département de la Meuse Inférieure* van 2 Brumaire an IX gepubliceerd in: De Clercq, *Rolduc* (1975), 84*. Nog in december 1800 herhaalde Ernst zijn kritiek op de handelwijze van bisschop François de Méan in een andere brochure van zijn hand: *La mauvaise foi dévoilée ... avec quelques Observations sur les Lettres pastorales de M. l'Évêque de Liège. Par S.P. Ernst, curé d'Afden* (Maastricht 1800; VI + 42 pp.).
- 141 De titel van deze *Réponse de Monseigneur le Nonce de Cologne à quelques Jureurs de Liège ...* vermeld bij De Clercq, *Rolduc* (1975), 206.
- 142 *Le serment de haine et le schisme considérés dans une Lettre de M. le Nonce de Cologne, du Janvier 1801, à quelques Prêtres sermentés...* (1801; ii + 38 pp.), vermeld bij De Clercq, *Rolduc* (1975), 207.
- 143 De Clercq, Simon-Pierre Ernst 1744-1817 et ses correspondants, 41; De Clercq, *Rolduc* (1975), 207.
- 144 Aldus De Clercq, *Rolduc* (1975), 212.
- 145 In de verschillende diocesen verschenen er namelijk ook allerlei versies in druk. De vicarissen-generaal van het bisdom Doornik deden al op 17 december 1801 een gematigde herroepingsformule uitgaan; zie: De Clercq, Simon-Pierre Ernst et ses correspondants, 42.
- 146 De Clercq merkte in 1954 op: "...nous ignorons cependant si ... le curé d'Aefden fit sa rétractation", in: Simon-Pierre Ernst et ses correspondants, 42.
- 147 De Clercq, *Rolduc* (1975), 215.
- 148 S.P. Ernst schreef op 6 april 1802 aan Candide Caenen dienaangaande: "...L'Administrateur de notre Diocèse [namelijk J.W. Marx] a admis notre formule et l'a même publiée avec le Bref" in: De Clercq, *Rolduc* (1975), 90*; de betreffende formulering is door De Clercq aldaar uitgegeven, 81*-82*.
- 149 De vicarissen-generaal van het bisdom Doornik brachten al op 17 december 1801 een gematigde herroepingsformule uit; zie: De Clercq, Simon-Pierre Ernst et ses correspondants, 42.
- 150 De Latijnse tekst van de *Formula Declarationis* gepubliceerd in: De Clercq, *Rolduc* (1975), 82*.

- 151 De tekst van de betreffende verklaring luidt: “Je Soussigné ..., demeurant dans la commune de ..., déclare, que j’adhère au concordat et que je suis de la communion de Mr. Jean-Evangéliste Zaepffel, Evêque de Liège, nommé par le premier Consul, institué par le Pape. En foi de quoi j’ai signé cette, le ... du mois de ..., an X”; hier geciteerd naar: De Clercq, Simon-Pierre Ernst et ses correspondants, 44, noot 110, en naar De Clercq, *Rolduc* (1975), 219. Zie in dit verband ook A. Minke, *Un prélat concordataire dans les départements réunis: Mgr. Zaepffel évêque de Liège (1802-1808)* (Louvain-la-Neuve - Bruxelles 1985), 159-160, 234-235.
- 152 Deze uitlating dateert van 18 januari 1803; zie De Clercq, *Rolduc* (1975), 92*.
- 153 *Observations pacifiques sur quelques écrits anonymes contre le catéchisme à l’usage de toutes les Églises de l’Empire Français* (1806).
- 154 Wiertz, Het einde van de Abdij Rolduc, in: *Het Land van Herle* 25 (1975), 9-11.
- 155 Een ontwerp (in het handschrift van S.P. Ernst) van dit rekest van maart 1795 namens de kanunniken van Rolduc, in casu de “Vicaires de différentes Paroisses”, om te worden ingediend bij de “Citoyens composants l’administration de l’Arrondissement de Maestricht”, berust in: RAL, archief Abdij Kloosterrade, inv. nr. 844.
- 156 Nadere bijzonderheden bij De Clercq, *Rolduc* (1975), 172-173.
- 157 De aan Jean-François de la Hamayde dienaangaande verleende instructie gepubliceerd in: De Clercq, *Rolduc* (1975), 174.
- 158 Deze door S.P. Ernst geredigeerde verklaring gepubliceerd in: De Clercq, *Rolduc* (1975), 175-176.
- 159 De Clercq, *Rolduc* (1975), 177.
- 160 In augustus 1797 zouden ook de met onderwijs en ziekenzorg belaste kloosters in deze negen departementen alsnog worden opgeheven.
- 161 Een handgeschreven exemplaar van dit door S.P. Ernst opgestelde protest van 15 december 1796 (“le 25. Frimaire 5e année Republic.”) berust in: RAL, Archief Abdij Kloosterrade, inv. nr. 1998. A. Flament heeft het onder de titel ‘Protest van de kloosterlingen van de abij van Rolduc tegen de inbezitneming der abdij door de Franschen’ volledig (met de namen van de 15 ondertekenaars) gepubliceerd in: *De Maasgouw* 6 (1884), 1011-1012. Zie voorts De Clercq, *Rolduc* (1975), 182-183, en L. Augustus e.a., *Heil en Broederschap in het Kanton ’s-Hertogenrade*, 58.
- 162 Spiertz, *Maastricht in het vierde kwart van de achttiende eeuw*, 194.
- 163 Deze door Ernst opgestelde tekst berust in: RAL, Archief Abdij Kloosterrade, inv. nr. 1998, en draagt een datum in gregoriaanse kalenderstijl: “Ainsi fait à Afden le 26 Fevrier 1797”.
- 164 Een ontwerp-verklaring in het handschrift van S.P. Ernst berust in: RAL, Archief Abdij Kloosterrade, inv. nr. 1998, en draagt als dagtekening: “fait à Afden le 12 Ventose 5 année Republ.” [2 maart 1797].
- 165 Al deze akten, ook die van enkele niet-Rolducse geestelijken, berusten in een omslag in: RAL, Archief Abdij Kloosterrade, inv. nr. 1999.
- 166 Deze verklaring (“Fait à Afden le 22 Mars 1797”) berust in: RAL, Archief Abdij Kloosterrade, inv. nr. 1998.
- 167 Deze verklaring (“Fait à Afden le 22 mars 1797”) berust eveneens in RAL, Archief Abdij Kloosterrade, inv.nr. 1998.
- 168 Opvallend ontbraken bij die bijeenkomst op 22 maart 1797 te Afden de externe kanunniken uit de regio Eupen-Limbourg.

- 169 Al op 1 maart 1797 waren drie pachtboerderijen van Rolduc in het openbaar verkocht; twee werden gekocht door de al genoemde Maastrichtse advocaat Theunissen in opdracht van Jean Marcel Schirbach en Joseph Muller, beiden kanunnik van Rolduc. De koper van de derde pachthoeve Jean Guillaume Dens was eveneens een kanunnik van Rolduc, maar hij figureerde op de openbare verkoop als priester die te Neus (in het arrondissement Krefeld van het departement van de Roer) woonachtig was; zie A. Flament in: *De Maasgouw* 6 (1884), 1022. Deze J.G. Dens zou de door hem ten behoeve van alle kanunniken aangekochte pachthoeve Kloosteranstel al in 1802 - tegen alle afspraken in - als particulier persoon en tot eigen profijt verkopen, maar Ernst slaagde er in maart 1804 alsnog in bij gerechtelijke uitspraak ten behoeve van zijn confrères van dezelfde Dens een fikse afkoopsom los te peuten; zie dienaangaande De Clercq, *Rolduc* (1975), 220-221 en 229.
- 170 Een nadere beschrijving van de betreffende abdijgoederen, pachthoeve en molen biedt A. Flament in: *De Maasgouw* 6 (1884), 1014; zie ook L. Augustus e.a., *Heil en Broederschap in het kanton 's-Hertogenrade 1794-1800*, 61.
- 171 Aldus A. Flament op grond van het proces-verbaal van die openbare verkoop, in: *De Maasgouw* 6 (1884), 1026.
- 172 Al deze bedragen vermeld bij De Clercq, *Rolduc* (1975), 185-186; vergelijk in dit verband ook De Clercq, De mislukte poging tot oprichting van een seminarie te Rolduc in 1817-1818, in: *Jaarboek Rolduc* 1961/62, 109.
- 173 Nadere bijzonderheden over persoon en werkzaamheid van Jean Proumen (1753-1827) biedt De Clercq, De kloosterhervoming van 1680 en het jubileum van 1780 te Rolduc, 86. Zie in dit verband ook Minke, *Un prélat concordataire dans les départements réunis: Mgr Zaepffel évêque de Liège*, 308-309.
- 174 Heel wat brieven van J. Proumen aan S.P. Ernst bevinden zich in: RAL, Archief Abdij Kloosterrade, inv. nr. 1894. De citaten zijn ontleend aan de brief van Proumen aan Ernst van 26 november 1800.
- 175 De Clercq, *Rolduc* (1975), 208. Een enkele confrater-zielzorger, Guillaume Ernst (overigens géén familie van Simon Pieter) die ook bij dat beraad te Eupen aanwezig was, toonde zich hevig verontwaardigd over dit plan van Proumen. Hij weigerde dan ook in te stemmen met het plan van die 'clique'.
- 176 De betreffende bepalingen gepubliceerd in: De Clercq, *Rolduc* (1975), 209-210.
- 177 De betreffende, door Caprara gebruikte formulering in: De Clercq, *Rolduc* (1975), 221.
- 178 Zie De Clercq, *Rolduc* (1975), 92*.
- 179 De Clercq, *Rolduc* (1975), 231. Van de 34 lots waren er twee (de helft van de hoeve Neumerbern) gereserveerd voor (claims namens) overleden confraters en voor een waarborgfonds. Deze twee lots werden later door S.P. Ernst verkocht aan Arnold de la Haye; de opbrengst van deze verkoop kwam via een testamentaire beschikking van Ernst alsnog ten goede aan het abdijcomplex, zie De Clercq, De mislukte poging op oprichting van een seminarie te Rolduc in 1817-1818, 110 en 116, noot 8, en De Clercq, *Rolduc* (1975), 269.
- 180 De Clercq, De mislukte poging tot oprichting van een seminarie te Rolduc, 110-112.
- 181 De Clercq, *Rolduc* (1975), 268-269.
- 182 De Clercq, De mislukte poging, 114.
- 183 Ook enkele andere voormalige kanunniken van Rolduc zouden hun aandelen uit 1804 alsnog aan het Luikse seminarie schenken.